

KÜRESEL DİYALOG

12.1

1 yılda pek çok dilde 3 sayı

Jill Blackmore ile
Sosyoloji Üzerine

Johanna Grubner

Yeni Emek
Hareketleri

Dario Azzellini
Sarah Raymundo
Hiroaki Richard Watanabe
Verna Dinah Q. Viajar

Toplumsal
Cinsiyet Rejimi
Türleri

Sylvia Walby, Karen Shire,
Mieke Verloo, Heidi Gottfried,
Valentine M. Moghadam,
Ece Kocabağçak, Alba Alonso,
Rossella Ciccia, Emanuela Lombardo,
Roberta Guerrina, Heather MacRae,
Annick Masselot

Teorik
Perspektifler

Raewyn Connell

Mona Abaza'ya Veda

Michael Burawoy
Vineeta Sinha
Bryan Turner
Suad Joseph
Paul Amar
Syed Farid Alatas
Sami Zubaida

Hindistan Sosyolojisi

Sujata Patel
Rakesh M. Krishnan
Sneha Gole
Soibam Haripriya
Shireen Mirza

Serbest Bölüm

- > Femisidi Yerel ve Küreselde Tanımlamak
- > Amerikan Siyasetinde Irkçılık ve Çevrecilik-Karşıtlığı

BÜLTEN

International
Sociological
Association
ISA

CİLT 12 / SAYI 1 / NISAN 2022
<https://globaldialogue.isa-sociology.org/>

KD

> Editörden

Üniversiteler ve bilim, neoliberal yönetim altında piyasalaşma ya da yarı-piyasalaşma nedeniyle büyük bir değişim geçirmektedir. *Küresel Diyalog*'un bu sayısında, "Sosyoloji Üzerine" başlığı altında bu konuyu ele alıyoruz. Jill Blackmore, son yıllarda Avustralya'daki üniversitelerin yeniden yapılanması üzerine çalışmalar yapmaktadır. Bu söyleşide, söz konusu yeniden yapılanmaları açıklamakta, yeniden yapılanma sürecini tetikleyen güçlerden ve bu güçlerin akademik bilgi üretimi ve epistemik adalet üzerindeki etkilerini ele almaktadır.

İlk bölümde, farklı işçi hareketleri üzerine yapılan küresel araştırmalar yer almaktadır. Dario Azzellini, toplumsal cinsiyet ve ırk da dahil olmak üzere pandeminin işçi hareketleri üzerindeki etkisini anlatırken, Sarah Raymundo Filipinler'deki sömürgecilik izlerini ve bu izlerin sendika mücadelesindeki yerini incelemektedir. Hiroaki Richard Watanabe Japonya ekonomisinin özerkleşmesi ve liberalleşmesinin sendika örgütlenmesini nasıl şekillendirdiğini ve işçilerin günümüzdeki sorunlarını işaret etmektedir. Son olarak, Verna Dinah Q. Viajar ise Endonezya'daki sendikaların gelişimini ve Suharto rejimini devirmedeki rolünü, siyasi ve ekonomik unsurları ele alarak açıklıyor.

Bir yanda, elli yıldan fazladır kapitalizmin dönüşümünün birçok ülkedeki toplumsal cinsiyet rejimlerini etkilediğini görüyoruz. Diğer yandan, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yaşam biçimlerinin ve refah toplumlarındaki iş bölümünün, bakım yükümlülüklerinin, norm ve değerlerin toplumsal hayatın birçok alanındaki değişimine de şahit oluyoruz. Bir diğer bölümde, kapitalizm, kriz ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkilere dair teorik ve ampirik çalışmalarıyla ünlü Sylvia Walby ve Karen Shire'in çeşitli toplumsal cinsiyet rejimleri hakkındaki makalelerini bulabilirsiniz. Bu bölüm, dünyanın çeşitli yerlerindeki toplumsal cinsiyet ilişkileri,

düzenlemeleri ve rejimlerinin farklılıklarını ve benzerliklerini ele alırken, günümüzdeki uluslararası trendlere de ışık tutmaktadır. Bununla birlikte, kapitalizmin ve refah devletlerinin toplumsal cinsiyet rejimlerinin yeniden düzenlenmesi ve şekillenmesiyle yakın ilişkisi de açıklanmaktadır.

"Teorik Perspektifler" bölümü, toplumsal cinsiyet ve toplum ilişkisine bu kez farklı bir açıdan yaklaşıyor. Erkeklik çalışmalarının öncüsü ve önemli temsilcisi Raewyn Connell, bu araştırma dalını takip ederken, toplumsal ve bilimsel gelişmelerin erkeklige dair nasıl yeni perspektiflere yön verdiğini analiz ediyor.

5 Temmuz 2021 tarihinde Mona Abaza'yı kaybetmenin üzüntüsü içindeyiz. Bu sayıda, birçok ülkeden meslektaşları ve arkadaşları bu olağanüstü sosyologa veda ediyor.

Bu sayıdaki odak ülke bölümünü, önemli bir sosyolog ve sosyal teorisyen Sujata Patel hazırlamış, günümüz Hindistan sosyolojisine dair çarpıcı tespitler ortaya koymuştur. Saha çalışmalarında şiddet, eşitsizlik ya da ayrımcılıkla mücadelenin de aralarında bulunduğu pek çok önemli konu genç ve kıdemli bilim insanları tarafından bu bölümde ele alınmaktadır.

"Serbest Bölüm"de ise, ISA'nın akademik yayınlarından biri olan *Current Sociology* ile ortak bir çalışma gerçekleştirdik. Amerika'da ırkçılık ve çevrecilik-karşıtlığı üzerine çalışmalar yapan Ian Carrillo ve femisid üzerine araştırmalarını yürüten Myrna Dawson, bilimsel çalışmalarını *Küresel Diyalog*'un akademik ve akademi dışındaki geniş çevresiyle paylaşıyor. ■

Brigitte Aulenbacher ve Klaus Dörre,
Küresel Diyalog editörleri

> **Küresel Diyalog pek çok dilde yayınlanmaktadır. Küresel Diyalog'un tüm sayılarına [internet sitesinden](#) ulaşılabilir.**

> **Yayımlanması istenen yazılar globaldialogue.isa@gmail.com adresine gönderilmelidir.**

ISA International
Sociological
Association

**KÜRESEL
DİYALOG**

> Yayın Kurulu

Editörler: Brigitte Aulenbacher, Klaus Dörre.

Yardımcı Editörler: Raphael Deindl, Johanna Grubner, Walid Ibrahim.

Yardımcı Editör: Aparna Sundar.

Yönetici Editörler: Lola Busuttil, August Bagà.

Danışman: Michael Burawoy.

Medya Danışmanı: Juan Lejárraga.

Danışman Editörler:

Sari Hanafi, Geoffrey Pleyers, Filomin Gutierrez, Eloísa Martín, Sawako Shirahase, Izabela Barlinska, Tova Benski, Chih-Jou Jay Chen, Jan Fritz, Koichi Hasegawa, Hiroshi Ishida, Grace Khunou, Allison Loconto, Susan McDaniel, Elina Oinas, Laura Oso Casas, Bandana Purkayastha, Rhoda Reddock, Mounir Saidani, Ayse Saktanber, Celi Scalon, Nazanin Shahrokni.

Bölge Editörleri

Arap Dünyası: (Tunus) Mounir Saidani, Fatima Radhouani, Habib Haj Salem; (Lübnan) Sari Hanafi.

Arjantin: Magdalena Lemus, Juan Parcio, Dante Marchissio.

Bangladeş: Habibur Khondker, Khairul Chowdhury, Fatema Rezina Iqbal, Helal Mohiuddin, Mumita Tanjeela, Bijoy Krishna Banik, Sabina Sharmin, Abdur Rashid, M. Omar Faruque, Mohammed Jahirul Islam, Sarker Sohel Rana, Md. Shahidul Islam, A.B.M. Najmus Sakib, Eashrat Jahan Eyemoun, Helal Uddin, Masudur Rahman, Shamsul Arefin, Yasmin Sultana, Syka Parvin, Ruma Parvin, Saleh Al Mamun, Ekramul Kabir Rana, Sharmin Akter Shapla, Md. Shahin Aktar.

Brezilya: Gustavo Taniguti, Angelo Martins Junior, Andreza Galli, Dmitri Cerboncini Fernandes, Gustavo Dias, José Guirado Neto, Jéssica Mazzini Mendes.

Fransa/İspanya: Lola Busuttil.

Hindistan: Rashmi Jain, Manish Yadav, Rakesh Rana.

Endonezya: Hari Nugroho, Lucia Ratih Kusumadewi, Fina Itriyati, Indera Ratna Irawati Pattinasarany, Benedictus Hari Juliawan, Mohamad Shohibuddin, Dominggus Elcid Li, Antonius Ario Seto Hardjana, Diana Teresa Pakasi, Nurul Aini, Geger Riyanto, Aditya Pradana Setiadi.

İran: Reyhaneh Javadi, Niayesh Dolati, Sayyed Muhamad Mutallebi, Elham Shushtarizade.

Kazakistan: Aigul Zairova, Bayan Smagambet, Adil Rodionov, Almash Tlespayeva, Kuanysh Tel, Almagul Mussina, Aknur Imankul, Madiyar Aldiyarov.

Romanya: Raluca Popescu, Raisa-Gabriela Zamfirescu, Irina Elena Ion, Bianca Mihăilă, Alina Alexandra Nițoiu, Ruxandra Păduraru, Ana-Maria Rențea, Maria Vlasceanu.

Rusya: Elena Zdravomyslova, Daria Kholodova.

Tayvan: Wan-Ju Lee, Tao-Yung Lu, Yu-Wen Liao, Tsung-Jen Hung, Po-Shung Hong, Yi-Shuo Huang, Yun-Yen Shen, Chien-Ying Chien, Yu-Chia Chen.

Türkiye: Gül Çorbacıoğlu, Irmak Evren.

Jill Blackmore bu söyleşide, son yıllarda Avustralya'daki üniversitelerin yeniden yapılanma sürecini, bu süreci tetikleyen güçleri ve bu durumun akademik bilgi üretimi ve epistemik adalet üzerine etkilerini tartışmaktadır.

Bu sempozyum, küresel kaygılardan Japonya, Endonezya ve Filipinler'deki özgün sendika mücadelelerine, dünyanın dört bir yanından çeşitli işçi hareketleri ve mücadelelerini ele alıyor.

Toplumsal cinsiyet rejimi türleriyle ilgili bu sempozyumda makaleler, küresel bir analiz için gerekli olan, toplumsal cinsiyet ilişkilerine dair makro düzeyde yeni perspektifleri tartışıyor.

Küresel Diyalog, SAGE Yayınları'nın cömert bağışı ile hazırlanmaktadır.

> Bu Sayıda

Editörden 2

> SOSYOLOJİ ÜZERİNE

Girişimci Üniversiteler ve Epistemik Adaletsizlik:
Jill Blackmore ile Söyleşi

Johanna Grubner, Avusturya 5

> YENİ EMEK HAREKETLERİ

COVID-19 Pandemisi ve Sınıf Mücadelesi

Dario Azzellini, Meksika 8

Filipinler'de Militan Emek Örgütlenmesi

Sarah Raymundo, Filipinler 10

Japonya'da Sendikalar ve Emek Piyasası Dereğülasyonu

Hiroaki Richard Watanabe, Japonya 12

Endonezalı İşçilerin Suharto Rejimine Karşı Direnişleri

Verna Dinah Q. Viajar, Endonezya 14

> TOPLUMSAL CİNSİYET REJİMİ TÜRLERİ

Toplumsal Cinsiyet Rejimlerinin Geleceği

Sylvia Walby, Birleşik Krallık ve Karen Shire, Almanya 16

Yeni Toplumsal Cinsiyet Rejimi Türleri mi Ortaya Çıkıyor?

Sylvia Walby, Birleşik Krallık 18

Aile Arasında: Muhafazakar Toplumsal Cinsiyet Rejimleri

Karen Shire, Almanya 20

Avrupa'da bir Toplumsal Cinsiyet Rejimi Dönüşümü
Görebilir miyiz?

Mieke Verloo, Hollanda 22

Kamusal Toplumsal Cinsiyet Rejimleri: Ayrışmaları
Yakınsamak

Heidi Gottfried, ABD ve Karen Shire, Almanya 24

Toplumsal Cinsiyet Rejimleri, Siyasalar ve Dünya Sistemi

Valentine M. Moghadam, ABD 26

Türk Patriyarkal Devletin Belirleyici Etkenleri

Ece Kocacıbağ, Birleşik Krallık 28

Bir Güney Avrupa Toplumsal Cinsiyet Rejimi Var mı?

**Alba Alonso ve Emanuela Lombardo, İspanya, ve
Rossella Ciccina, Birleşik Krallık** 30

Çok Uzakta Bir Kriz Mi?

Covid Sonrası AB Toplumsal Cinsiyet Rejimi

**Roberta Guerrina, Birleşik Krallık, Heather MacRae,
Kanada ve Annick Masselot, Yeni Zelanda** 32

> TEORİK PERSPEKTİFLER

Ateşle Oynamak: Erkeklikler Sosyolojisi

Raewyn Connell, Avustralya 34

> ANISINA

Mona Abaza'ya Veda (1959-2021)

**Michael Burawoy, Vineeta Sinha, Bryan Turner, Suad
Joseph, Paul Amar, Syed Farid Alatas ve Sami Zubaida** 37

> HİNDİSTAN SOSYOLOJİSİ

Hindistan Sosyolojisinde Yeni Yönler

Sujata Patel, İsveç 40

Orta Hindistan'da Kabile Coğrafyalarının Yapısökümü

Rakesh M. Krishnan, Hindistan 42

Feminist Kesişimsellikler: Yeni Yaklaşımlar

Sneha Gole, Hindistan 44

Zorlu Sahalar: Şiddetin Yaşandığı Bölgelerde Sosyoloji Yapmak

Soibam Haripriya, Hindistan 46

Hindistan'ın Kentsel Yerleşim Alanlarında Stigma
ve Kast Emeği

Shireen Mirza, Hindistan 48

> SERBEST BÖLÜM

Veri Açıkları Femisidin Saptanmasını
ve Önlenmesini Engelliyor

Myrna Dawson, Kanada 50

Amerikan Siyasetinde Irkçılık ve Çevrecilik-Karşıtlığı

Ian Carrillo, ABD 52

“Şiddet, ekonomi, siyasa ve sivil toplumunun yanında
dördüncü bir kurumsal alan mıdır?”

Sylvia Walby ve Karen Shire

> Girişimci Üniversiteler ve Epistemik Adaletsizlik

Jill Blackmore ile Söyleşi

Jill Blackmore doktora Avustralya Deakin Üniversitesi Sanat ve Eğitim Fakültesi'nde Eğitim Bilimleri Profesörü ve Sosyal Bilimler Akademisi üyesidir. Feminist perspektifle, küreselleşme, okul ve üniversite politikaları ve yönetimi; uluslararası ve kültürlerarası eğitim; liderlik ve örgütsel değişim; araştırma değerlendirme ve epistemik adalet; uzamsal yeniden tasarım ve yenilikçi pedagoji ile öğretmen ve akademisyen çalışmaları alanlarındaki araştırmalarını sürdürmektedir. Son dönem çalışmaları arasında uluslararası öğrenci hareketliliği, kimlik, aidiyet ve bağlantılılık; Çin ve Hindistan'da mezunların istihdamında işverenlerin tutumu ile özerk okul reformu yer almaktadır. Bir önceki çalışması, *Disrupting Leadership in the Entrepreneurial University: Disengagement and Diversity* (Bloomsbury, 2022) adıyla yayınlanacaktır. Prof. Blackmore, eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliği, çeşitlilik politikalarına ilişkin danışma kurulları ve idari otoritelerde görev almıştır. OECD, hükümetler ile özel ve sivil toplum örgütlerinde politika danışmanlığı yapmış,

ve değerlendirme sistemleri geliştirmiştir. Prof. Blackmore Deakin Eğitim Gelecekleri ve Yenilikleri Araştırma Merkezi'nin eski kurucu direktörlüğü, Avustralya Eğitim Araştırmaları Derneği Başkanlığı yapmış ve halen Avustralya Öğretim Üyeleri Derneği'nin Başkan Yardımcılığı görevini sürdürmektedir.

Bu bölümde, kendisiyle Avusturya Linz'de bulunan Johannes Kepler Üniversitesi'nde doktora araştırmacısı ve *Küresel Diyalog*'un editör yardımcısı olan **Johannes Grubner**'ın yaptığı söyleşiyi bulabilirsiniz.

Jill Blackmore.

JG: Son 30 yılda Avustralya üniversitelerinin yeniden yapılanma sürecine dair çalışmalar yapmaktasınız. Bu yeniden yapılanmalar nelerdir, hangi güçler tarafından şekillenmekte ve akademik bilgi üretimi üzerinde nasıl etkileri vardır?

JB: Avustralya'da 1990'dan sonra 39 üniversitenin birleşmesiyle başlayan süreçte, Avustralya ve uluslararası hükümetler üniversiteleri ulusal ekonomiye eklemlene yollarını aramaktaydı. Yeni kamu idaresi yaklaşımları ve piyasaları destekleyen neoliberal politikalar aynı yıllarda İngilizce konuşulan ülkelerde yaygın olup, üniversitelerin de içine sızmıştı. Otuz yıl boyunca, üniversiteler küresel ölçekte uluslararasılaşma, işletmecilik, piyasalaşma, finansallaşma ve şimdi de dijitalleşme sayesinde verileşme süreçlerini deneyimlemektedirler. Rektör Yardımcıları (VCs) ve Dekanlar peşi sıra yeniden yapılandırılmalarla büyük bir idari güce kavuştu ve 1990'lardan itibaren seçilmiş Dekanlar ve Okul Müdürlerin yerine atanmış yöneticileri getirdiler. Aynı zamanda, yönetimin üst kademeleri de üniversitelerin değişen jeopolitik ve politika istikrarsızlıklarıyla başa çıkmada daha

atak olunması gerektiği inancıyla üssel olarak büyüme gösterdi. Üniversite fonları belli derslere kayıtlı öğrenci sayısına göre verildi. Devlet kaynaklı fonlardaki küçülme nedeniyle, Avustralya üniversiteleri ihtiyari harcamalar için uluslararası öğrencilere bel bağlamaya başladı ve bu durum da pazarlama yatırımları ile araştırma ve eğitim arasında çapraz sübvansiyona yol açtı.

Örgütsel yeniden yapılanma verimlilik ve etkililiğin geliştirilmesine çözüm olarak sunuldu ancak sonuçları üzerine hiç düşünülmedi. Yönetim yetkisinin politika ve bütçeye dayalı merkezileştirilmesi, üniversite yönetim pratiklerini kenara itti, üniversite kurulları yalnızca kalite güvencesi için yetkilendirildi. Akademisyenlerin iş yükündeki artış ve karar-almadaki etkisiz rolü çözülümü hızlandırdı. Kurumsal esneklik, geçici akademik personel sayısının artırılması ve akademisyenlere verilen fazla ders yüküyle sağlandı. Bu durum özellikle sözleşmeli olan ve akademik iş gücünde alt seviyelerde olan kadınları etkiledi. 2010'da getirilen araştırma değerlendirilmesiyle, bu trendlerin bilgi üretimine etkisi, nicel olanın (i.e. metrik) ya da ticarileşenin daha değerli olduğunu göster-

>>

mektedir; bu nedenle de akademik pratikler nicelliğe yönelerek, ölçülebilir ve hazır çıktılara odaklanmaya başladı.

JG: Bir üniversiteden girişimci bir üniversiteye dönüşümün, özellikle kadın akademisyenler ve feminist bilgi üretimi üzerindeki etkisinden bahsedebilir misiniz?

JB: Politikaların odağının 1990'larda araştırma kapasite geliştirmekten 2000'li yıllarda dünya sıralamaları ve araştırma değerlendirmeleriyle kalite ve mükemmeliyete çevrilmesiyle, VC'ler her üniversitenin eğitim ve araştırma yönleriyle öne çıkması konusunda girişimlerde bulunarak, Avustralya üniversiteleri arasında ve içlerinde büyük bir farklılaşmaya da yön vermiş oldular. Bu durum üniversitelerin, sektörlerin, hükümetlerin ve hayırseverlerin iş birliklerine açık girişimci bir üniversiteye dönüşüme önyak oldu. Lisans sonrası eğitim piyasası da serbestleşme, yeni ortaya çıkan çeşitli özel yükseköğretim kurumlarıyla hem sanal hem de yüz yüze eğitim olanakları ve sunduğu sertifika/diplomalar- kârlı niş piyasalara yönelik kısa ve uygun ücretli dersler- nedeniyle yıkıma uğradı.

Üniversiteler ilerlemeciliğin bir alanı olarak görüldüğünden, sosyal muhafazakar hükümetler 1990'larda, popülist Murdoch basın organları ve aşırı-sağ medya yorumcuları üzerinden çok ulusluluk, feminizm ve yerel hakların uzlaştırılmasına karşı kültür savaşı başlattılar. Sosyal muhafazakarlar, Avustralya'daki kültürel duyarlılıktan faydalanarak, eğitim alanında, bilim, teknoloji, mühendislik, matematik ve tıp (STEMM) alanlarına odaklanan ulusal politikalarla araçsal bir tutumu öncelediler. Verilerin aksine, insan ve toplum bilimlerinin (HASS) mesleki anlamda hiçbir değeri olmadığını savundular.

Çeşitli yeniden yapılandırmalar ve siyasi ideolojilerin etkisi cinsiyetçi olagelmıştır ve epistemik adaletsizliği üretmektedir. İlk olarak, kadın akademisyen sayısının fazla olduğu HASS fakülteleri birleştirildiği için, HASS'ın yönetimde karar-alma temsiliyeti de azalmış oldu. İkinci olarak, üniversiteler STEMM'den gelecek paranın peşine düştüler, dolayısıyla bu durum HASS'ın kaynaklardan yararlanamamasına sebep oldu. Üçüncü olarak ise, kadınlar yönetimin üst kademelerinde olsalar bile, Vekil Rektör Yardımcıları (DVC)'nin araştırma portföylerini ulusal anlamda çoğunlukla STEMM bölümlerinden gelen erkekler oluşturmaktadır ve DVC portföylerinin eğitimi ve öğretimi ya da ev içi emek söz konusu olduğunda ise kadınların ağırlıkta olduğu görülmektedir. Son olarak, araştırma profesörü olma yolunda karşılaşılan engeller ve giderek artan iş yükünün özellikle STEMM bölümlerinde yer alan ve aynı zamanda aile, iş ve çocuk bakımından yararlanmaksızın bakım sorumluluklarını da üstlenen kadınlar üzerindeki etkisi büyüktür. Yapısal ve kültürel etkiler, hangi bilgilerin (epistemik adaletsizlik) değerli olup olmadığı ve kadınların akademik kariyerlerinin şekillenmesi konusunda cinsiyetçidir. Akademisyen, öğrenci ve Avustralya halklarında kültürel çeşitlilik olmasına rağmen, üniversite yönetimindeki etno-ırksal çeşitlilik eksikliği politikalarda da üniversite kurullarında da dile getirilmemektedir.

JG: Avustralya'daki girişimci üniversitelerde epistemik adaletsizliğin ne tür yapısal ve siyasi biçimlerde üretildiğini ve sonuçlarından biraz bahsedebilir misiniz?

JB: Girişimci mantık, nicelleştirilen ve ticarileştirilen bilginin değerli olduğunu savunur. Bu ölçmeye dayalı mantık, epistemik adaletsizlik yaratır. İlk olarak, bilgi üretiminin toplumsal ve maddi koşullarını yok sayar- meslektaş dayanışması ve iş birliğinin toplumsal ilişkisi, eğitim ve araştırmada duygusal emek, ve işi destekleyen yeniden üretici ev içi emek. İkinci olarak, piyasa kontraktualizmi üzerine yapılanma, bilginin üretimindeki ilişkileri (meslektaş iş birliği) göz ardı etmektedir. Üçüncü olarak ise söz konusu mantık, yeniliğin yalnızca sürece ya da ürüne dönüşmesini öngörmekte ve ekonomik ilişkileri toplumsal ilişkilerle birlikte ele almayıp, birbirinden ayrı tutmaktadır. Dolayısıyla girişimcilik muhafazakar ve toksik bir cinsiyetçi politika izlemekte olup, toplumsal ve ilişkiler odaklı akademik emeğin değerini düşürmektedir. Bu durum demokrasiler için tehlike arz etmektedir, Avustralya'daki sosyal muhafazakar aynı zamanda da neoliberal hükümet uzmanlık ve bilimin sadece komplo teoristleri tarafından değil hükümetler tarafından da tehdit altında olduğu post-hakikat zamanında üniversitenin sektörleşmesinin karşısında durmaktadır.

JG: Muhafazakar ve neoliberal hükümetlerin üniversitenin sektörleşmesinin karşısında durduğundan hareketle, son dönemdeki kriz-özellikle küresel pandemide- bir yandan sosyal-bilimsel bilgi ve araştırma arasında çarpıcı bir kopuşu, öte yandan bu krize verilen toplumsal ve siyasi tepkileri gözler önüne ermektedir. Bu durum karşısında Avustralya'daki durum ve gelişmelerden söz edebilir misiniz?

JB: Güçlü bir demokrasi örneği olarak, Avustralyalılar pandemi sürecinde kolektif bir isteklilik göstererek kamu malları üzerindeki haklarının geçici kaybını kabul ettiler; evrensel sağlık sistemi ve bilimin oluşturduğu güvenlik ağının faydalarını benimsediler. Sorun, muhafazakar hükümetlerle (ve VC) beraber Avustralya'ya özgü duyarlılığın kaybıyla HASS'ın STEMM ile karşılaştırılarak, kültürel, siyasi ve ekonomik değerinin farkına varılmamasıdır. Ancak, pandemi ve iklim krizi HASS'ın önemini vurgulamaktadır. İlk olarak, İnsan ve Sosyal Bilimleri Akademisi, Başuzman tarafından kurulan Acil Müdahale Forumları (uzman paneli) ile Ulusal Kabine'ye tavsiyelerde bulunan yapının bir parçasıydı. İkinci olarak, HASS'ın Covid salgınında devlet ve yerel halkların liderleri arasındaki iletişim pratiklerindeki rolü yadsınamazdı. Sosyopsikolojik araştırmalar, pandemiye bireysel ve kolektif düzeyde verilen tepkileri anlamada, gazetecilerin siyasi, ekonomik ve toplumsal analizleri ve akademisyenlerin pandeminin insan hakları ve sorumlulukları üzerindeki gözlemleri ve etkilerini araştırmaları kadar önem taşımaktadır. Buna rağmen, neoliberal federal hükümetler işletmeleri ve bireyleri korumak için görülmemiş ekonomik eylemlerde bulunurken, HASS'a yönelik ideolojik savaşı da devam ettirdiler, bu savaşta üniversiteler ve sanat federal hükümetlerin desteğini alamadı, 500.000 uluslararası öğrenciye ekonomik koşulları

el verdiği müddetçe ülkede kalmalarını aksi takdirde evlerine dönmelerini söylediler ve HASS'ın çalıştığı konuları daha pahalı hale getiren ve mesleki dersleri daha ucuza getiren yönetmelikleri yürürlüğe sokup, üniversite başına yapılan destek fonunu azalttılar.

Siyasi açıdan baktığımızda ise, Başbakan (PM) devletin önde gelenlerinin zorlamasıyla virüsün yayılımının önlenmesi adına karantina uygulamasına geçilmesini ve sınırların kapatılmasını kabul etti, bu yolla devletin önde gelenleri birer lider olarak önemli ölçüde siyasi sermayeye sahip olurken, PM karantina zamanlaması ve aşılama sürecinde başarısız oldu. Devletin önde gelenleri, her gün düzenlenen basın toplantılarında baş sağlık uzmanlarının yanında yer alarak, uzman görüşü sundu. Bilim meşruiyetini, epidemiyologların, bilim insanlarının, bilim yorumcularının ünlenmesiyle yeniden kazandı. Sonunda, her ne kadar finansal anlamda en çok etkilenen sektör olsa da, sanat ve konaklama sektörleri- karantinanın online ortamın oluşmasına etkisi nedeniyle akıl sağlığı ve şimdi de iyileşme açısından büyük önem taşıdılar. Bir diğer paradoks ise, PM'nin karbon emisyonunun azaltılmasına çözüm olarak teknolojiye güvenmesi ancak bunun için üniversitelere araştırma ve geliştirme bütçesini arttırmamasıydı.

JG: Son dönemde Avustralya'daki üniversitelerin- personel ve öğrencilerin- hükümetin açıkladığı COVID-19 önlemleri karşısında içinde buldukları durum hakkında tavır alıyorsunuz. Eleştirisinin temel noktaları ile bu gelişmeler ve akademinin geleceğine olası etkilerine dair endişeleriniz nelerdir?

JB: Avustralya hükümetleri ve son dönemdeki Koalisyon hükümeti özelinde, üniversiteler konusundaki özensiz tutumlarının farkındayız. Bu hükümetler, üniversitelere, bilgi üreticileri olarak yatırım yapılması, demokrasilerde eleştiri kültürünün yaygınlaşması ve bir bilinç olarak merkezi önemde olan yapılar olarak değil, gelir kaynağı (eğitim hizmetleri 2019 yılında üçüncü en büyük ihracat kalemiydi) olarak bakmaktadırlar. Uluslararası öğrenci akışı kesilince Avustralya üniversiteleri pandemi sürecinde, yetersiz kaynak, araştırma için uluslararası öğrencilere bel bağlanması, politikadaki istikrarsızlık, İndo-Pasifik jeopolitiğin değişimi ve Çin'in yükselişi nedenleriyle daha kırılgan hale geldi. VC, yeniden yapılanma (yönetim danışmanlarını da kullanarak) fırsatını istismar ederek, 18 ay içinde 40.000 akademik ve idari personeli (iş gücünün %20'si) işinden etti, tüm personelin %66'sını oluşturan sözleşmeli ve yıllık çalışanların ise sözleşmelerini yenilemedi. HASS'ın çalışma alanları özellikle kapatıldı (i.e. dil, sosyoloji). Akademisyenler, üniversite yönetimine güvenlerini, iş güvencesizliği, yüksek öğrenci-akademisyen oranı, idari yük, araştırma fonlarının yetersizliği, işletmecilik, özelleştirme, karar-alma haklarından mahrum kalma ve finans piyasalarındaki riskli yatırımlar nedeniyle çoktan kaybetti. Söz konusu güvensizlik, Avustralya Devlet üniversiteleri Koalisyonu'nun kurulması örneğinde de olduğu

üzere kolektif eylemle öfkeye dönüştü. Akademisyenler, üniversitenin özel eğitim sağlayıcıları ve danışmanlık firmalarından bir farkı olmadığını gördü. Birçok sağlayıcı, daha ucuza sertifika ve/veya diploma vermekte ve çok uluslu şirketler bir yandan hükümetten araştırma ve danışmanlıklar yoluyla kaynaklarını arttırırken, bir yandan da mesleki eğitime yatırım yapmaktadırlar. İçi boşaltılan yükseköğretimin yeniden toparlanması yıllar alacakken, karşılaşılabilecek zorluklarla baş etmek ve daha sürdürülebilir gelecekler için sosyal ve ekonomik dönüşümü sağlamak adına yeni bilgi, yaratıcılık ve yenilik gerekecektir.

JG: Size göre, çalışanlar ve öğrencilerin içinde buldukları durumu iyileştirmek için Avustralya üniversitelerinin ilk adımı ne olmalıdır ve toplumda üniversitelerinin rolünün güçlendirilmesi için neler yapılmalıdır? Pozitif bir değişim için ana hatlar neler olmalıdır?

JB: Temel sorun, Avustralya'nın kültürel duyarlılığını üniversitelerin ve HASS'ın Avustralya'nın kültürel, sosyal ve siyasi geleceği için taşıdığı önemi anlamaya yönlendirmektir. Bu da, halkı ve hükümeti üniversitelerin özgün olduğu çünkü onların mezunlara "hazır iş" sağlamaktan daha çok yönü olduğu konusunda eğitmekten geçmektedir. VC'ler, üniversitelerin demokrasideki önemini ortaya koyacak tartışma fırsatını yaratmadı ya da hükümetleri üniversite araştırmalarının sürdürülebilir bir geleceğe ulaşmada önemli olduğunu anlatma şansını (ya da kolektif irade eksikliği söz konusuydu) değerlendiremedi.

Kurum içinde, üniversite yöneticileri güvenceli iş ve güvenli çalışma koşulları sağlayarak çalışanların güvenini yeniden kazanmalıdır. Akademisyenlerin uzmanlığını da gözetken ortak yönetim modeli üniversite yönetimleri tarafından göz ardı edilmektedir. Yönetim ve ana seçim panellerinde akademisyenlerin temsiliyeti olmalıdır; bağımsız bir akademik organ eleştirel tartışmaları yönlendirmeli ve teşvik etmelidir; sektörle yapılan anlaşmalar akademik özgürlüğü ve çalışma koşullarını sınırlandırmamalı aksine korumalıdır; iş birliğine dayalı karar-alma süreçleri, anlamlı geribildirimleri incelemeli ve sembolik danışman rolünden kurtulmalıdır; eşitlik-ve çevre odaklı stratejik planlama ve bütçeleme yapılmalıdır. Ayrıca üniversiteler, kent ve bölgesel toplumlar ve ekonomiler için merkezi öneme sahip olduğundan yerel halklara kapsamlı bir eğitim sunma yükümlülüğü de taşımalıdır. Üniversiteler arasındaki uzmanlaşma ve farklılaşma, halihazırda mesafe ve masraflar nedeniyle üniversite eğitime erişmede ve üniversitede kalmada zorluklar yaşayan öğrencilerin eğitim alma fırsatını azaltacaktır. İyi bir üniversite, sürdürülebilir ve kapsayıcı öğrenim ortamı ve demokrasiler için bilginin çeşitliliğini ve HASS'ın önemini kavramalıdır. Üniversite ve toplumda bir yapı ve pratik olarak ilişkilere (meslektaş iş birliği) değer veren sosyal ve ilişkisel (piyasadan ziyade) kontraktualizm esas olmalıdır. ■

Jill Blackmore'a ulaşmak için <jillian.blackmore@deakin.edu.au>

> COVID-19 Pandemisi ve Sınıf Mücadelesi

Dario Azzellini, Zacatecas Otonom Üniversitesi, Meksika

ABD'deki Yakima Vadisi'ndeki çiftlik işçileri 18 Mayıs 2020'de COVID'e karşı daha güvenli çalışma ortamı için grevde. Fotoğraf: Facebook Familias Unidas por La Justicia sayfası, Edgar Franks.

Kapitalizm altında krizler, varolan eşitsizlikleri artırma eğilimindedir. Bu aynı zamanda COVID-19 pandemisinin ele alınış biçiminin de bir sonucudur. Küresel emek geliri, 2020 yılının ilk dokuz ayında bir önceki yıla karşılaştırıldığında tahminen %10,7 (ya da 3,5 trilyon dolar) azalmıştır. Bu arada 31 Aralık 2019'da dünya üzerindeki 2.200'den fazla milyarderin 9,5 trilyon dolar olan toplam varlığının ise bir yıl sonrasında 11,4 trilyon dolara çıktığı tahmin edilmektedir. Tüm dünyada yapılan araştırmalar, yoksul ve işçi sınıfı nüfusun COVID-19 nedeniyle enfekte olma ve hastaneye kaldırılma riskinin daha fazla olduğu ve Siyah, Yerli ve ırksallaştırılmış işçi sınıfı nüfusun COVID-19 enfeksiyon ve ölüm oranlarının ortantısız biçimde daha fazla olduğunu doğrulamaktadır.

> Pandemiyle bağlantılı mücadeleler

İşçi sınıfı nüfus ve topluluklar pandemi "nedeniyle" ve pandemiye "rağmen" küresel olarak ayaklanmıştır. Pandemi nedeniyle artan çalışma baskısı ve enfeksiyon riskinden özellikle etkilenmiş ve halihazırda kötü çalışma koşulları ve düşük ücretlere sahip olan sektörlerde grevler ve protestolar gerçekleşmektedir. Bunların arasında sağlık hizmetleri ve hemşirelik, depolama, uzaktan alışveriş işletmeleri ve lojistiği, yolcu taşıma ve gıda üretimi, özellikle et işleme ve tarım sektörleri bulunmaktadır.

On yıllardır neoliberal kemer sıkma politikalarının temel hedeflerinden biri olan sağlık hizmetleri sektörü,

Amerika'dan Avrupa'ya, Asya'dan Afrika'ya kadar dünyanın her yanında grevlere şahit oldu. Sağlık hizmetleri sektöründeki iş gücü genellikle kadınlardan oluşmaktadır. Özellikle de hemşirelerin durumunda düşük ücretler ve yüksek riskin toplumsal cinsiyet ve ırk boyutu bulunmaktadır. Toplu taşıma sektöründe de grevler meydana gelmiştir. Farklı Amerika şehirlerinde sürücülerin kendi kendilerine örgütledikleri yasadışı grevler gerçekleşmiştir. Mayıs 2020'de Brüksel'de toplu taşıma işçileri, sendika kendilerinden onay almadan yönetimle anlaşma sağlayınca yasadışı bir grev örgütlemiştir. Meksiko, Medellín, and Santiago de Chile'deki metro sistemlerinde ve Japon demiryollarında işçiler greve gitmiştir. Almanya'da ver.di sendikası kentsel toplu taşımada bir dizi grev gerçekleştirmiştir. İtalya ve Yunanistan kamusal ve özel ulaşım sektörlerinde iş güvenliği ve gelir artışı için grevlere şahit olmuştur. Batı Avrupa ve Amerika'da gıda sanayindeki işçilerin mücadeleleri gıda işleme sektöründe başlamıştır. Bu sektördeki iş gücü çoğunlukla göçmenlerden oluşmaktadır ve enfeksiyon oranları çok yüksektir. İtalya, İspanya ve Amerika'da göçmen tarım işçileri greve gitmiştir. Bunları farklı ülkelerdeki perakende gıda sektöründeki grevler takip etmiştir. Dağıtım ve lojistik sektörlerinde koruyucu tedbirlerin artırılması için Avustralya'dan Amerika'ya pek çok yerde pandeminin ilk günlerinde grevler gerçekleştirilmiştir. İtalya'da aralarında Amazon, TNT, DHL ve UPS'in de olduğu tüm lojistik şirketleri ve depolar, grevlere ve büyük personel devamsızlıklarına şahit olmuştur. İtalya'daki gıda teslimatı işçileri pandemi boyunca birkaç kere greve gitmiştir. Bir mahkeme, şirketleri, bisikletle yemek teslimatı

tı yapan 60.000 işçinin tümünü sosyal güvenceye sahip çalışanlar olarak işe almaya zorunlu kılmıştır.

> Pandemiye rağmen mücadeleler

Pandemiyle az ilişkisi olan ya da hiç ilişkisi olmayan grevler ve işçi mücadeleleri de gerçekleşmiştir. Emek çatışmaları, kitlesel işten çıkarmaların ya da kalıcı kapamaların planlandığı üretim tesislerini pençesine almıştır. Hintli Tata Çelik'in sahibi olduğu Hollandalı Ijmuiden çelik fabrikasında işçiler üç haftayı aşkın grev yaparak 9.000 işçinin 1.000'inin işten çıkarılmasını önlemiş ve 2026'ya kadar sözleşmelerin uzatılmasını sağlamıştır. Aralık 2020'de Hindistan'da hükümetin emek ilişkilerini düzensizleştirme ve büyük kamu sektörlerinin özelleştirilmesine karşı büyük bir grev gerçekleşmiştir. Kamu sektörü ve özel sektörden 250 milyon civarı işçi greve gitmiştir. Eylül 2020'den beri Hindistan'da çiftçiler, özel yatırımcılara ve şirketlere avantaj sağlayan yeni kanunları protesto etmektedir. Ocak 2021'de çiftçiler Delhi'de fırtına estirdikten sonra hükümet kanunları 18 aylığına askıya almıştır. Ekim 2020'deki Prime Günü pazarlık avı için Almanya, İspanya ve Polonya'daki Amazon işçileri daha iyi ücretler için greve çıkmıştır. Almanya'nın farklı yerlerindeki Amazon tesislerinde birkaç gün süren grevler gerçekleşmiş, Bask Bölgesi'nin Bilbao limanında farklı şirketlerden 300 liman işçisi, şirketleri taleplerinin bazılarını kabul edene kadar 55 günlük bir greve gitmiştir. Bu taleplerin arasında yılda en fazla 1.826 saat çalışmak, işyerinde molalar ve tatiller bulunmaktadır.

Pandemi sırasında da çeşitli işçi sınıfı ayaklanmaları gerçekleşmiş ya da devam etmiştir. Bolivya'daki protestoların zorlamasıyla diktatör darbe rejimine karşı yeni seçimler yapılmış ve darbe tarafından yönetimden indirilen MAS (Sosyalizme Doğru Hareket) yeniden iktidara getirilmiştir. Amerika'daki ana sendika AFL-CIO, Mayıs 2020'de başlayan Siyahlar öncülüğündeki çok ırklı işçi sınıfı ayaklanmasına gerekli karşılığı vermekte başarısız olmuştur. Fakat yalnızca Mayıs ve Haziran'da Black Lives Matter (BLM) ile dayanışma için 600'den fazla iş durdurma eylemi ya da grev gerçekleşmiştir. Otobüs şoförleri protestocuları hapsedeneye taşımayı reddetmiştir. Yüzde 65'ini siyahların oluşturduğu Uluslararası Kıyı Boyu ve Depo Sendikası (UKBDS), George Floyd'un cenazesinin olduğu 9 Haziran 2020 günü ABD'nin Pasifik Sahili boyunca limanları neredeyse 9 dakikalığına kapatmıştır. ABD'de köleliğin sona erişini anan tatil günü 19 Haziran'da UKBDS 29 Batı yakası limanının tümünde sekiz saatlik greve gitmiştir. 20 Haziran'da aralarında UKBDS, Birleşik Çiftlik İşçileri ve Ulusal Ev İşçileri Birliği'nin de olduğu sendikalar ve hareketler, BLM ile birlikte 25'ten fazla şehirde *Siyah Yaşamlar için Grev*'i örgütlemiştir.

> Emek eylemlerinin yeni mevkileri

Payday Raporu 2020 yılında pandemi boyunca ABD'nin 1946'dan beri en büyük grevler dalgasına şahit olduğunu belirtmektedir. ABD Emek İstatistikleri Bürosu'na göre 2020 yılı, 2009 yılı dışında, en az iş anlaşmazlığı sayısına sahip yıl olmuştur. Fakat bu istatistik yalnızca 1.000 ya da daha fazla işçinin olduğu işyerlerindeki anlaşmazlıkları içermekte ve üretim yapısındaki değişiklikleri görmezden gelmektedir. Yeni emek huzursuzlukları bariz biçimde uçlardan, daha önce örgütlenmemiş sektörlerden, yeni sendikalaşanlardan, "sanayi eylemi" olarak ele alınanlar dışında yöntemler uygulayan çalışma koşullarından ortaya çıkmaktadır.

COVID-19 pandemisi sırasında işçilerin mücadeleleri, önceki yıllarda olduğu gibi kendi kendine örgütlenen mücadelelerle veya atölyelerde örgütlenmiş sendikalarla başlama eğilimindeydi. Üretim bölümünden çıkan mücadeleler daha hızlı ve esnek biçimde yanıt verebilmektedir. Geleneksel sendikalar genellikle aktif olarak grevleri desteklemekten kaçınıyordu. Kendileri de dahil oldukları zamanlarda ise bu neredeyse her zaman üyelerinin baskıları sayesinde oluyordu. Neoliberalizm ve üretimdeki değişiklikler eski örgütlenme modellerini önemli ölçüde sarsmıştır; fakat küresel olarak yeni mücadeleler ve örgütlenme biçimleri ortaya çıkmaktadır. Ne var ki emek hareketinin zayıflıkları da görmezden gelinmemelidir. Pek çok bağlamda eylemler, güç dengesini emeğin lehine çevirmek için yapılması gerekenlere nazaran yetersiz kalmaktadır. Yine de pandemi sırasında işçilerin hareketliliği sınıfın artık önemli bir kategori olmadığı varsayımının yanlış olduğunu göstermektedir. Dahası, küresel tedarik zincirlerinin kırılganlığı, küresel imalat endüstrilerindeki işçilerin yapısal gücünü tekrar artırmaktadır.

Karlara büyük ölçekte sekte vurmak, işçi sınıfının elindeki en güçlü silahtır. Bu bağlamda üretim ve yeniden üretim arasındaki ilişki ve sınıf mücadelesi ve bu mücadeleyi kimin yürüttüğü konusu yeniden gözden geçirilmelidir. Göçmen işçiler kapitalist merkezlerdeki yeni işçi sınıfının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Toplumsal cinsiyet ve "ırk" ne sınıfın yerini alabilir ne de onunla çatışabilir. Bu kategoriler kapitalizmin ve sömürü hiyerarşilerinin analizinin içine entegre edilmelidir. Kadınlar tarafından sürdürülen sınıf mücadelelerine dair analizinde Paola Varela önemli bir gözlemde bulunmaktadır: "iş yeri bir sektör alanı olarak değil bir *katalizör* görevi görebilecek ve işçi sınıfının iddialarını güçlendirebilecek güçlü bir pozisyon olarak ele alınır." ■

Dario Azzellini'ye ulaşmak için <da483@cornell.edu>

> Filipinler’de Mililitan Emek Örgütlenmesi

Sarah Raymundo, Filipinler Üniversitesi, Diliman, Bulatat.com köşe yazarı ve Uluslararası Halkların Mücadelesi Birliği (UHMB) örgütleyicisi

Filipinler’de “Kilusang Mayo Uno” (KMU) İşçi Sendikası aktivistlerinin bir eylemi.
Fotoğraf: KMU.

ispanya’nın neredeyse 400 yıllık sömürge yönetimi-
minden sonra 1896 Filipinler Devrimi’nin zaferi,
ABD emperyalizmi tarafından sabote edilmiştir.
İspanyol imparatorluğu altındaki ülkelerin (Filipinler,
Küba, Guam ve Porto Riko) ABD’ye transferi, 1898 Paris
Anlaşmasıyla meşru kılınmıştır. ABD İspanya’ya “taz-
minat” olarak 20 milyon dolar ödemiştir. Bu, İspanyol
İmparatorluğu’nun sonuna ve Filipinler’in yeni-sömürgeci
kurum inşası ve soykırımla tanımlanan bir proje olan ABD
emperyalizminin sömürgesi olarak varlığının devamına işa-
ret ediyordu. Bu durum, büyük bir iş gücü ordusuna sahip
ihracat odaklı ve ithalata bağımlı bir ekonomiyi sürdüren,
kalıcı bir ekonomik az gelişmişliğe yol açtı.

>Kilusang Mayo Uno, Bir Mayıs Hareketi

Bu bağlamda, ücret artışları ve kısa dönemli sözleşme
planları gibi ekonomik kampanyalar, siyasi mücadeleler
olarak görülmeli ve büyütülmelidir. Kilusang Mayo Uno
(KMU/ Bir Mayıs Hareketi) 1 Mayıs 1980’de şu amaçlar-

la kurulmuştur: 1) Sıkıyönetim Kanunu altında anti-faşist
kampanyaları savunan ilerici işçi örgütlerini bir araya ge-
tirmek ve temsil etmek; 2) ilerici işçi örgütlerini ABD em-
peryalizmine karşı ulusal iç mücadele amaçlarına doğru
örgütlemek ve birleştirmek.

2018 yılında KMU Uluslararası Ticaret Sendikası
Konfederasyonu’na (UTSK) 115.000 resmi üyelik bir baş-
vuru yaptı. Günümüzde siyasi ve ekonomik sendika çalış-
maları, Serbest Üretim Bölgelerinde (SÜB), yoksul kentsel
topluluklarda, çağrı merkezlerinde ve özel hastanelerde ke-
sintisiz ve yerinde örgütlemeyi; diğer işçilerle ücretler için
ve tiranlığa karşı geniş ittifaklar oluşturmayı ve COVID-10
pandemisi süresince popüler emek sorunları için geniş bir
kampyana merkezi sunmayı içerir. KMU, ulusal özgürlük
mücadelesinde temel bir güç olarak köylü-işçi ittifakı pren-
sibini sıkıca desteklemekte, böylece Küresel Güney’de em-
peryalizmin şiddetle güçsüzleştirilmesiyle emeğin nasıl karşı
mücadele etmesi gerektiğini göstermektedir.

Filipinler'in 108 milyonluk nüfusu içinde yaklaşık 3,9 milyonu (%3,6) sanayi işçileridir. Bunların içinde imalat, inşaat, ihracat işletmelerindeki işçiler ve diğer ücretli çalışanlar bulunmaktadır. KMU, 2017 yılından beri kısa dönemli sözleşme olgusunu ve Filipin emeğinin artan biçimde yarı proleterleşmesini ele almak için örgütlenmektedir. Yarı proleterleşme, KMU'nun örgütlenme kapasitesini, sokak satıcıları ve diğer kayıt dışı işçiler gibi düzensiz ücretli çalışanlar (10,4 milyon) ve ücretsiz çalışanların olduğu (6,3 milyon) kentsel ve kırsal yoksul topluluklara ulaşacak biçimde zorlamıştır.

> Filipinler'de emeğin konumları ve biçimleri

Topraksız köylüler sınıfı, yabancı tarım ticareti girişimleri için yedek emek ve çiftlik işçisi görevi görmüştür. Yerinden edilmiş topraksız çiftçiler şehirlere yerleşmekte ve yerel fabrikalar ve çokuluslu SÜB'lerde sözleşmeli emek olarak çalışmaktadır. Sıkı kısa dönemli sözleşme politikası, güvencesiz çalışmaya ve sendikasıız iş yerine yol açmaktadır. İş bulamayanlar ise kayıt dışı ekonomiye girmektedir.

Filipinler'de işsizliğin nedeni olan sanayinin yokluğu, emeğin iki biçimine zemin hazırlamıştır. Bunlar aynı zamanda küresel sermayenin ucuz hizmet emeği talebine taşeron ve ihraç emek olarak karşılık vermektedir.

Bu biçimlerden birincisi taşeron emektir. Filipinler, küresel piyasa payının %16-%18'yle tartışmasız dünyanın "çağrı merkezi başkentidir". En yakın rakibi Hindistan'ı geçmiştir. Ülkede 851 kayıtlı iş sürecinde dış kaynak kullanımı (İSDDK) şirketi bulunmaktadır. Bunların yarısından fazlası (429) çağrı merkezi ve diğerlerinin çoğunluğu da (400 ya da %46,2'si) bilgi işlemle ilgili hizmetler sunan şirketlerdir. Geri kalanlar tıbbi deşifre işletmeleri ya da animasyon film ve çizgi film prodüksiyon şirketleridir. Filipinler, bir yarı ABD sömürgesi olarak taşeron hizmetlerinin %65'ini emperyal efendisine sunar. Bunun yanı sıra Avrupa, Avustralya ve Yeni Zelanda'dan müşterilere de hizmet verir. En son veriler İSDDK endüstrisinde toplam 675.600 işçi olduğunu göstermektedir. Hükümet tarafından ülkenin "güneş işiği endüstrisi" olarak adlandırılan bu sektördeki Filipinli emeğinin, müşterinin bulunduğu zaman dilimine uyum sağlaması gerekmektedir.

İkinci biçim, günümüze kadar Filipin devletinin geçici çözümü ve temel politikası olan, emeğin ihracıdır. Yurtdışındaki Filipinli İşçiler (YFİ), en çok dolar kazananlar ve GSYİH güçlendiricilerdir. 2018'de yayımlanmış Dünya Bankası Raporu'na göre Filipinler, yalnızca 2017 yılında YFİ'nin gönderdikleri paralardan 1,72 trilyon Php (3,2 milyar dolar) kazanmıştır.

> İşçilerin mücadelelerini ve anti-emperyalizmi bağlantılandırmak

Marcos'un Sıkıyönetim Dönemi'nden beri Filipinli emeğinin değişen çehresiyle birlikte işçi örgütlenmesi, aynı zamanda Küresel Güney'deki işçiler için emperyalist sistemin temel sonuçlarını ele almak anlamına gelmektedir. Buna, eşitsiz küresel mübadeleye dayanan ücret hiyerarşileri namına Filipinli emeğinin ucuzluğunu korumak da dahildir. Bir başka sonucu, çevrede yoğun bir şekilde büyük bir işsizler ordusunun üretilmesidir. Bunun sonucu olarak da Filipin emeği giderek yarı proleterleşmiştir. Bu, emek ilişkilerinin yabancı sermaye ve yurtiçindeki komprador çıkarlarının ortaklığı tarafından belirleniyor olmasını açıklamaktadır. Filipinler'de yaşandığı haliyle yarı proleterleşme, emekçilerin emperyalist bir sistem tarafından ücretsiz, düzensiz ve kısa dönemli sözleşmelerle hayatta kalmaya zorlandıkları bir süreçtir.

Bu kentsel ve kırsal yoksul toplulukları anti-emperyalist işçi sınıfı siyasetinin beslenebileceği emek yoğun alanlar haline getirmektedir. KMU, topluluktan ulusa, yaşamın sosyal, siyasi ve ekonomik boyutlarını kolektif olarak dönüştürme hedefiyle, insanlarla oldukları yerde buluşmaktadır. Dolmuş şoförlerinin ailelerinin ve kayıt dışı işçilerin yaşadığı yerlerde örgütlenir. Yaratıcı şekilde, çağrı merkezlerindeki işçi örgütlenmeleri oluşturulmasını destekleyerek, iş sürecinde dış kaynak kullanımında ücret arabuluculuğunun en yeni biçimlerini ele alır.

KMU'nun 40 yıllık mücadelesinden alınacak önemli bir ders, bir yarı sömürgece sendikacılığın ekonomik veya siyasi mücadele arasında münasip bir seçim yapamayacağıdır. Bu anlamda devletin rolü çok önemlidir. Öteki türlü belli bir üretim alanında işçiler ve sermaye sahipleri arasındaki ekonomik mücadeleye sıkışacak olanın, devletin ezilenlerin sömürsü için bir araç olduğunu söyleyen Leninist devlet tezini onaylayan küreselleşmiş bir siyasi mücadele konumuna dönüştürülmesine yardımcı olur. Bu bağlamda Küresel Güney'deki KMU gibi sendikalar, emeği küresel sermayenin pençelerinden özgürleştirmek için tarihi mücadelelerinde yalnızca militan biçimde anti-emperyalist ve enternasyonal olabilirler. Onları anti-emperyalist ve anti-faşist bir işçi sınıfı mücadelesidir; parlak bir sosyalist geleceğe doğru toprağın ücretsiz biçimde yeniden dağılımı ve ulusal sanayileşme çağrısıyla kaçınılmaz biçimde ilişkilidir. ■

Sarah Raymundo'ya ulaşmak için <sarahraymundo1976@gmail.com>

> Japonya'da Sendikalar ve Emek Piyasası Deregölasyonu

Hiroaki Richard Watanabe, Ritsumeikan Üniversitesi, Japonya

2011'de Shimbashi, Japonya'da "No more karoshi" (fazla çalışma nedeniyle ölüm) eylemi. Fotoğraf: Nesnad'ın kendi çalışması, CC BY-SA 4.0.

Japonya, 1990'ların başındaki balon ekonominin çöküşünden beri ekonomik durgunluktan muzdariptir. Bunun yanı sıra Japon şirketleri komşu Doğu Asya ülkeleriyle yoğun ekonomik rekabet yaşamaktadır. İş verenlerin bu durumla baş etmek için daha çok emek piyasası esnekliği talep etmelerine karşılık Liberal Demokratik Parti (LDP) hükümeti, 1990'lardan beri politika geliştirme süreçlerindeki otoriter eğilimini artırarak emek piyasası deregölasyonu uygulamaktadır. Neoliberal emek piyasası deregölasyonunu uygulamak için LDP hükümeti birkaç Bakanlar Kurulunda sendikaları politika geliştirme süreçlerinden dışlamıştır.

> Neoliberal emek piyasası deregölasyonu

Düzensiz istihdamın deregölasyonu konusunda, 1999 yılındaki Geçici Çalışma Ajansı Kanunu, geçici ajans işini, işverenlerin (imalat da dahil olmak üzere) birkaç istisna dışında yaygın biçimde kullanmalarına izin vererek serbestleştirdi. 2003 yılındaki kanun değişikliği, işverenlerin imalat sektöründe geçici ajans emeği kullanmalarını sağladı. Japon ekonomisindeki önemi göz önünde bulundurulduğunda, bu değişiklik çok önemliydi. Daha yakın zamanda 2015 yılında yapılan değişiklik, işverenlerin geçici çalışanları her üç yılda bir değiştirdiği takdirde geçici ajans emeğini herhangi bir sınır olmadan kullanmalarını sağladı.

>>

Neoliberal emek piyasası deregülasyonun uygulanması nedeniyle düzensiz çalışanların sayısı artmıştır. Düzensiz çalışanların tüm çalışanlar içindeki oranı yaklaşık %40'tır. 2007-8'deki küresel finansal krizdeki işten çıkarmalarda ve daha yakın zamanda koronavirüs pandemisinde de görüldüğü gibi, iş güvenceleri düşüktür. Çalışma koşulları kötü, ücretleri düşük ve sosyal güvenliğe erişimleri yetersizdir.

Düzenli çalışanların daha çok koruma altında olmasında rağmen çalışma koşulları, ücretler ve çalışma saatleri gibi konular açısından kötüleşmiştir. Örneğin, LDP hükümeti Emek Standartları Kanunu'na 1998 ve 2003 yıllarında yaptığı değişikliklerle "isteğe bağlı çalışma"nın kullanımını genişleterek çalışma saati kurallarını gevşetmiştir. Bu kategorideki düzenli çalışanların çalışma saatlerini nasıl kullanacaklarına dair takdir hakları bulunması gerekirken hafta sonu, ulusal tatiller ve gece geç saatte çalıştıkları zaman dışında herhangi bir fazla mesai ücretine hakları yoktur. Bu düzenli çalışanların iş saati dağılım konusunda özerklikleri olması gerekirken genellikle bu özerkliğe sahip değildir. Onun yerine isteğe bağlı çalışanın genişlemesi işverenlerin düzenli çalışanları daha esnek şekilde, daha düşük ücretlere çalıştırabilmelerini sağlamaktadır.

2018 Çalışma Biçimi Reformu'yla LDP hükümeti "yüksek derecede profesyonel çalışma" kavramını yürürlüğe koydu. Yüksek derecede profesyonel çalışma, çalışma saatleri kurallarının daha da düzensizleşmesidir. Bu kategorideki düzenli çalışanlar, hiçbir koşulda fazla mesai ücreti hakkına sahip değildir. Çalışma biçimi reformu aynı zamanda fazla mesai için yasal üst sınır da getirmektedir. Sınır hala çok yüksektir (herhangi alt ay içinde ortalama ayda 80 saat) ve *karōshi* (fazla çalışma nedeniyle ölüm) ve *jisatsu* (fazla çalışma kaynaklı ruh sağlığı sorunları nedeniyle intihar) sayılarını azalma ihtimali pek yoktur. Düzenli çalışanlar sürekli olarak yerlerini artan sayıdaki düzensiz çalışanların alması tehdidi altındadır. Bu durum, işverenlerin düzenli çalışanları daha kötü koşullarda daha çok çalışma baskısına maruz bırakmalarına olanak sağlamaktadır.

> Sendikalar ve deregülasyon

LDP tarafından yürürlüğe koyulan neoliberal emek piyasası deregülasyonu, sendikaların örgütlemekte daha çok zorlandıkları düzensiz işçilerin sayısını artırarak sendikaların gücünün altını kazımıştır. Bu durum sendika yoğunluğunun azalmasına katkıda bulunmuştur. Şu an sendika yoğunluğu oranı %17'dedir. Yukarıda bahsedildiği gibi, birkaç Bakanlar Kurulunda politika geliştirme sürecine erişimlerini kaybetmeleri de sendikaların güç kaynaklarını azaltmıştır.

Buna ek olarak, emek piyasası deregülasyonunda sendikalar arasında çıkar çatışmaları da güçlerinin azalmasına yol açtı. Otomotiv ve (yakın zamana kadar) elektronik

gibi uluslararası bağlamda rekabetçi sektörlerde anaakım işletme sendikaları emek piyasası deregülasyonuna çok da karşı çıkmadılar. Bu sendikalar genellikle, düzensiz işçilerinin pahasına düzenli işçilerini korumak için şirketlerinin uluslararası rekabetçiliğini sürdürebilmek amacıyla yönetimle sınıflar arası koalisyonlar oluşturuyordu. Sonuç olarak düzensiz işçilerin iş güvencesizliğine ve artan sayıda düzenli işçinin içinde bulunduğu yasadışı işten çıkarma, ücretlerin ödenmemesi ve uzun çalışma saatleri gibi kötü çalışma koşullarına karşı kayıtsız kaldılar.

Bunun aksine, işçilerin şirket aidiyetinden bağımsız biçimde katılabildiği, bireysel olarak bağlı bulunan sendikalar, kötü çalışma koşulları ve iş güvencesizliğinden muzdarip işçilerin çıkarlarını temsil etmek için işverenlere karşı daha agresif biçimde mücadele ettiler. Bu sendikalar, küçük ve orta ölçekli işletmelerdeki (KOBİ'ler) işletme sendikaları tarafından örgütlenmemiş düzensiz ve düzenli işçilerin çıkarlarını temsil etmektedir. Bireysel emek çatışmalarını çözmeyi hedeflemektedir. Fakat bireysel olarak bağlı bulunan sendikaların beşeri ve finansal güç kaynakları, işletme sendikalarınınkinden çok daha azdır.

Güç kaynaklarının yokluğunu telafi etmek için bireysel olarak bağlı bulunan bazı sendikalar, sivil toplum örgütleriyle koalisyonlar oluşturarak "sosyal hareket sendikacılığı" yapmaya başladılar. Örneğin, genç işçilerin çıkarlarını temsil eden, bireysel olarak bağlı bulunan bir sendika olan *Shutoken Seinen Sendikası* (SSU, Tokyo Metropolitan Gençlik Sendikası), hükümetin çalışan yoksullar için asgari ücret artırmasını sağlamak için Latince anlamı "adil" anlamına gelen *Aequitas* isimli bir sivil toplum kuruluşunun organize ettiği "1,500 mücadelesi" adlı kampanyaya katıldı. Fakat böyle koalisyonlar genellikle geçidir ve yeterince kurumsallaşmış değildir.

Bireysel olarak bağlı bulunan sendikalar aynı zamanda siyasi lobicilik, politika önerileri, kitlesel protestolar gibi biçimlerde siyasi özne olma çabalarını da gösterdiler. Örneğin SSS, Sağlık, Emek ve Refah Bakanlığı gibi ilgili bakanlıklara asgari ücret, iş güvenliği ve çalışma saatleri gibi konularda genç işçilerin çalışma koşullarını iyileştirecek politikaların yapılması istediğinde bulundu. Fakat bazı istisnalar hariç, bireysel olarak bağlı bulunan sendikaların siyasi eylemlerinin hükümetin emek politikası üzerindeki pek önemli bir etkisi olmadı. Bireysel olarak bağlı bulunan sendikalar işçileri örgütlemekte zorlandılar. Bunun sebebi işyerindeki geleneksel kitlesel üyeliğe dayanmak yerine üyelerini emek başvurusu üzerinden bireysel olarak örgütlemeleriydi. Sonuç olarak bireysel olarak pek çok işçi hala güvencesizlik ve kötü çalışma koşullarından muzdariptir. ■

Hiroaki Richard Watanabe'ya ulaşmak için <hrwatana@fc.ritsumei.ac.jp>

> Endonezyalı İşçilerin Suharto Rejimine Karşı Direnişleri

Verna Dinah Q. Viajar¹, Filipinler Üniversitesi Diliman, Filipinler

Endonezyalı sendikacılar Ağustos 2020'de hükümetin emek haklarını aşındırma planlarına karşı ülke çapında eylemler yaptı. Fotoğraf: IndustriALL Southeast Asia.

Sıklıkla söylendiği gibi, geçmişi hatırlayamayanlar, onu tekrarlamaya mahkumdur. Bizler neoliberalizmin felç edici krizi ve zamanımızın siyasi-ekonomik eşitsizliklerinin arasında tüm dünyada otoriteryanizmin yükselişiyle baş etmeye çalışırken, tarih bize ders veriyor. Burada Güneydoğu Asya ülkelerinde sömürgecilik sonrası dönemde ve Soğuk Savaş döneminde otoriter yönetimlerin baskısıyla karşılaşan sendikacılık hareketini incelemek faydalı olabilir. Bunun bir örneği Endonezya emek hareketidir. Endonezya emek hareketi Hollandalılara karşı sömürge karşıtı hareketin içine gizlenmiş, Suharto'nun otoriter rejiminde yargılanmış ve Suharto sonrası dönemde demokratikleşme sürecinde tekrar dirilmiştir. Her ne kadar zayıf olsa da emek hareketi, Suharto'nun baskıcı rejimi sırasında rejim değişikliğine ve demokratikleşme sürecine katkıda bulunmada başarılı olmuştur. Bu makale, Endonezya'da işçilerin çıkarlarını savunmak üzere kurulmuş sendikaların ve diğer emek tabanlı hareketlerin otoriter Suharto rejimine karşı demokratikleşme mücadelesinde temel öğeleri oluşturduğunu ileri sürmektedir. Endonezya'da demokratik reformlara ve rejim değişikliğine doğru harekette örgütlü emeğin rolünü anlamak, Endonezya içinde ve ötesinde toplumsal güçlerin

nasıl ortaya çıktığını ve otoriter pratiklere karşı direnişi nasıl birleştirdiğine dair derinlemesine bir bakış sunabilir.

> Erken dönem emek hareketi

Hollanda sömürge yönetimi altındaki Endonezya'da 1894 yılından beri sendikaların var olmalarına ve gelişmelerine izin verilmektedir. Sendika hareketi 1940'larda 100.000 binden fazla işçiyi kapsayacak şekilde genişleyerek, militat, solcu ve bağımsızlık yanlısı bir harekete evrilmiştir. Bağımsızlıktan sonraki ilk başkan olan ve 1945'ten 1967'ye kadar iktidarda olan Sukarno, sosyalist bir devrimci olarak görülüyordu. Sukarno, radikal olarak siyasileşmiş bir emek hareketi, güçlü bir komünist parti (Partai Komunis Indonesia veya PKI) ve Suharto'nun içinden geldiği, giderek sağcılaşan bir ordu örgütlenmesini miras olarak devraldı. Bunun sonucunda Sukarno hükümeti sırasında sol eğilimli sendikalar Endonezya komünist partisi ve sağcı ordu arasındaki siyasi çatışmaya yakalandılar. Sukarno hükümeti altında komünist etkisine karşı çıkabilmek için Suharto 1968 yılında bir darbeye iktidarı ele geçirdi.

Bölgedeki en kanlı komünist hareket imhası olarak görülen Suharto'nun Yeni Düzen'i, PKI üyesi olduğu ya da

PKI'ya sempati duyduğu belirlenen bir milyondan fazla insanın tutuklanmasının ve tahmini 500.000 kişinin öldürülmesinin üzerine kurulmuştu. Siyasi çatışmanın patladığı zaman yakalanan militan ve solcu sendikalar da otoriter Suharto rejiminin istikrarını güvence altına almak için ordu tarafından ortadan kaldırılmıştı. Güneydoğu Asya'daki en kanlı darbedelerden birinin küllerinden, baskılanmış ve devlet tarafından onaylanmış bir emek hareketi ortaya çıktı. Sendikacılık hareketinin baskılanması ve kontrol altına alınması, Suharto'nun dünyanın en büyük İslam ülkesinde otoriter rejimini (1968-1998) kurmasının ön koşulu oldu.

> Emeğin baskılanması ve devlet onaylı Pancasila² endüstri ilişkileri

Endonezya örgütlü emeğinin, yirmi yıldan fazla bir süre boyunca otoriter Suharto rejiminin kontrolü altında olması, Pancasila Emek İlişkileri'ne dayanıyordu. Daha sonra Pancasila Endüstri İlişkileri olarak adlandırılan bu çerçeve, Endonezya'ya özgü, topluluk içinde ahenk arama kültürünü övüyordu. Bu çerçevede işçiler ve kapitalistler arasındaki sınıf çatışması Endonezyalılığa ve Pancasila ilkelerine aykırı olarak görülüyordu. Böyle bir çerçevenin uygulaması, her türlü emek eylemliliğini, özellikle grevleri, Pancasila ilkelelerinin ihlali ve fikir ayrılığını teşvik edici olarak tanımlıyordu.

Pancasila endüstriyel ilişkileri, Suharto'nun Endonezya'yı Güneydoğu Asya bölgesindeki en yoksul ülkeler listesinden çıkarmayı hedefleyen ekonomik stratejisini destekliyordu. Suharto'nun Yeni Düzen'i, Endonezya'da sanayileşmeyi 1970'lerde petrolden gelen gelirin desteklediği ithal ikame stratejisiyle hareket geçirdi; 1970'lerin sonundaki petrol krizinden sonra 1980'lerde ihracata dayalı büyüme stratejisine kayd. Strateji, 1997'deki Asya mali krizine kadar 1980'ler boyunca hızlı ekonomik büyümeyle sonuçlandı. Bu büyüme için düşük ücretli emek piyasası rejimi içinde uysal bir sendika hareketine ihtiyaç vardı. Fakat hızlı sanayileşme yeni toplumsal güçleri, örgütlenmek, toplu pazarlık etmek ve sendikacılara uygulanan şiddete direnmek için daha çok özgürlük talep eden sanayi işçilerini doğurdu. İhracata dayalı sanayileşme stratejisi altındaki emek şiddeti ve sömürücü çalışma koşulları, faal olmayan ve devlet tarafından kontrol edilen emek örgütlenmesinden memnun olmayan yeni bir endüstriyel işçi sınıfı ortaya çıkardı. Bağımsız sendikalar örgütlenmeye 1990'ların başlarında başladılar; yasadışı grevler, rekabetçi bir emek hareketine kayıldığını ilan ediyordu.

1994 yılındaki grev ve protestolar serisi, Asya mali krizi sırasında Suharto'nun iktidardan edilmesiyyle sonuçlanan otoriterlik karşıtı çalkantılı *reformasi* hareketine katkıda bulundu. Örgütlü emek ve *reformasi* hareketi, resmi bir iş birliğine varmamış olmalarına rağmen, Endonezyalı işçileri ve sendikalar doğrudan olmasa da rejim değişikliğini beraberinde getiren demokratikleşme hareketine girdi sağladı.

Fotoğraf: IndustriALL Southeast Asia.

Sendikalar veya örgütlü emek, ya da işçilerin çıkarlarını savunmak için oluşturulan diğer emek tabanlı/işçi hareketlerinin tümü, Endonezya emek hareketinin parçasıydı. Emek hareketi, Suharto'nun otoriter rejimine karşı olan daha geniş demokratikleşme hareketleriyle ilişkilendiğinde güçlendi.

> Sonuç

Endonezya emek hareketi, siyasi ve ekonomik bağlamlardaki değişikliklerden etkilenen çeşitli yüzlere ve safhalara evrildi. Sendikalar Suharto'nun baskıcı emek rejiminde zayıflatıldı; buna rağmen işçiler örgütlenme özgürlüğü gibi yalnızca demokratik bir ortamda gelişebilecek demokratik haklarını talep ettiklerinde rejim değişikliğine katkıda bulundu. Üretim ilişkilerindeki değişiklikler, endüstriyel işçi sınıfı, kentsel profesyoneller ve işçi tabanlı çıkar grupları gibi geniş demokratikleşme hareketinin parçalarını oluşturan yeni toplumsal güçleri doğurdu. İşçi hareketleri ve öğrenci hareketleri, sarsıcı 1997 Asya mali krizinden sonra Suharto karşıtı hareketin omurgasını oluşturdu. 1998 yılında Suharto, bir gece yansı tanklar rezidansını sardığında istifa etmek zorunda kaldı. O an Endonezya, hükümet çöküşlerinin ve otoriter bir liderin iktidardan edilmesinin en dramatiğine şahit oldu. Milliyetçi Pancasila ideolojisiyle desteklenen Suharto'nun Yeni Düzen hükümetinin düşüşü, Endonezya siyaseti için yeni bir dönemin başlangıcına işaret ediyordu. ■

Verna Dinah Q. Viajar'a ulaşmak için <qvviajar@up.edu.ph>

1. Bu çalışmanın yürütülmesi, Rosa Luxemburg Stiftung-Berlin'in Otoriterizm ve Karşı Stratejiler Uluslararası Araştırma Grubu'ndaki doktora sonrası bursuyla mümkün olmuştur. Bayan Viajar şu an Emek ve Endüstriyel İlişkiler Okulu, Filipinler Üniversitesi Diliman'da Misafir Araştırmacı olarak bulunmaktadır.

2. Pancasila, ilk olarak sömürge dönemi bağımsızlık lideri Sukarno tarafından ileri sürülmüş, ülkeyi birleştirmeyi hedefleyen bir siyasi çerçevedir. İnsancılık, demokrasi ve sosyal adalet ilkeleri üzerine kurulmuştur. Suharto meşruiyet kazanmak için bu popüler siyasi fikri kendine mal etmiştir.

> Toplumsal Cinsiyet Rejimlerinin Geleceği

Sylvia Walby, Londra Şehir Üniversitesi, Birleşik Krallık, ISA Şiddet ve Toplum (TG11) Tematik Grubu Eş Koordinatörü ve ISA Ekonomi ve Toplum (RC02) Araştırma Komitesi üyesi (eski Başkanı) ve ISA Kadın, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum (RC32) Araştırma Komitesi üyesi ve **Karen Shire**, Duisburg-Essen Üniversitesi, Almanya ve ISA RC02 Başkan Yardımcısı

Toplumsal cinsiyet küresel düzeyde önemlidir. Buradaki makaleler, küreseli analiz etmek için ihtiyaç duyulan, makro düzeyde toplumsal cinsiyet ilişkilerine dair yeni düşünce biçimini ele almaktadır. Makaleler, toplumsal cinsiyet rejimleri türlerini kuramsallaştırmanın en iyi yolunu tartışmaktadır. Şimdiye kadar sosyolojide küreselin makro düzeyde analizinin temel odak noktası olan sınıfın analizine kesişimsel bir mercekle eklemektedir. Şimdiye kadar ağırlıklı olarak mikro ve mezo düzeylerde analiz edilmiş olan toplumsal cinsiyete dair analize ise makro bir düzey eklemektedir.

Makaleler, 2020 yılında [Social Politics](#) dergisinde yapılan bir tartışmadan ortaya çıkmıştır. Tartışma, toplumsal cinsiyet rejimi türleri kuramlarının günümüzdeki krizi ele alacak ve Küresel Kuzeyin yanı sıra Küresel Güneyi de ihtimamla içerecek biçimde nasıl geliştirilecekleri üzerinedir. Krizlerin, özellikle de COVID krizinin, toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerindeki etkisi nasıl kuramsallaştırılabilir? Küresel Güneydeki kamusal toplumsal cinsiyet rejimi türleri Kuzeydekinden farklı mıdır?

Modernite, ya da daha ziyade çoklu ve iç içe geçmiş moderniteler, nasıl toplumsal cinsiyetlendirilmiştir? Sosyolojik kuramdaki tartışmalarda temel bir mesele olan moderniyete doğru büyük dönüşüm nasıl cinsiyetlendirilmiştir? Eysel toplumsal ilişki biçimleri için ya da olumsal olarak modern ya da modern öncesi midir? Toplumsal cinsiyet rejimi türleri arasındaki en önemli farklılık, toplumsal cinsiyetin evsel ve kamusal biçimleri arasında olan mıdır? Küresel Kuzey’de bulunan neoliberal ve sosyal demokratik toplumsal cinsiyet rejimi türleri arasındaki farklılık genele uygulanabilir mi yoksa Küresel Güneydeki kamusal toplumsal cinsiyet biçimi türler arasında değişik farklılıklar var mı?

Toplumsal cinsiyet rejimi kavramı, toplumsal cinsiyetin geleneksel olarak aileye indirgenmiş olmasına meydan okumaktadır. Toplumsal cinsiyet rejimi toplumda çok sayıda kurumsal alandan oluşmaktadır. Alan yelpazesi ise tartışılmaktadır: bazen ekonomi, siyasa, sivil toplum ve şiddeti içerir; diğerleri ise başka alanları da ekleyebilir.

Toplumsal cinsiyet ilişkileri için ampirik olarak önemli olduğu yaygın biçimde kabul edilmiş olan, fakat temel

sosyolojik kurama nadiren entegre edilen şiddet nasıl ele alınmalıdır? Şiddet, ekonomi, siyasa ve sivil toplumun yanındaki dördüncü kurumsal alan mıdır? Toplumsal cinsiyeti makro düzeyde kuramsallaştırmak bu soruya bir cevap verilmesini gerektirir. Sıklıkla makro düzey, cinsiyetlendirilmemiş bir siyasal iktisat olarak kuramsallaştırılır. Buradaki makaleler şiddetin kuramsallaştırılması üzerine tartışmada farklı pozisyonlar alıyorlar: bazıları, şiddetin, cinsiyetlendirilmiş küresele dair makro düzeyde düşünmek açısından önemini kabul edilmesi için büyük bir kurumsal alan olarak ele alınmasını, diğerleri ise şiddeti diğer alanlara dağıtılmasını savunmaktadır.

Bakımın örgütlenmesinde yeni gelişmeler, geleneksel olarak ekonomiyi emeğin piyasalaşmış biçimlerine sıkıştıran sosyal kurama meydan okumaktadır. Ücretli ya da ücretsiz, bakım işi ekonominin bir parçasıdır. Ekonomin toplumsal ilişkileri, evsel ilişkileri olduğu kadar sermaye ve emek arasındaki ilişkileri de içerir.

Bir bölgede genellikle bir arada var olan (ve birbiriyle rekabet eden) birden çok ve farklı biçimlerde cinsiyetlendirilmiş yönetim biçimleri bulunmaktadır: “ulusal” devlet, AB (ya da başka bir egemen), örgütlü dinler (örneğin Katolik Kilisesi). Farklı derinliklerde cinsiyetlendirilmiş demokrasileri vardır, dolayısıyla aralarındaki güç dengesindeki çeşitlilikler de cinsiyetlendirilmiştir.

Toplumsal cinsiyet ilişkileri yeniden ölçeklendirilmektedir. Küresel cinsiyetlendirilmiş bakım zincirleri makro düzeyin olduğu kadar mezo ve mikro düzeyin de analizini gerektirmektedir. Kapitalizm ve toplumsal cinsiyet rejimi türlerinin kesişiminin, göçün ve metodolojik milliyetçiliğe karşı çıkan cinsiyetlendirilmiş itirazların analizini gerektirir. Tüm toplumsal alanların aynı hızda olduğu, sınırları belirli bir ulus devlet toplumu yoktur. Toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yeniden ölçeklendirilmesi aynı zamanda yereli (bakım sunumunun yeni biçimleri, siyasi projenin yeni biçimleri) ve (muhtemel) egemenleri (AB, Çin ve ABD) içerir. Makaleler, farklı şekilde cinsiyetlendirilmiş eşitsiz ve bileşik gelişme biçimleri gibi, zaman ve mekan içinde toplumsal cinsiyet rejimlerinin yörüngesi hakkında farklı düşünme yolları sunuyor.

“Toplumsal cinsiyet rejimi kavramı, toplumsal cinsiyetin geleneksel olarak aileye indirgenmiş olmasına meydan okumaktadır. Toplumsal cinsiyet rejimi toplumda çok sayıda kurumsal alandan oluşmaktadır”

Bu makalelerin ele aldığı en somut zorluklardan biri, COVID krizinin toplumsal cinsiyet rejiminde değişiklikleri harekete geçirip geçirmediğidir. Bir yanda hastalıklar, lüzumsuz ölümler ve demokrasinin geri çevrimi süreçleri vardır. Diğer yanda yeni dayanışma biçimleri ve ilerici projeler bulunmaktadır.

Makaleler bu temaları ele alıyor. Sylvia Walby şiddetin dördüncü bir kurumsal alan olarak nasıl kuramsallaştırılabileceğini ve farklı toplumsal cinsiyet rejimi türlerinin şiddeti nasıl harekete geçirdiğini ve düzenlediğini gözler önüne seriyor. Karen Shire muhafazakar toplumsal cinsiyet rejimlerinin özelliği olan aile politikalarının, ne liberal ne de sosyal demokratik olarak adlandırılacak dönüşümde bakıma dair toplumsal cinsiyete dayanan iş bölümünü temelden değiştirmekte nasıl başarısız olduklarını ele almaktadır. Mieke Verloo aile diyerek neyi ima ettiğimizi açıkça belirtmemiz gerektiğini, toplumun bedenleri, cinsellikleri ve akrabalığı nasıl örgütlediğine dair bir kavram oluşturmamız gerektiğini savunmaktadır. Verloo, “toplumsal cinsiyet karşıtı” sağa dönüşü, Macaristan ve Polonya’daki cinsel özerklik ve üreme haklarına karşı saldırılarda görüldüğü gibi, yakın ilişkilerin gelenekselden uzaklaşmasına karşı çıkış olarak görüyor. Heidi Gottfried ve Karen Shire toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yeniden ölçeklendirilmesini Japonya ve Almanya’daki değişim yörüngelerinin karşılaş-

tırılmalı bir bölgesel analiziyle ele alıyorlar. Valentine M. Moghadam İran ve Tunus’taki bazı feminist kazanımların tersine çevrilmesinin ancak, dünya sistemleri kuramından yola çıkarak, ekonomik çevre ve yarı çevre arasındaki ülkelerin ekonomik krizlerden ve hegemonik güçlerden nasıl etkilendiklerini açıklayabilirsek anlaşılabilirliğini ileri sürüyor. Tunus’ta kadın haklarının tersine çevrilmesi, yarı-çevrenin dünya ekonomik krizlerine çok açık olmasıyla açıklanırken, İran’daki toplumsal cinsiyet kazanımlarının tersine çevrilmesinde suçlu olarak ABD’nin öncülüğündeki yaptırımlar gösteriliyor. Ece Kocabıçak Türk toplumsal cinsiyet rejiminde patriyarkal devletin doğasındaki değişiklikleri analiz ediyor. Alba Alonso, Rossella Ciccia ve Emanuela Lombardo tarafından yapılan İtalya ve İspanya analizi ise Güney Avrupa’nın tek bir bölge olmadığını, iki ülkenin toplumsal cinsiyet rejimleri arasında yönetim ve sivil toplumların karşılıklı etkileşimlerinden ortaya çıkan büyük farklılıklar olduğunu gösteriyor. Roberto Uerrina, Heather MacRae ve Annick Masselot AB’yi, tek pazar projesinin ortaya çıkardığı ve sonucusu Covid olan pek çok krizle şiddetlenen cinsiyetlendirilmiş ve ırksallaştırılmış eşitsizlikleri ele almakta başarısız olmuş, kendine özgü bir toplumsal cinsiyet rejimi olarak kuramsallaştırıyor. ■

Sylvia Walby’e ulaşmak için <Sylvia.Walby@city.ac.uk>

> Yeni Toplumsal Cinsiyet Rejimi Türleri mi Ortaya Çıkıyor?

Sylvia Walby, Londra Şehir Üniversitesi, Birleşik Krallık, ISA Şiddet ve Toplum (TG11) Tematik Grubu Eş Koordinatörü ve ISA Ekonomi ve Toplum (RC02) Araştırma Komitesi üyesi (eski Başkanı) ve ISA Kadın, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum (RC32) Araştırma Komitesi üyesi

Yeni ortaya çıkan toplumsal cinsiyet rejimlerinin ve nasıl bir yönde geliştiklerinin belirlenmesi, meslektaşlarıyla birlikte *Social Politics*'in 2020'deki özel sayısında ileri sürdüğümüz gibi, toplumsal cinsiyet ilişkileri ve toplum için önemlidir. Dikkatin çoğu giderek daha eşitsiz hale gelen toplumsal cinsiyet rejimlerine yönelmiş olsa da, yeni ortaya çıkan, daha az eşitsiz toplumsal cinsiyet rejimlerin göstergesi olabilecek pratikler de mevcuttur. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini artıran bazı toplumlar üzerinde (ama tümü üzerinde değil) baskılar oluştu. Bu baskıların arasında COVID, Brexit, Trump ve ekonominin kriz bulunmaktadır. Aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin azalmasını sağlayan kolektif tepki biçimleri de vardır. Bunların arasında devlet temelli (örneğin halk sağlığı) ve devlet temelli olmayan (örneğin feminizm) biçimler bulunmaktadır. Bunlar şiddet, bakım, feminizm ve toplumsal cinsiyet ve sınıfın kesişimi meselelerini tartışmaktadır. Toplumsal cinsiyet rejimleri türlerine dair tartışma bağlamında, bu baskılar ve krizler neyi değiştirdi ya da aydınlattı? Bu değişiklikleri kapsamak için toplumsal cinsiyet rejimi türleri tipolojisinde, eğer varsa, ne gibi yeni ayrımlar yapmalıyız? Ekonomi, siyasa, sivil toplum ve şiddet alanları üzerinden farklı yörüngelere yol açan süreçler

Yeni ortaya çıkan toplumsal cinsiyet türleri ışığında üç mesele sorgulanmalı ve analiz edilmelidir: şiddet, bakımda eşitsizlik ve kriz kavramı.

(Resim 1) Fotoğraf: aesthetics of crisis/flickr; (Resim 2) Fotoğraf: John Twohig/flickr; (Resim 3) Fotoğraf: aesthetics of crisis/flickr.

en iyi nasıl anlaşılabilir? Ortaya çıkan değişiklikleri kuramsallaştırmak için daha ne gereklidir: kriz ve kritik dönüm noktası kavramı yeterli mi, yoksa yeni kavramlara ihtiyaç uyan farklı zamansallık ve mekansallıklar mı var? Üç geniş soru saptanabilir.

İlk olarak, artan eşitsizliği analiz etmek için “neoliberalizm” yeterli bir kavram mıdır? Sağa dönüş ve bununla bağlantılı olarak eşitsizliklerdeki artış nasıl belirlenebilir ve kuramsallaştırılabilir? “Muhafazakarlık”, “otoriteryanizm” veya “faşizm” kavramları gerekli midir? Şiddetteki artışla ilgili olarak, toplumsal cinsiyet rejimleri türleri içinde şiddetin kuramsallaştırılması yeniden gündeme getirilmiştir. Devletin otoriter olarak nitelendirilmesi gerekli midir, yoksa bu şiddet neoliberal kavramı içinde özümselebilir mi? Devletin suç ortaklığıyla hareket eden özel milislerin yükselişi, sivil toplumdan ve devletin içinden gelen aralıksız itiraz bu ihtimalin gerçekleşmesini engellemek için yeterli olmuş olsa da olmasa da, referans noktası olarak faşizm kavramını mı gerektiriyor? COVID-19 üzerine: sağlık hizmetlerinin politik ekonomisini çıkar amaçlı özel şirketler yönünde yeniden yapılandırılma girişimi yalnızca neoliberalizm kavramını değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyetin sınıfla kesişimselliğine dair daha dolu dolu bir tartışma mı gerektirmektedir?

İkincisi, azalan eşitsizliği analiz etmek için: sosyal demokrasi ortaya çıkan pratiği kavramak için yeterli midir? İskandinav ülkelerindeki tarihsel biçimine nazaran ulus devletle farklı bir ilişkisi olan yeni sosyal demokratik toplumsal cinsiyet rejimi biçimleri var mıdır? Sosyal demokratik biçimleri birbirinden ayırt etmek için kavramlara ihtiyaç var mıdır (siyasa, devlet, ve devlet-dışının (müşterek, topluluk, mahalle, yerel) birbirine geçirdiği farklı bütünlük ve dayanışma biçimleri)? COVID üzerine: Bir yandan COVID krizi virüsü bastırmada devlet temelli halk sağlığının oynadığı merkezi rol içinde sosyal demokrasinin devlet temelli biçimlerinin önemini bir kere daha göstermektedir. Diğer yandan etkili test, takip ve izolasyon desteğini harekete geçirebilmek için yerel devlet düzeyinde bilgi ve eylem gereklidir. Virüsün bakım sunumu ve alımına dahil olan fiziksel ve sosyal temasla bulaşmasını önlemedeki görece başarısızlık, en azından Avrupa’da, bu bakımın ücretli mi

ücretsiz mi olduğunu sorusunu gündeme getirmiştir. Bu, bakım üzerine cinsiyetlendirilmiş tartışmalardaki bazı ayrımların COVID için şaşırtıcı biçimde az ilgi çektiği izlenimini uyandırmaktadır. Bu da bazı soruları gündeme getirmektedir: Bakım sunumuna dair feminist müdahaleler toplumsal cinsiyet rejimi için ne gibi sonuçlar doğurmaktadır? Bakım ilişkilerinde ortaya çıkan pratikleri nasıl kuramsallaştırabiliriz? Toplumsal cinsiyet rejimlerinde mekansallığın ve ölçeklemenin kuramsallaştırılması neye benzer?

Üçüncüsü, krize dair: Krizin sonuçlarının tipolojisi (iyileşme, yoğunlaşma, dönüşme veya felaket) yeterli midir? Temel anın potansiyel bir kritik dönüm noktası olarak kavramsallaştırılması yeterli midir? Feminizmin eşitsiz etkisi nasıl anlaşılabilir? Yeni bir patika bağımlılığı yörüngesine doğru yol alan kritik dönüm noktası veya kritik eşik, genellikle bir “olay” olarak kavramsallaştırılır. Bu, zamansal olarak kısa sürmesi ve mekansal olarak yoğun olmasına dayanarak yapılır. Daha da farklılaştırmayı sağlayan üç alternatif formülasyon da mümkündür: “çağlayan”, “katalizör” ve “dalga”. Çağlayan kavramında krizin toplumdaki sosyal sistemlerin içinde çağlayarak akabileceği ya da akmayacağı bir dizi kriz noktasına referans vardır; 2008 mali krizi ve 2020-21 COVID-19 krizi için kullanılmıştır. Katalizör kavramında genellikle olay kavramının sıkıştırdığından daha uzun bir süreye referans verilmektedir; dizi ve çağlayana ek, sarmal nosyonuyla bağlantılı olarak, ivme fikrini içermektedir. Bu fikir İskandinav ülkelerinde yirminci yüzyılın ortasında sosyal demokratik kamusal toplumsal cinsiyet biçimlerinin gelişimini yansıtmak için kullanılmaktadır. Dalgada ise daha sabit kurumsal biçimleri etkileyen dinamik bir değişim gücü (örneğin, küresel feminizm) bulunmaktadır. Burada sonuç, değişikliklere dair iyileştirilmiş mekansal ve zamansal nüanslar sunan “yeniden yapılanma turları” kavramından yola çıkarak, aralarındaki etkileşime dayanır.

Yukarıda bahsedilen üç mesele, 2020 yılında *Social Politics*’te yayınlanan toplumsal cinsiyet rejimi türleri tartışmalarıyla ve güncel toplumsal gelişmelerle ilişki kurmayı sağlayacaktır. ■

Sylvia Walby’ye ulaşmak için <Sylvia.Walby@city.ac.uk>

> Aile Arasında: Muhafazakar Toplumsal Cinsiyet Rejimleri

Karen Shire, Duisburg-Essen Üniversitesi, Almanya ve ISA Ekonomi ve Toplum (RC02) Araştırma Komitesi Başkan Yardımcısı

Kadınların bakım yükünü azaltma meselesi bir aile politikası ve ailelerdeki kadınların desteklenmesi daha iyi iş-aile dengesini mümkün kılan şey olarak formüle edildiğinde bakım görevi kime kalmaktadır? Fotoğraf: Nick Youngson /Creative Commons.

Toplumsal cinsiyet rejimi kuramı, kamusal toplumsal cinsiyet rejimlerinin gelişimi için iki ideal tip yörünge tasavvur eder. İlki kadınların erkeklerle eşit pozisyona sahip olmalarını sağlayacak fırsatların rekabetçi piyasalara eşit erişimleri sayesinde açıldığı, neoliberal yörüngedir. Bu yörünge büyük ölçüde cinsiyetlendirilmiş ücretsiz emek iş bölümünün ve emeğin cinsiyetlendirilmiş biçimde ayrışmasının kadınları nasıl dezavantajlı hale getirdiğini görmeden gelir. Sosyal demokratik yörüngeler toplumsal cinsiyet eşitliğini tüm politikaların, en önemlisi bakım politikalarının ve istihdam korumalarını eşit hale getiren ve kadınların siyasi ve ekonomik liderlikte eşit katılımını garanti altına alan diğer sosyal koruma mekanizmalarının bir hedefi olarak görür.

Gerçek vakalara bakıldığında ABD neoliberal toplumsal cinsiyet rejimine, İsveç ise sosyal demokratik ideale en çok yaklaşan ülkelerdir. Her iki vaka da bir başka açıdan benzerdir: toplumsal cinsiyet rejimlerinin gelişimi modernleşmeye giden demokratik patikalarının içine gömülmüştür. Toplumsal cinsiyet rejimi türlerini ele alan [Social Politics](#) (2020) özel sayısına yapılan katkıda Komiko Nemoto ve ben, demokratik modernleşmeye dair toplumsal deneyimlere dayanan ideal tiplerin, otoriter modernleşmeden geçen

ülkelerin özgünlüklerini görmezden geldiğini ileri sürdük. İki otoriter modernleşme vakasında (Almanya ve Japonya) toplumsal cinsiyet rejimlerinin tarihsel oluşumu inceleyen analizimizde, aile kodlarının, erkeklerin reisliğindeki hanelerde kadınları ikinci pozisyona itmekte ve aile-hane birimini milliyetçi ve militarist çıkarların hizmetinde bir kamusal toplumsal kurum olarak tesis etmekte bir anahtar olduğunu ileri sürdük. Aynı *Social Politics* özel sayısında toplumsal cinsiyet hiyerarşilerinin ailenin içine yasal olarak gömülmesine dair benzer argümanlar, Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki, Türkiye'deki (Kocacıçak) ve İspanya'daki (Alonso ve Lombardo) otoriter modernleşme vakaları için de ileri sürülmüştü.

> Almanya ve Japonya'da aile politikası

1945 yılında askeri yenilgi ve yabancı güçlerin işgalinden sonra gelen demokratikleşme süreçleri boyunca Almanya ve Japonya'da aile kodları reformları, evsel toplumsal cinsiyet rejimlerini çoğunlukla (fakat tümüyle değil) Amerikan liberal piyasa modeline dayanarak oluşturmuştur. Ulusun tamamlayıcı birimi olarak ailenin içinde toplumsal cinsiyet hiyerarşileri, refah ve istihdam politikalarında yeniden oluşturulmuştur. Toplumsal cinsiyet araştırmacıları bunu erkek

>>

hane reisi modeli olarak adlandırılıyordu. 1970'lerde ikinci dalga feminist hareket muhafazakar aile oluşumunun kalıntılarında, örneğin miras ve boşanma hukukunda, reform yapmayı başardı. Fakat bundan geriye ailenin bakım ve vergi sorumlulukları ve erkek reisli aile için sosyal politika destekleri kaldı. Artık otoriter olmasalar da bu toplumsal cinsiyet rejimleri 2000'lere kadar muhafazakar olmaya devam etti. 2000'lerde hızlı yaşlanma, düşük doğurganlık ve azalan emek arzına dair endişeler, muhafazakar siyasetin politikalarını bakımın toplumsal örgütlenmesinde reform yapmak ve kadınların istihdam oranlarını iyileştirmek üzere sosyal ve liberal demokratik güçlerle aynı hizaya getirdi.

İsveç sosyal demokratik toplumsal rejimi ise bu reformlar için model değildi; ben de olabileceğini ileri sürmüyorum. Pek çok kıta Avrupa ülkesi gibi, Almanya ve Japonya'da sosyal refah sosyal sigortaya aktarılan gelir kesintileriyle finanse edilmekte ve koruması, bağımlı aile üyelerini de kapsamaktadır. Bu refah karışımı ailelerdeki kadınların ücretsiz bakım için müsait olmalarını sağlamaya devam ediyor. Aynı zamanda İsveç'in vergi finansmanı ve kamu tesisleri çözümünü de siyaseten olanaksız hale getiriyor. Bunun yerine kadınların bakım yükünü azaltma meselesi bir *aile* politikası ve ailelerdeki kadınların desteklenmesi daha iyi iş-aile dengesini mümkün kılan şey olarak formüle ediliyor. Her iki ülkede de aile politikası, çocuk ve yaşlı bakımının toplumsal yeniden örgütlenmesine müdahale etmiştir. Fakat iki ülkede de aile politikası, bakımı İsveç'teki kadar toplumsallaştırmamış ya da cinsiyetlendirilmiş ücretsiz bakım emeği iş bölümünü alt üst etmemiştir.

Aile politikası neyi başarmıştır? Aile politikasının cinsiyetlendirilmiş mantığı, en akut bakım biçimlerine, bebeklerin ve artık kendi başına bağımsız biçimde yaşayamayan yaşlıların bakımına, odaklanıldığında açık hale gelir. Hem Almanya hem Japonya'da aile politikaları her iki bakım biçimini de *aile arasında* tutmuştur.

Erken dönem çocuk bakımını genişletmeyi hedefleyen programlar, bir ve iki yaşları arasındaki çocukların çoğunluğu kapsamakta başarısız olmuştur. AB baskılarının reformlara yol açtığı Almanya'da bu yaş grubunun bakımındaki (%34'ünü kapsayan) yavaş genişleme, "gün anneleri" tarafından bakım sunumunu genişleten tedbirlerle sağlanmıştı. Bu, her ne kadar başka ailelerde de olsa, kadınların küçük çocukların bakımındaki rolünü güçlendirmektedir. Japon-

ya'da, bir çocuk bakım tesisinde bekleme listesinde oldukları takdirde kadınların artık doğum izinlerini bir yılın ötesine uzatmalarına izin verilmektedir.

Yaşlı bakımında her iki ülke de uzun vadeli bakım sigortasını 20 yıl önce başlatmıştır. Fakat yaşlı bakımı hizmetleri için yaratılan yeni piyasalar, aile üyeleri tarafından sunulan bakımı toplumsallaştırmayı değil tamamlamayı hedeflemektedir. Devletin bakımı toplumsallaştırmak yerine özel piyasa hizmetlerini genişletmek için destek sunuyor olması, toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki değişimin neoliberal bir yörüngesi olduğu izlenimini vermektedir.

> Uygulanabilir bir sosyal demokratik alternatif arayışı

Neoliberal kamusal toplumsal cinsiyet rejiminin hiç alternatifi yok mu? Yanıt arayışı, İsveç tarzı sosyal demokratik toplumsal cinsiyet rejimlerinin alternatifleriyle ilgilidir. Bu arayışta en azından başlangıç noktası açıktır: toplumsal bakımın temel birimi olarak evlilikle oluşan/biyolojik ailenin, yakın ilişkilerin toplumsal yeniden örgütlenme yoluyla geleneklerden uzaklaşması ve aşınması ve toplumsal cinsiyet eşitliği hedefiyle oluşturulan yeni bir ahlaki bakım ekonomisi.

Almanya ve Japonya'da yakın ilişkilerin yeniden örgütlenmesine dair 1968 öğrenci hareketleri ve feminist hareketlerdeki deneylere dönüp bakıldığında, devlet yardımlarının ve sigorta primlerinin aile dışında alternatif çocuk ve yaşlı bakımı yaratmak için yaratıcı biçimde ele geçirildiğine dair kanıtlar görülebilir. Almanya'da gün annelerinin kooperatifleri, kiralık alanlarda gün babalarının bakımı ve yaşlıların sigorta primlerini bir araya getirerek kendi bakıcılarını işe aldığı bir arada yaşama biçimleri bunun örnekleridir. Japonya'da kadınların kurduğu kar amacı gütmeyen organizasyonlar, yaşlı bakımında ve erken dönem çocuk bakımında kaliteli bakım hizmetinin yanı sıra kadınlara ve giderek daha çok erkeğe bakıcı olarak ücretli, düzgün iş sunmaktadır.

Muhafazakar toplumsal cinsiyet rejimlerinde toplumsal cinsiyet ilişkilerini modernize etmek için uygulanabilir bir sosyal demokratik alternatif arayışı, muhtemelen bildiğimiz anlamda *ailenin sonuyla* başlayacaktır. ■

Karen Shire'a ulaşmak için <Karen.shire@uni-due.de>

> Avrupa'da bir Toplumsal Cinsiyet Rejimi Dönüşümü Görebilir miyiz?

Mieke Verloo, Radboud Üniversitesi, Hollanda

#piekkobiet (kadınlar için cehennem) hashtag'i Polonya'da kürtaja erişimi kısıtlayan yeni kanunlara karşı protestolar için bir sembol haline geldi. Fotoğraf: LukaszKtlewa /Wikimedia Commons.

Son on yıl, toplumsal cinsiyet karşıtı kampanyaların hızlanışına şahit oldu. Bu kampanyalar Avrupa çapında yayılarak feminist gelecekle için önemli meselelerin yelpazesini genişletmekte ve aktörlerin sayısını artırmaktadır. Aynı zamanda tepkisel stratejilerden proaktif stratejilere doğru endişe verici bir kayma olduğunu görüyoruz. Bu kampanyaların belirli bir dizi feminist meseleyi, özellikle 70'lerin feminist projesinin radikal feminist kolunun öncelik verdiği meseleleri hedef aldığı gözlemlenebilir. Bunlar, cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin özelleştirilmesinin geri alınması, bedensel ve cinsel özerklik, üreme hakları ve heteronormativedir. Tüm bunlar Avrupa çapında büyüyen otoriteryanizm bağlamında gerçekleşmektedir. Agnieszka Graff ve Elżbieta Korolczuk'ın yeni kitabı [Anti-Gender-Politics in the Populist Movement](#) [Popülist Harekette Toplumsal Cinsiyet Karşıtı Siyaset] bu olgunun iyi bir analizini sunmaktadır. Bu makalede bu saldı-

rıların Avrupa'da toplumsal cinsiyet rejiminin dönüşümüne işaret edip etmediğini ve toplumsal cinsiyet rejimi kuramının genişletilmesini gerektirip gerektirmediğini inceliyorum.

Walby'nin toplumsal cinsiyet rejimi kuramında toplumsal cinsiyet rejimleri karmaşık eşitsizlik sistemleridir. Bu sistemler, siyasa, ekonomi, şiddet ve sivil toplum alanlarının belirli konfigürasyonlarının toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerindeki etkileri açısından farklılaştırılır. Walby, evsel ve kamusal toplumsal cinsiyet rejimleri arasında ve kamusal toplumsal cinsiyet rejimi içinde neoliberal ve sosyal demokratik biçimleri arasında ayrım yapar. Evsel ve kamusal toplumsal cinsiyet rejimleri arasındaki ayrım, yönetimdeki farklılıklara dayanmaktadır: evsel toplumsal cinsiyet rejimlerindeki yönetim biçiminin özelliği, zayıf bir devlet ve aileler ve akrabalık ağları içinde erkek patriyarkanın güçlü rolüdür. Kamusal toplumsal cinsiyet rejimlerinin özelliği ise güçlü bir devlet olmasıdır. İki kamusal toplumsal cinsiyet rejimi

>>

arasındaki ayırım devletin ya da devlet kurumlarının sınıf eşitsizliğini nasıl örgütlediğine dayanmaktadır. Kamusal neoliberal toplumsal cinsiyet rejiminde devlet kurumları piyasaya ve dolayısıyla ekonomiyi örgütlemesi için kapitalist sisteme olabildiğince alan açar. Bu güçlü sınıf eşitsizliklerine yol açar ve bunlarla kesişen toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini şekillendirir. Kamusal sosyal demokratik toplumsal cinsiyet rejimi ise kapitalist sınıf eşitsizliklerinin en kötü aşırılıklarını belirli bir fırsat eşitliği düzeyine doğru hafifletecek şekilde kurulmuştur. Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, özellikle emek ve bakıma dair olanlar, bu hafifletmenin bir parçasıdır.

Toplumsal cinsiyet rejimlerinin ayırt edici özelliği çoğunlukla siyasa ve ekonomi alanlarına dayanmaktadır. Ama yine de toplumsal cinsiyet karşıtı kampanyaları ve bununla bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal cinsiyet dönüşümünü anlamak için toplumsal cinsiyet kuramının toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve cinsel eşitsizliğin dolaşıklılığını daha çok önemsemesi gerekmektedir. Ben, toplumsal cinsiyet kuramını, toplumda bedenleri, cinsellikleri ve akrabalığı düzenleyen tüm kurumlardan oluşan kateksis bir alan ekleyerek değiştirmenin mümkün ve gerekli olduğunu ileri sürüyorum.

Argümanlarım toplumsal cinsiyet rejimi kuramının dört eleştirisiyle bağlantılıdır (bkz. 2020 yılında yayınlanan [Social Politics](#) dergisinin Toplumsal Cinsiyet Rejimleri Özel Sayısı); Walby'nin çerçevesindeki "aile"ye bir yer verme ihtiyacına odaklanarak bunu yapmanın farklı biçimlerini sunuyorlar.

> Toplumsal cinsiyet rejimi kuramında bir alan olarak aile – imkanlar ve sınırlar

Valentine M. Moghadam iki kamusal toplumsal cinsiyet rejimi tanımlar: neopatriyarkala karşı muhafazakar-korporatist. Neopatriyarkal toplumsal cinsiyet rejimi muhafazakar aile hukuku aracılığıyla devlet tarafından örgütlenen evsel patriyarkadır. Kadınların ekonomik katılımı kısıtlayan bir kapitalizm biçimiyle, sivil toplumu feminist örgütlenmenin sürekliliğini engelleyecek kısıtlamalarla ve kadınlara karşı şiddete dair yetersiz mevzuat ya da bu mevzuat yokluğu ile birleşmiştir. Yeni ortaya çıkan muhafazakar-korporatist rejim ise feminist hareketler, kadınların profesyonel mesleklerde görünürlüğü ve aile hukuku reformları sunar. Moghadam bir alan olarak aileyi eklemenin gerekli olduğunu, çünkü aile kanunları ve reformlarının bu toplumsal cinsiyet rejimlerinin ortaya çıkışı ve dönüşümü için önemli kurumlar olduğunu ileri sürmektedir. Siyasada ve sivil toplumda demokratik olmayan veya daha az demokratik olan çeşitli pozisyonları önemsemektedir.

Karen Shire ve Kimiko Nemoto, yönetimin demokratik ve otoriter doğasına dayalı ayırmadan yola çıkarak aile politikalarının önemli rolünü vurgulamaktadır. Muhafazakar toplumsal cinsiyet rejimlerinin ev-içini ne neoliberal ne sosyal demokratik olan bir cinsiyetçi iş bölümünü güçlendiren, aile politikalarıyla dönüşen bir kamusal alan olarak kurduklarını gözlemlemektedirler. Bu aile politikaları, kadın istihdamını desteklemeyi doğurganlık oranını artırmakla birleştirir.

Evsel toplumsal cinsiyet rejimlerinin liberal olmayan, muhafazakar bir biçimde modernize edilebileceğini, yalnızca emeğin ve bakımın örgütlenmesini belirlemekle kalmayıp kadınların doğurganlığını da kontrol edeceğini gösterirler. Moghadam'la benzer bir biçimde toplumsal cinsiyet rejimlerini demokrasi ve otokrasi boyutunda, farklı değişim patikalarıyla bağlantılı biçimde ayrıştırıyorlar: otoriter rejimlerde tepeden aşağı, demokratik rejimlerde aşağıdan yukarı değişim.

Ece Kocacıçak evsel toplumsal cinsiyet rejiminden kamusal toplumsal cinsiyet rejimine kayarken aile içinde emeğin patriyarkal sömürsünü sürdüren toplumsal cinsiyet temelli mülksüzleşme üzerinden ailenin önemine daha çok dikkat edilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Kadınların ücretli istihdamdan dışlanmasını örgütleyen modern bir evsel partiyarkanın yanı sıra mülksüzleşme ve artan ücret bağımlılığı ve böylece evsel patriyarkal emek sömürsünün sürdürüldüğünü gözlemlemektedir.

Emanuela Lombardo ve Alba Alonso da İspanya'da cinselliğe ve üremeye dair mücadelelerin toplumsal cinsiyet rejimi dinamiklerini anlamak için çok önemli olmaları nedeniyle kateksis alanını kuramsallaştırmaya ihtiyaç olduğunu belirtmektedirler. Bu mücadeleler toplumsal cinsiyet karşıtı kampanyaların merkezinde yer almakta ve toplumsal cinsiyet rejimlerinin daha feminist bir yönde dönüşmelerini engellemektedir. Bunun yanı sıra yakın geçmişte elde edilen kazanımları da tersine çevirebilirler.

Tüm yazarlar "aile" meselelerini Walby'nin dört güncel alanı içine sığdırmaya çalışmakta, ailelerin genellikle emek-bakım ayırımına odaklanmış olmaları nedeniyle zorluklar karşılaşmaktadırlar. Fakat bu, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kökleri toplumun bedenleri, cinselliği ve akrabalığı örgütleme biçimlerine dayanan boyutlarını ele almak için yetersizdir.

Özetle, günümüzde toplumsal cinsiyet rejimleri türlerinin kamusal neoliberal ve sosyal demokratik toplumsal cinsiyet rejimleri arasında ayrıştırılması, güncel toplumsal cinsiyet karşıtı kampanyaları ve bunların sonucunda toplumsal cinsiyet ilişkilerinin daha az ilerici biçimlerine doğru dönüşü anlamak için yetersizdir. Bu dönüş Polonya ve Macaristan'da halihazırda gerçekleşmiştir. Bu ülkelerde üreme özerkliği ve cinsel özerklik kısıtlanmış, ilişkiler ve aile kurma için cinsel haklar bloke edilmiştir. Bu eğilim hızla diğer ülkelere ve geniş bir siyasi aktörler yelpazesine doğru yayılmaktadır. Ortodoks dinci ve aşırı sağ aktörler arasında bu dönüşümü gerçekleştirmek için güçlü bir koalisyon bulunmaktadır. Bu neopatriyarkanın modern bir kamusal biçimi midir?

Bu ciddi bir toplumsal cinsiyet rejimi dönüşümüdür; özellikle bedenler, cinsellik ve akrabalığa odaklanan yeni, tam teşekküllü bir alanı açıkça telaffuz ettiğimizde tüm çirkinliğiyle görünür olacaktır. ■

Mieke Verloo'ya ulaşmak için <mieke.verloo@ru.nl>

> Kamusal Toplumsal Cinsiyet Rejimleri: Ayrışmaları Yakınsamak

Heidi Gottfried, Wayne Eyalet Üniversitesi, ABD, ve ISA Ekonomi ve Toplum (RC02) Araştırma Komitesi yönetim kurulu üyesi, Emek Hareketleri (RC44) ve Kadın, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum (RC32) Araştırma Komiteleri üyesi ve **Karen Shire**, Duisburg-Essen Üniversitesi, ve ISA RC02 Araştırma Komitesi Başkan Yardımcısı

Her ne kadar Japonya'da ve Almanya'da yeniden üretimin bölgesel yeniden örgütlenmesi önemli açılardan farklılıklar gösterse de, her iki ülkede de bakım işine göçmenler önemli bir rol oynamaktadır.
Fotoğraf: Pekka Nikrus /flickr.

A lmanya ve Japonya'nın yüksek oranlı büyüme mucizeleri ve ekonomik genişlemesinin ardından kadınlar yüksek öğretimde ilerlemiş olsalar da istihdam örüntülerindeki değişiklikler kısıtlı kalmıştır. Kadın istihdamı, anneler arasında yarı zamanlı çalışmanın yüksek düzeyde olması, cinsiyetler arası ücret farkının daima büyük olması ve ücretsiz bakım yükünün süregelmeleriyle kesintiye uğramaktadır. Bu örüntü, pandemi sırasında daha da kötüleşmiştir. Son dönemde bakımın örgütlenmesini hedef alan ve küresel ölçekte toplumsal yeniden üretimi yeniden şekillendiren bir dünyada güncel toplumsal cinsiyet rejimleri arasındaki "ayrışmaların yakınlaşmasına" yol açan politika girişimleri bulunmaktadır. Bu girişimler aynı zamanda eş zamanlı olarak yeniden üretim emeğinin toplumsal cinsiyet temelli iş bölümünün dönüşümünde kadınlar arasında yeni ayrışmalar yaratmaktadır. Özellikle hızla yaşlanan ülkelerde düşük ücretli göçmen emeği için artan talep, sosyal ve politik ekonomilerin daha güçlü bölgesel ve küresel entegrasyonlarına ve bununla birlikte sınıf, toplumsal cinsiyet ve ırk/vatandaşlık eşitsizliklerinin daha sıkı kesişimlerine yol vermektedir.

> Bakım işini yeniden yapılandırmak

Almanya ve Japonya, bebek bakımını özel hane alanında konumlandırmaya devam ediyor. Reformlar, bebek bakımı kurumlarını yeterince genişletme konusunda başarısız oldu. Her iki ülkede de kısmen sıkıca örülmüş erkek hane reisi istihdam sisteminin bir uzantısı olan ve azalan doğurganlık, yaşlı nüfusta ani kaymalara ve bununla beraber yaşlı bakımı için talebin artmasına yol açtı. Her iki ülkede de uzun vadeli sigorta planları sosyal politikalara yapılan yeni eklentilerdir. Bunlar da benzer biçimde yaşlı bakımını özel hane içine taşımaktadır. Sigorta primi üzerinden sağlanan hizmetler için kısmi finansman her iki ülkede de bakım hizmetlerinin düşük ücretli ve yarı profesyonel emek biçiminde genişlemesinin teşvik edilmesine katkıda bulunmaktadır.

Avrupa Birliği (AB) çapında, Avrupa istihdam stratejisi ve toplumsal cinsiyet hedefleri baskısı altında çocuk bakımı, en azından üç yaşından büyük çocukların bakımı, daha çok toplumsallaşmıştır. Fakat üç yaşın altındaki çocukların bakımı bir aile meselesi olmayı sürdürmektedir. Erkeklerin ev içi emek konusundaki davranışlarında değişiklik olmaması, AB içinde kadınların ücretsiz ev içi emeğini ücretli piyasa hizmetlerine kaydırma girişimlerini körüklemektedir. Dahası, bir toplumsal cinsiyet rejiminin sosyal demokratik olup olmamasından bağımsız olarak, ücretli ev içi ve bakım emeğinin büyük bölümü, ağırlıklı olarak düşük ücretli ve güvencesiz istihdam koşullarında çalışan göçmen kadınlara havale edilmiştir. Bu bağlamda ayrımlar kadınların istihdam koşullarını etkilemektedir. Vatandaş olan ve olmayan kadınların emeği arasında net bir ayırım yaratmakta, toplumsal cinsiyet rejimi türleri bu hatlarda giderek birbirlerine yakınlaşmaktadır. Kadınların kalabalıklar halinde ücretli istihdama katılmak üzere ev içi alandan çıkmalarına bağlı olarak yeniden üretimin toplumsal yeniden örgütlenmesi ve (ev içi hizmet çalıştırmak için vergi indirimleri sağlanması gibi) *aile* politikaları, demografik değişiklikler bağlamında bir ulusal büyüme stratejisi olarak kadınların emek gücü katılımını teşvik etmeyi hedef alır. Dolayısıyla, büyüme stratejileri giderek daha çok yeniden üretimin ulusüstü, bölgesel entegrasyonu ile sıkı sıkıya bağlı hale gelmektedir.

> Bölgesel çeşitlilikler

Japonya örneğinde Asya Pasifik içinde ve Almanya için Avrupa Birliği'nde yeniden üretimin bölgesel yeniden örgütlenmesi, önemli biçimlerde çeşitlilik göstermektedir. Avrupa Birliği'ndeki hizmet serbestisi ve dolaşım serbestisi, iyiden iyiye liberalleşmiş ticaret ve emek dolaşımı altyapıları yaratmıştır. Buna rağmen bulgular, Doğu Avrupa göçünün, Alman bakım sektöründe yeni üye devletlerin vatandaşları için Almanya'da yasal olarak çalışmanın mümkün olmasından önce bile bir rol oynadığını göstermektedir. Bu, temel farklılıklardan ziyade fonksiyonel muadiller olduğuna işaret etmektedir. Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) ülkeleri bazı sektörlerde üye ülkeler arasında vasıflı emek dolaşımı üzerindeki engelleri kaldırmaktadır. Fakat bölge Avrupa Birliği'nden farklı biçimde işlemektedir. Japonya, benzer bir yeniden ölçeklendirilmiş yeniden üretim etkisi için ikili anlaşmalara bel bağlamaktadır. Ekonomik Ortaklıklar jargonunda, ticaret anlaşmalarını harekete geçirerek Japonya yeni bakım emeği dolaşımı için koridorlar yaratmıştır. Hatta bakım emeği bu anlaşmalardaki göç maddelerinin temel hedefini oluşturmaktadır. En önemli kaynak ülkeler olan Filipinler, Endonezya ve Vietnam, Japon sömürgecilik tarihine dayanan eski bölgesel bağlarını, Japonya'nın bölgedeki öncü başışçı ülke olarak siyasi etkisini ve en büyük yabancı yatırımcı pozisyonunu da bununla birleştirmektedir.

Almanya'dan farklı olarak Japonya göçmen bakım işçilerinin sayısını artırma konusunda ikili anlaşmalar müzakerelere ederek ve bakım emeğinin sınıflandırmasını vasıflı veya vasıfsız olarak çeşitlendirerek tedbirli bir yaklaşım izledi. Emek ithal etme stratejisi, süregelen bakım işçisi kıtlığını ortadan kaldırmadı. Bunun sebebi göçün sıkı biçimde kontrol edilmesi, lisans alabilmek için büyük engellerin aşılmasının gerekmesi ve vatandaşlığın önündeki kısıtlamaların Japonya'da göçmen emeği akışını kısıtlıyor olmasıydı. Eski taktiklerini uygulayan Japon devleti kendisini aracı pozisyonuna koydu. Yalnızca ikili anlaşmaların müzakeresinde kural koyucu aktör olarak değil, bölgedeki diğer ülkelerden emek dolaşımını yöneten emek piyasası aracısı olarak da hareket etti. Avrupa Birliği'ndeki dolaşım serbestisi Almanya'ya komşu ülkelerden sınır ötesi akışı kolaylaştırmaktadır. Erken dönemdeki kısıtlamalar Almanya'ya gelen göçmen bakım emeğinin ya serbest meslek sahibi (AB'deki hizmet sunma serbestisi altında) ya da kayıt dışı işçi olarak girdiği anlamına geliyordu. Bu erken dönemde göçmenler ya (eğer kendi adına çalışıyorsa) çalışma standartlarının güvencesi olmadan ya da (kayıtsız ise) şikayet etme mercisi olmadan, hanelerde çalışıyordu. Diğer AB üye ülkelerde olduğu gibi, emeğin Almanya'ya girme biçimi (özellikle üye Doğu Avrupa ülkelerinde) bir ajans hizmetleri sektörünün gelişmesine yol açtı. Kısıtlamaların kaldırılması, bakım işçilerini güvencesiz serbest meslek/aracı hizmet ilişkileri biçimlerinin ağına bıraktı. Bu anlamda göçmen bakım emeği bir güvencesiz istihdam biçimi olarak şekillendirilmiştir.

Bölgeselleştirme ve küreselleştirme, toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını uluslararası standartlarla uyumlu hale getirecek etkili hareketler mobilize etme çabalarında, hükümetler ve toplumlar içinde feminist aktörler için yeni alanlar temsil ettikleri ölçüde olumlu güçler olabilir. Yine de bölgesel ve uluslararası düzeylerde formüle edilmiş politikalar, ulusal siyasi aktörler tarafından yasalaştırılmaktadır. Uluslarüstü kurumlar ve ulusal yönetim arasındaki gerilimler, ülkeler arasında politika girişimlerinin kolayca uyumlu hale gelmesini engelleyebilir. Bu durum hükümetlerin COVID'e karşı aldıkları ulusal tedbirlerde de ortaya çıkmıştır. COVID-19 gibi krizler, toplumsal sistemlerde onları takiben gerçekleşecek değişimler için potansiyel yaratırlar: yeni kamusal farkındalık, bakım işine yeniden değer biçilmesi ve politikaların sosyal demokratik prensiplere doğru dönmesiyle sonuçlanabilir ya da bakım emeğinin hanelerde yoğunlaşması, kadınların yeniden gelenekselleştirilmesini ve sınıf, ırk ve vatandaşlık temelli eşitsizliklerini şiddetlendirebilir. ■

Heidi Gottfried'e ulaşmak için <ag0921@wayne.edu>

> Toplumsal Cinsiyet Rejimleri, Siyasetler ve Dünya Sistemi

Valentine M. Moghadam, Northeastern Üniversitesi, ABD ve ISA Kadın, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum Araştırma Komitesi (RC32) üyesi

Sylvia Walby tarafından ifade edilmiş bir makro düzey sosyolojik kavram olarak *toplumsal cinsiyet rejimi*, genellikle ulusal düzeyde kuramsallaştırılmış ve analiz edilmiş ve çoğunlukla ekonomik olarak gelişmiş kapitalist demokrasi olarak nitelendirilen, kapitalist dünya ekonomisine ve finansal piyasalarına kuvvetli biçimde entegre olmuş bölgeler için kullanılmıştır. Bugüne kadar ülke düzeyinde vaka çalışmaları Birleşik Krallık, ABD, İspanya, Japonya ve Almanya için gerçekleştirilmiştir. Fakat bizler hem demokrasileri hem otoriter yönetim biçimlerini barındıran, dünya ekonomisine zayıf biçimde entegre olmuş ya da bağımsız olan, daha az gelişmiş bölgelere uygulanmaya başladığını da görüyoruz. Ben burada İran ve Tunus'a odaklanacağım. Öncelikle biraz arka plana ve bağlama dair bilgi vererek başlayacağım.

Kavramın (Amalia Sa'ar tarafından) İsrail'e, (Ece Kocacıoğlu tarafından) Türkiye'ye ve (bu yazar tarafından) Magrip ülkelerine uygulanması, toplumsal cinsiyet rejimi kavramının Batılı olmayan ülkelere genişletebileceğini, fakat ülke içindeki çeşitlilikleri ve ulus düzeyindeki özgünlükleri açıklayabilmek için gerekli ayarlamaların yapılması gerektiğini göstermektedir. Sa'ar (benim 1998'de yayınlanan bir kitapta ilk kez sunduğum) "patriyarkal toplumsal cinsiyet sözleşmesi" kavramını, İsrail vatandaşı Filistinli kadınların neoliberal ekonomiye iş gücü entegrasyonlarının durdurulmasını tanımlamak için kullanıyor. Bunun İsrail'deki sonucu ağırlıklı olarak evsel merkezli bir toplumsal cinsiyet rejimidir. Buna yanda işleyen daha küçük ölçekte kamusal merkezli tipler de eşlik eder. Kocacıoğlu Türkiye'deki evsel toplumsal cinsiyet rejimlerinin hem zaman için de hem de alt-ulusal bölge bağlamında modern öncesi ve modern biçimler arasında çeşitlilik gösterdiğini ileri sürmektedir. Aili Mari Tripp en son kitabı *Seeking Legitimacy*'de [Meşruyet Arayışı] toplumsal cinsiyet rejimi kavramını kullanmamakta, fakat Cezayir, Fas ve Tunus'la diğer Orta Doğu/Kuzey Afrika ülkelerini karşılaştırması, bu alt bölgede "neopatriyarkal" toplumsal cinsiyet rejiminden yeni ortaya çıkan "muhafazakar-korporatist" toplumsal cinsiyet rejimine doğru kayışa dair tartışmamı onaylamaktadır. Rani Maktabi toplumsal cinsiyet rejimi kuramsallaştırmasından yola çıkmamakla birlikte, cinsiyetlendirilmiş vatandaşlık rejimlerini tartışmak-

ta, Kuzey Afrika, Doğu Akdeniz ve Basra Körfezi şeyhliklerini ayırtmaktadır. Ben de kendi çalışmamda Batılı olmayan ve kapitalist olmayan moderniteler (örneğin Komünizm altında veya otoriter düzenlerde) meselesini gündeme getirmenin yanı sıra yeni demokratikleşen Magrip ülkelerinde, özellikle Tunus'ta ve daha yakın zamanda İran'da ortaya çıkan toplumsal cinsiyet rejimlerine odaklanıyorum.

Tüm durumlarda feminist kuramsallaştırma, partiyarcanın evriminde ve kurulu toplumsal cinsiyet rejimlerinde, eğer gerileme yoksa, hem ilerlemeye hem duraklamaya dikkat çekmiştir. Dolayısıyla, ortaya çıkan bir soru, toplumsal cinsiyet rejimlerinin yalnızca ulus düzeyinde kurumsal alanlar ve sınıf yapısıyla oluşup oluşmadığı değil, bunun yanı sıra, dünya sistemi araştırmacıları tarafından incelendiği gibi, içinde buldukları ekonomik kuşak (Merkez, çevre ve yarı çevre) tarafından şekillenip şekillenmediğidir. Toplumsal cinsiyet rejimlerini bu ölçekte kuramsallaştırmak, çeşitlilikleri, dinamikleri ve olasılıkları, yayılma ve kümelenmeyi, yakınsama ve ayrışmaları ve değişim ve gerilmeyi tetikleyenleri de belirlemek için bir ilk adım olabilir.

> Küresel Güney toplumsal cinsiyet rejimleri: kavramsal meseleler

Uygulamayı Küresel Kuzey'in ötesine genişletmek için üç kavramsal meseleyi vurgulayacağım. Biri doğa ve özel patriyarkanın (evsel veya kapitalizm öncesi toplumsal cinsiyet rejimi) sürekliliğinin boyutu, yeni gelişen veya kurulu toplumsal cinsiyet rejimi için uygun isim (muhafazakara karşı neoliberal veya sosyal demokratik) ve kurumsal bir alan olarak *ailenin* devam eden belirginliği ile ilgilidir.

İkinci mesele ölçekle ilgilidir. Yakın zamanda İki Kürt-İranlı sosyologla birlikte İran Kürdistan'ı üzerine yayımladığım ve başkent Sanandaj'a odaklanan makalede *ail*, İran'ın daha geniş (ve çok daha merkezileşmiş) ulusal düzeyde neopatriyarkal toplumsal cinsiyet rejimi içinde önemli bir kurumsal alan olmayı sürdürmektedir. Kurumsal alanlar farklı ölçeklerde farklı şekilde mi işlemektedir?

Üçüncü mesele, bir toplumsal cinsiyet rejiminden diğerine kayışın arkasındaki itici güçler ve aktörlerle ve duraklama ya da gerilemenin arkasındaki etkenlerle ilgilidir.

>>

“Kapitalist dünya sistemi, farklı ölçeklerde kurumsal yapılar da dahil olmak üzere, toplumsal cinsiyet rejimi olasılıkları ve dinamiklerini anlayabilmemiz için bir kavramsal giriş noktası olmalıdır”

Örneğin, Magrib'deki toplumsal cinsiyet rejimi kaymaları üzerine çalışmamda *feminist mobilizasyonları* değişimin temel iticileri olarak tanımlamakla birlikte, daha fazla ilerlemenin (özellikle demokratikleşen Tunus'ta) ekonomik kriz tarafından engellendiğini belirtiyorum.

Bu üç mesele, itici güçlerin ve aktörlerin farklı ölçeklerde mevcut olabilmeleri, kurumsal alanların küresel, ulusal ve alt-ulusal dinamikler tarafından etkilenebilmeleri yüzünden birbirleriyle bağlantılıdır. Temel argümanım, kapitalist piyasaların ve devletlerarası ilişkilerin eşit olmayan ve hiyerarşik yapısı olarak tanımlanan kapitalist dünya sisteminin, farklı ölçeklerde kurumsal yapılar da dahil olmak üzere, toplumsal cinsiyet rejimi olasılıkları ve dinamiklerini anlayabilmemiz için bir kavramsal giriş noktası olması gerektiğidir.

> İran ve Tunus'ta toplumsal cinsiyet rejimleri - dünya sistemleri analizini uygulama

Bu bağlantıları, geniş orta sınıfları, eğitilmiş ve istekli kadının nüfusa sahip, cumhuriyetle yönetilen iki Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesi ülkesine ampirik olarak odaklanarak inceliyorum. Biri otoriter ve petrol zengini olup ABD yaptırımlarına maruz kalmıştır (İran), diğeri ise demokratikleşmekte fakat ekonomik olarak kötü ve çok borçlu durumdadır (Tunus). İkisinin farklı siyasaları, ekonomileri ve sivil toplum yapılarına sahip olmalarına rağmen, *aile* etrafında benzer tartışmalar dönmektedir. Kurumsal alanlar ve onları oluşturan toplumsal cinsiyet rejimleri yalnızca iç etkenler ve güçler tarafından şekillendirilmemekte, aynı zamanda hiyerarşik dünya sistemi düzeyinde işleyen güçlere de yüksek derecede duyarlıdır.

Ben, toplumsal cinsiyet rejimlerinin ulusal sınırların içinde ve ötesinde, toplumsal cinsiyet eşitliğini mümkün kılan ya da engelleyen aktörler ve kurumları etkileyen dünya sistemi süreçlerinin ürünü olduğunu ileri sürüyorum. İran vakasında, ortaya çıkan yarı çevre devlet dünya sistemi egemenine meydan okumakta, karşılığında ülke içinde sağcı güçleri kuvvetlendiren ve kadınların katılımı ve hakları konusunda ilerlemeyi engelleyen veya tersine çeviren ekonomik ve finansal cezalara maruz kalmaktadır. Buna, çocukların karnelerinin yalnızca babalarına verilmesi için yakın zamanda alınmış ve çok tartışılan resmi karar da dahildir. Tunus vakasında ise geniş çapta takdir gören demokrasiye geçiş süreci ve yeni ortaya çıkan ve eşitlikçi bir yönde ilerleyen toplumsal cinsiyet rejimi, ülkenin küçük ekonomisi, küresel meta zincirlerini teğet geçen bağlantıları ve dış yatırım ve borçlara bağımlılığı nedeniyle tehlikeye atılmıştır. Buna, feminist aktivistler için büyük hayalkınlığı olan, kız kardeşlere eşit miras payı verilmesi konusundaki kördüğüm ve eylemsizlik ve yakın zamanda başkanın yönetime tartışmalı müdahaleleri de dahildir. İran ve Tunus, çevre ve yarı çevren arasındaki açıklıktaki iki Küresel Güney ülke örneğinin analizi, dünya sistemi süreçlerinin (devletlerarası sistem içinde hegemonya siyaseti ve dünya ekonomisi içinde daha küçük ekonomilerin kırılgan statüsü) toplumsal cinsiyet rejimleri üzerindeki etkisini aydınlatmaktadır. ■

Valentine M. Moghadam'a ulaşmak için <v.moghadam@northeastern.edu>

> Türk Patriyarkal Devletinin Belirleyici Etkenleri

Ece Kocabıçak, Açık Üniversite, Birleşik Krallık

Kadınlar ve LGBTI+ topluluklar, Türkiye'nin kızları ve kadınları şiddet her biçiminden koruma amacıyla yürürlüğe koyulan İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesini protesto ediyorlar. Kadıköy, 2021.
Fotoğraf: Yagmurkozmetik /Wikimedia Commons.

Topluumsal cinsiyet rejimi türleri, toplumsal dönüşüm için toplumsal cinsiyet, sınıf, etnisite temelli eşitsizlik rejimlerinin eşit derecede önemli olduğunu vurgulamanın yanı sıra devletin patriyarkal karakteri içindeki değişikliklerin bir değerlendirilmesinin yapılmasına izin verir. Bu makale Türkiye'deki patriyarkal devletin belirleyici etkenlerini inceleyerek toplumsal cinsiyet kuramlarını genişletmektedir. Türkiye'nin kadına karşı şiddeti ve ev içi şiddeti ele alan bir insan hakları anlaşması olan İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesi, çoklu devlet gündemleri ve demokrasinin geri çevrimi süreci arasındaki karşılıklı etkileşimin, toplumsal olarak yapılandırılmış toplumsal cinsiyet temelli bir grup olarak erkeklerin toplu pazarlık kapasitesini ne kadar artırdığının incelenmesini sağlar.

> Patriyarkal devlet karakterinin iki biçimi

Toplumsal cinsiyet rejimi kuramları üzerine dayandırarak, toplumun toplumsal cinsiyet, sınıf, ırk ve etnisite temelli hakim gruplarının devlet üzerinde güçlü bir etki oluşturduklarını ve böylece çoklu devlet gündemleri arasında karşılıklı etkileşime yol açtıklarını ileri sürüyorum. Sylvia Walby'ye göre toplumsal cinsiyet temelinde dışlayan stratejilerin hakimiyeti, evsel cinsiyet rejimine bağlıdır; toplumsal cinsiyet temelinde ayrımcılık ve ikincilleştirme ise kamusal toplumsal cinsiyet rejimlerinin neoliberal ve sosyal demokratik biçimlerine bağlıdır. Walby'nin ayrımından yola çıkarak patriyarkal devlet karakterinin iki önemli biçimini kavramsallaştırıyorum: evsel patriyarkal devlet kadınların

>>

emeğini (bakım işi de dahil olmak üzere) hanenin üretimi-ne kısıtlarken, *kamusal patriyarkal devlet*, kadınların ücretli ve ücretsiz emeğinin çifte yükünün sürdürülmesini güvence altına almak için (kadınların tarafından ev içinde üretilen mal ve hizmetlerin) çeşitli düzeyde metalaştırmasından ve meta-dışlaştırılmasından fayda sağlar. Evsel patriyarkal devlet toplumsal cinsiyet temelinde dışlayan stratejileri idame ettirirken, kamusal patriyarkal devlet ekonomi, siyasa, sivil toplum ve şiddet gibi kamusal alanlar içinde toplumsal cinsiyet temelinde ayrımcılık ve ikincilleştirmeyi düzenler.

Önerilen çerçeve, siyasi aktörler farklı gruplardan oluştuğu için, özellikle Küresel Güney’de devletin oluşumunun analizi için önemlidir. Başka yerlerde de ileri sürdüğüm gibi, Türkiye’deki patriyarkal siyasi aktörler yalnızca hanelerin erkek reisleriyle sınırlı değildir, kırsal ve kentsel bölgelerdeki erkek küçük üreticileri de içerir. Dahası, anti-demokratik rejimlerin kamusal karar alma sürecindeki belirgin cinsiyet ayrımını koruyan koşulları altında, belirli bir seçkin erkek grubu rejimin liderliği üzerindeki etkisini sürdürmektedir. Bu seçkin erkek grubuna atıfta bulunmak için *rejimin adamları* kavramını geliştireyorum.

Veri analizim 2000’li yıllardan beri Türk devletinin kamusal ve evsel patriyarkal karakterleri arasında bir çatışma içerdiğini göstermektedir. Bu çatışan karakterler muhtemelen pek çok başka devlette de bulunabilir. Fakat Türkiye’de kamusal patriyarkal devlete doğru kayış sınırlı kalmıştır; evsel patriyarkal karakterinin hakimiyetine meydan okuyacak ölçekte değildir. Ekonomi alanında devlet müdahaleleri görece düşük eğitim düzeyine sahip kentsel kadınları evde kalmaya ve ücretsiz bakım sunmaya teşvik etmiş, kırsal kadınları ise küçük ve orta ölçekli çiftliklerde ücretsiz aile işçisi olarak tutmuştur. Sivil toplum alanında ise, yakın zamanda (2014-2015’ten beri) kurulan anti-demokratik rejim kadınları kamusal karar alma süreçlerinden ve siyasi temsilden dışlamakta ve toplumsal hareketleri bastırmaktadır; aynı zamanda kadınların, üreme yetileri de dahil olmak üzere, cinsellikleri üzerindeki kontrolleri, devlet güdümlü homofobik ve doğumu teşvik eden düzenlemeler tarafından kısıtlanmaktadır. Cinsiyetlendirilmiş şiddet alanındaki devlet müdahalelerine daha yakından bakınca devletin, kadınların uygun alternatiflere erişimlerini sınırlayarak ve bekar, ayrılmış ya da boşanmış kadınlara karşı erkek şiddetini ve LGBTQ+ bireylere karşı şiddeti hoş görerek, kadınları şiddetli heteroseksüel aile ortamının sınırları için kapattığını göstermektedir.

> Türkiye’nin İstanbul Sözleşmesi’nden çekilmesi

Türkiye’nin İstanbul Sözleşmesi’nden çekilmesine odaklanarak patriyarkal aktörlerin evsel patriyarkal devlet karakterini korumak için Türk Müslüman ırkçı devletin gündemini ne ölçüde kullandığını inceliyorum. Değerlendirmem, başlangıçta, 2015 ve 2018 arasında, belirli erkek gruplarının

çocuk evliliğini yasaklama, nafakayı güvence altına alma ve çocukların velayetini düzenleme konularını ele alan yasal düzenlemelere karşı organize olduğunu öne sürmektedir. Sözleşmeyle bağlantılı olarak yürürlüğe koyulan 6284 sayılı kanun da bu zaman diliminde irdelenmişti. Sosyal medyada çeşitli tartışma grupları kurarak, dezenformasyon kampanyaları düzenleyerek ve sokak protestoları organize ederek bu gruplar, yukarıda belirtilen düzenlemelerin kurbanları olduklarını iddia ettiler. İlk kampanyaları aynı zamanda yorumcular, gazeteciler, akademisyenler, dini mezheplerin liderleri ve farklı siyasi partilerden erkek siyasetçiler de dahil olmak üzere rejimin adamları tarafından da desteklenmişti.

Bununla birlikte erkeklerin ilk hareketlilikleri, 2019’daki stratejik yeniden konumlandırmaya kadar sınırlı kaldı. Her ne kadar 2019’dan önce İstanbul Sözleşmesi’nin bahsi geçmese de bu erkekler odaklarını kaydırды ve şunları eylemlerle taleplerini yeni bir çerçeveye oturttu: 1) yalnızca eşcinsel ilişkileri değil aynı zamanda kadınların erkeklerden bağımsızlığını da aile yapısının Türklüğüne ve Müslümanlığına karşı en büyük tehdit olarak etiketlemek; 2) böyle bir aile yapısının Türk ve Müslüman nüfusun maddi ve sosyal varoluşu için önemini vurgulamak ve 3) Batının Türkiye’yi mahvetmeyi hedeflediğini ileri süren meşhur hezeyanı tekrar etmek. Bu yeni stratejiyi benimseyerek bu “sıradan” erkek grupları ve rejimin adamları arasında daha önce oluşturulmuş olan dayanışma etkili biçimde işlemiş ve etkisini yalnızca Adalet ve Kalkınma Partisi’nin liderliğine değil, aynı zamanda ana koalisyon partisi (Milliyetçi Hareket Partisi) ve bir muhalefet partisine de (Saadet Partisi) taşımıştır. Kadınlardan güçlü bir tepki gören devletin geri çekilme kararı o kadar dolambaçsız olmadı. Ne var ki 2021 yılı Mart ayından Erdoğan Sözleşmenin, Türkiye’nin toplumsal değerleri ve aile değerleriyle bağdaşmayan homoseksüelliği normalleştirecek şekilde manipüle edildiği gerekçesiyle Sözleşme’den çekilmeyi resmi olarak duyurdu.

İstanbul Sözleşmesi örneği erkek hakları hareketinin başlangıçta (2015-2018) rejimin adamlarının çabalarına rağmen devlet üzerindeki etkisini artırmakta başarısız olduğunu göstermektedir. Bu erken dönemde kadınların güçlü direnişi taleplerini engelledi. Türk Müslüman ırkçı gündemin benimsenmesiyle birlikte (2019’dan beri), rejimin adamları patriyarkal aktörlerin etkisini artırmakta ve dolayısıyla evsel patriyarkal devleti güçlendirmekte önemli bir rol oynadılar. Bu değerlendirme toplumsal cinsiyet rejimi yazısına 1) özellikle Küresel Güney bağlamı içinde, patriyarkal siyasi aktörleri oluşturan çeşitli grupları ve 2) çoklu devlet gündemleri arasındaki karşılıklı etkileşimin erkeklerin toplu pazarlık kapasitelerini artırma biçimlerini inceleyerek katkıda bulunmaktadır. ■

Ece Kocacıbağ’a ulaşmak için <Ece.Kocacicak@open.ac.uk>

> Bir Güney Avrupa Toplumsal Cinsiyet Rejimi Var mı?

Alba Alonso, Santiago de Compostela Üniversitesi, İspanya, **Rossella Ciccia**, Oxford Üniversitesi, Birleşik Krallık ve ISA Ekonomi ve Toplum (RC02), Yoksulluk, Sosyal Refah ve Sosyal Politika (RC19) Araştırma Komiteleri üyesi ve **Emanuela Lombardo**, Madrid Complutense Üniversitesi, İspanya

İspanya ve İtalya, genellikle evsel veya muhafazakar toplumsal cinsiyet rejimi modellerine ait görülerek aynı kefeye koyulur. Fakat son on yıllarda iki ülke hibridleşme emareleri göstermiş ve giderek farklılaşır hale gelmiştir. Fotoğraf: Granata92 /Wikimedia Commons.

Güney Avrupa devletlerinin toplumsal cinsiyet rejimindeki farklılıkları nasıl anlayabiliriz? Toplumsal cinsiyet rejimlerinin farklı yörüngelerini ne açıklayabilir? İspanya ve İtalya, genellikle evsel veya muhafazakar modele ait görülerek aynı kefeye koyulur. Bunun nedeni paylaştıkları otoriteryanizm mirasları ve refah devletinin aileyi bireyden önde tutan doğasıdır. Bunlar eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkilerini sağlamlaştırır ve kadınların kamusal alana erişimini kısıtlar. Fakat son on yıllarda iki ülke hibridleşme emareleri göstermiş ve giderek farklılaşır hale gelmiştir. İspanya daha kamusal bir biçime doğru giderken İtalya'da değişimin hızı çok daha yavaş olmuş, toplumsal cinsiyet rejimi özelleşme yönünde yol almıştır.

Siyasa ve sivil toplum süreçlerinin toplumsal cinsiyet rejiminin değişiminde önemli "motorlar" olduğunu ileri sürüyoruz. Siyasa ve sivil toplum arasındaki dinamikler, devlet feminizmi literatürü tarafından analiz edilmiştir. Bunun içinde Batılı sanayi sonrası demokrasilere dair araştırmalarda devlet feminizminin kadınların çıkarlarının demokratik ve somut temsilini ne ölçüde desteklediği ve feminist hareketlerin ve kadınların politika tartışmalarını cinsiyetlendirmek amacı güden politika gündemlerinin arasındaki ittifakların ilişkisi incelemiştir. Siyasi parti sistemlerinin özellikleri, ku-

rumsal miraslar, toplumsal cinsiyet eşitliğini savunan ve karşı çıkan aktörlerin örüntüsü, örgütlü dinin rolü, kadınların siyasi temsili ve toplumsal cinsiyet rejimine dair yaygın toplumsal fikirler, toplumsal cinsiyet rejimlerinin yörüngelerinde çeşitlilikler üreten ve birbiriyle etkileşim halindeki etkenlerin belirli konfigürasyonlarını yaratarak devlet feminizmi ve kadın hareketinin rolünü tamamlar.

Çalışmamız bu bölgedeki tüm ülkelere uyan bir Güney Avrupa toplumsal cinsiyet rejiminin varlığını sorgulamaktadır. İtalya ve İspanya'da 2000'lerdeki toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının yörüngelerinin analizi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin kurumsallaşmasına dair miraslarına atıfla, iki Güney Avrupa ülkesinin toplumsal cinsiyet rejimlerinde önemli biçimde ayrıştıkları için aynı model içinde gruplanamayacağını göstermektedir: İspanyol toplumsal cinsiyet rejimi giderek daha kamusal hale gelir, hükümetteki partinin rengine bağlı olarak sosyal demokratik-ilerici ve neoliberal-muhafazakar formlar arasında gidip gelirken, İtalyan toplumsal cinsiyet rejimi daha evsel ve muhafazakar olmayı sürdürmektedir.

> Siyasa ve sivil toplumda dinamikler

Toplumsal cinsiyet rejimindeki çeşitlilikler, siyasa ve sivil toplum alanları içindeki ve arasındaki dinamiklerden etkilenmektedir. Siyasada İtalya ve İspanya'daki toplumsal cinsiyet rejimine dair değerlendirme yapmamıza izin veren temel etkenler şunlardır: 1) İtalya'da anaakım Merkez sağ partilerin gücü göz önünde bulundurulduğunda İtalya'da İspanya'dakinden daha hasmane olan siyasi parti sistemi; İspanya'da toplumsal cinsiyet eşitliğinde daha proaktif olan merkez sol partilerin varlığı; İtalya'da 1990'lardan itibaren hükümette daha aktif rollerle daha güçlenen radikal sağcı popülist partilerin büyüyen gücü ve İspanya'da bunların ancak şimdi ortaya çıkıyor oluşu; 2) demokrasinin derinliği: İtalya'da kadınların siyasi temsili 2007'den beri %40 civarında olduğu İspanya'yla karşılaştırıldığında çok düşük oluşu (İtalya'daki temsil oranı 2018 yılına kadar %11'de takılıp kalmıştı); 3) örgütlü dinin siyasete müdahalesi: Vatikan ve sivil toplumu ve siyasi ittifaklarının İtalya'da İspanya'dan daha çok devlete doğrudan erişimi ve eşitlik için daha zararlı etkisi bulunmaktadır; 4) devlet feminizmi ve kadife uçgenler (yani politika yapımcılar, feminist akademiker ve uzmanlar ve feminist hareketler arasındaki et-

>>

kileşim): İspanya'ya nazaran İtalya'da toplumsal cinsiyet eşitliği kurumsallaşması daha zayıftır ve feminist aktivistler, yasa koyucular, femokratlar ve akademikler arasındaki ittifaklar daha zayıftır; 5) federalizm İspanya'da bölgeler arasında ve bölgeler ve merkezi devlet arasında toplumsal cinsiyet eşitliğine dair politika yeniliklerini tetikleyen, ilerici bir güçken, İtalya'da durum böyle değildir; 6) refah sisteminin bir özelliği olarak aile odaklılık İtalya'da İspanya'dakinden daha güçlüdür.

Sivil toplum için değerlendirmemizi etkileyen önemli faktörler ise şunlardır: 1) kadın hareketleri tipi: İtalya'da eşitsizlikten ziyade daha çok farklılık üzerine kurulmuştur ve sol partiler içindeki femokratların ve feministlerin politika geliştirmede toplumsal cinsiyet eşitliğinin sürdürülmesini sağladığı İspanya'dakinden daha az devlet odaklıdır; 2) toplumsal cinsiyet karşıtı hareketin gücü ve onlara resmi siyasi aktörler tarafından verilen destek: Bu İtalya'da İspanya'dakinden daha büyüktür; hareketler ve hükümetteki radikal sağ popülist partiler arasında önemli bağlar bulunurken İspanya'da bu siyasi bağlantı daha yeni bir olgudur; 3) bilgi: İspanya'da kamuoyu toplumsal cinsiyet rollerine dair ilerici fikirlere ve daha çok sekülerizasyona doğru evrilirken, İtalya'da siyasi kültürde ve toplumda muhafazakarlık yaygın olmayı sürdürmektedir.

Genel olarak toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını destekleyen etkenler İspanya'da kamusal bir toplumsal

cinsiyet rejimine doğru daha büyük bir baskı uygularken, yönetimde ve sivil toplumda muhafazakar ve toplumsal cinsiyet karşıtı güçler İtalya'da kamusal ve ilerici bir toplumsal cinsiyet rejiminin gelişmesi için daha hasmane bir bağlam tayin etmiştir. Aile, istihdam ve siyasette toplumsal cinsiyet rollerine dair muhafazakar fikirlerin kalıcılığı, İtalya'da geleneksel aile yapılarının kalıcılığını etkilerken, İspanya'da çift gelir modeline doğru gitmektedir. Örgütlü dinin de İtalya'nın toplumsal cinsiyet rejimi üzerinde daha zararlı bir etkisi vardır. İspanyol toplumunda İtalya'ya nazaran daha çok sekülerizasyon yaşanması, İspanya'nın toplumsal cinsiyet eşitliğinde daha çok ilerleme kaydetmesini sağlamıştır.

Bu karşılaştırmalı çalışma, değişimin motoru olarak siyaset ve sivil toplum alanları arasındaki karşılıklı etkileşime odaklanarak İtalya ve İspanya'da birbirinden uzaklaşan toplumsal cinsiyet rejimlerine dair sonuçlara varmıştır. Gelecekteki çalışmaların, genel, daha az kusursuz tipolojileri sorgulatan Güney Avrupa toplumsal cinsiyet rejimleri arasındaki farklılıklara dair daha kapsamlı bir kavrayış sunabilmek için ekonomi, şiddet, bilgi gibi diğer önemli alanların ve beden ve cinsellikle ilgili diğer meselelerin etkileşimini dikkate alması gerekecektir. ■

Emanuela Lombardo'ya ulaşmak için <elombardo@cps.ucm.es>

> Çok Uzakta Bir Kriz mi?

Covid Sonrası AB Toplumsal Cinsiyet Rejimi

Roberta Guerrina, Bristol Üniversitesi, Birleşik Krallık, **Heather MacRae**, York Üniversitesi, Kanada, ve **Annick Masselot**, Canterbury Üniversitesi, Yeni Zelanda

Pandemi, daha önceki krizlerden daha fazla biçimde kadınların Avrupa Birliği'nde ekonominin ve sosyal dokunun sürdürülmesindeki önemli rolünü vurgulamıştır. İllüstrasyon: Arbu.

2020 dünyanın yavaşladığı yıl olarak hatırlanacak. Pek çok yorumcu için COVID-19'un yayılması kurulu sosyal, siyasi ve ekonomik kesinlikleri ve küresel politik ekonomiye rehberlik eden normları kargaşaya itti. Diğerleri bu krizi gezegen üzerindeki etkimiz ve sosyo-politik yapıların birbirleriyle bağlantılı doğası üzerine düşünmek için bir fırsat olarak gördü. Halihazırda başka krizlerin sarstığı için AB için pandemi varoluşsal bir ikilem temsil ediyor: parçalanmaya kapı açan kriz bu kriz mi, yoksa bu yeni ve daha kapsayıcı bir Birlik tasavvur etmek için bir fırsat mı? Bizim analizimiz için daha anlamlısı, AB'nin pandemi sonrası bir toplumsal cinsiyet aktörü olarak rolü ne olacak? AB'nin toplumsal cinsiyetinin geleceği nedir?

AB'nin sınırların içindeki krizlerin cinsiyetlendirilmiş ve ırksallaştırılmış etkisinin yanı sıra AB'nin bir toplumsal cinsiyet aktörü olarak rolü ve eşitlik söylemini kurumlar aracılığıyla stratejik biçimde yayması, çok kez belgelenmiştir. Günümüzdeki çoklu krizin, diğer bir deyişle birbiriyle örtüşen çok sayıda krizin bir "var olma durumu" içine erimesinin AB'nin toplumsal cinsiyet rejimi üzerindeki etkisi, belki de öncekilerden bile daha önemli bir kritik bir kavşakı vurgulamaktadır. Sylvia Walby için bu çoklu krizin baskısı altında AB'nin toplumsal cinsiyet rejimi bazı açılardan sosyal demokratik bir kamusal toplumsal cinsiyet rejiminden daha neoliberal kamusal toplumsal cinsiyet rejimine doğru kaymaktayken, diğer açılardan tam tersi eğilimler göstermek-

tedir. Bizim analizimiz bağlamında bu çoklu kriz, özellikle AB'nin kendi sınırları içinde ve dış ortakları ve komşuları için bir toplumsal cinsiyet aktörü olarak AB'ye yüklenen rolle bağlantılı olarak Birliğin değerleri ve kimliğine dair bir sınavı temsil etmektedir.

> Krizin uzun tarihi

Avrupa entegrasyonunun hikayesi, bir kriz hikyesidir. Bu krizler ve onların kriz sonrası uzlaşmalarının genellikle ekonomik fırsat kapıları açtığı ve yeni siyasi alanlar yarattığı mitleştirilmiştir. AB araştırmacıları olarak Avrupa entegrasyonu projesinin kökenlerinin yirminci yüzyıl Avrupa'sının karmaşık jeopolitik dinamiklerinde olduğunu öğrenmiştik. Savaş yorgunu Avrupa'nın küllerinden doğan Anka kuşu gibi AB, geçtiğimiz 70 yılın çoğunda kıtada barışın güvence altına alınmasına yardım etmiştir. Bu elbette kısmi bir tarihtir. Avrupa Birliği'nin Balkanlardaki çatışmayı ele alışındaki başarısızlıkları ve ortak pazarın bloktaki daha zayıf ülkeler üzerindeki etkisi görmezden gelir. Bunun yanı sıra kesişimsel feminist bir bakış bu tür fırsatların herkes için eşit olarak erişilebilir olmadığını gözler önüne sermektedir. Daha ziyade, arka arkaya gelen krizler sosyal adalet ve eşitlik hakkındaki diğer temel endişeleri bir kenara atmıştır.

COVID-19 bu krizler dizisindeki yalnızca sonuncu krizdir. Küresel pandemi, belki de önceki krizlerden daha anlamlı biçimde, özel alanda ve kayıtlı ekonomideki cinsiyetlendirilmiş ve ırksallaştırılmış iş bölümünü vurgulamıştır. COVID sonrası toparlanma planının odağını anlamak, temel öncelikleri ve ekonominin ve toplumsal cinsiyet rejiminin geleceğine dair vizyonu değerlendirmemize izin verir. Burada soracağımız soru, Walby'nin ortaya koyduğu toplumsal cinsiyet rejimindeki değişim dengesinin daha az demokratik bir rejime doğru mu kaydığı ya da daha kapsayıcı bir gelecek tahayyülü için bir alan mı açtığı olacaktır. 2020 sonrası uzlaş, 2008 Avro krizi (ve bununla alakalı kemer sıkma politikaları), Akdeniz'de süregelen insanlık krizi, giderek tehlikeli hala gelen göç yolları ve son olarak Brexit ve tüm kıtada Avrupa karşıtı popülist hareketlerin yükselişiyile tanımlanan çoklu krizin tarihsel bağlamı içinde anlaşılmalıdır.

> COVID-19 altında toplumsal cinsiyet rejimi

COVID-19 krizinin ilk etabında odak noktası Avrupa ülkelerinin müdahaleleri ve ulusal sağlık hizmetlerinin dirençliliği idi. Sağlık çalışanları, doktorlar ve hemşireler, virüse karşı mücadelede yeni ön cephe olarak nitelendirilen ağır koşullar altında çalıştıkları için kahraman diye tanımlanı-

yordu. Bu etapta halk sağlığı güvenleştirildi. Pek çok aile işi ve yaşamı evden yürütecek şekilde yeniden düzenledi, okul ve bakım yükü çoğunlukla kadınların/annelerin üzerine kaldı. Kadınlar, tüm ekonomiyi destekleyen, ücretsiz ve görünmez fakat gerekli olan bakımın çoğunu karşılamaya devam etmektedir. Dolayısıyla, Avrupa'da eğilim giderek geleneksel cinsiyetçi iş bölümünü onaylayan ve giderek daha özel olan toplumsal cinsiyet rejimine doğru bir kayıştı.

COVID-19'un yayılmasını önlemeyi amaçlayan halk sağlığı tedbirleri böylece neoliberal toplumsal cinsiyet rejimi içine gömülü eşitlik modelinin en temel başarısızlıklarından birini öne çıkarmıştır. Emek piyasasına erişime ve okul çağında çocuğu olan kadınları daha aktif hale getirmeye odaklanmak, hanelerdeki bakım işinin kökleşmiş cinsiyetçi iş bölümüne meydan okumak için çok az şey yapmıştır. Bu kriz, öncekilerden de daha kuvvetli biçimde, kadınların ekonomide oynadığı önemli rolü ve formel ekonominin işleyişi için toplumsal yeniden üretimin süregelen önemini vurgulamıştır. Temizlikçi, hemşire, bakıcı ve hekim olarak "virüsle ön cephede mücadele" eden temel çalışanların çoğu kadındır. Pek çok açıdan COVID-19'a verilen politika karşılıkları, erkek hane reisi modeliyle ilişkilendirilen değerlerin uzun ömürlülüğünü de gözler önüne sermiştir. Burada ironik olan, küresel pandemi sırasında Avrupa toplumunu ayakta tutan işin, kadınlar tarafından gerçekleştirilen, değersiz görülen, saygı duyulmayan türden işler olmasıdır. Bu işler ekonominin resmi muhasebesi ve bunun uzantısı olarak AB'nin toplumsal cinsiyet rejimi tarafından kolaylıkla görmezden gelinir ve görünmez sayılır. 2019 AB İş-Yaşam Dengesi Yönetmeliği, küresel pandemi sırasında bakıcıların üzerindeki çifte yükün olumsuz etkisini hafifletmek için çok bir şey yapmamıştır. Ama yine de AB Covid Sonrası Toparlanma Planı içine dahil edilecek bir "AB bakım politikasının" ortaya çıkması için bir platform olmuştur.

Çoklu krizin AB'nin toplumsal cinsiyet rejimi üzerindeki etkisi ne olacak? Avrupa Komisyonu Toparlanma Planı, AB'nin nasıl bir örgüt olacağı üzerine düşünmek için bir fırsattır. Bu vizyon, "adil bir geçiş" ve iyileşmeyi desteklemek için açık bir amaç ve eşit derecede iddialı bir bütçe içermektedir. Burada henüz yanıtlanmayan soru, bu yatırımın AB'nin toplumsal cinsiyet rejimi ve onu oluşturan alanların etkisiyle ilgilidir. ■

Roberta Guerrina'ya ulaşmak için <roberta.guerrina@bristol.ac.uk>

> Ateşle Oynamak: Erkeklikler Sosyolojisi

Raewyn Connell, Emeritus Profesör, Sydney Üniversitesi, Avustralya, ve ISA Kadın ve Toplum Araştırma Komitesi (RC32) ile Kavramsal ve Terimsel Analiz Araştırma Komitesi (RC35) üyesi

Sydney Üniversitesi kampüsünde yer alan modern Gilgamesh heykeli. Bu heykelde Gilgamesh'ın aslanla olan savaşından galip ayrılması temsil edilmiştir. Foto: Gwil5083 /Creative Commons.

Erkeklikler hakkındaki sorunlar-erkeğin toplumsal konumuna ilişkin farklı biçimler- yeni değildir. Dört bin sene önce Sümer-Akad dillerinde yazılmış Gilgamesh Destanı, Gilgamesh'ın kentli kralı ile vahşi adam Enkidu üzerinden birbirine zıt iki erkeklikten bahseder. Helenistik çağ edebiyatının klasiklerinden, İlyada, fevri ama liyakatsiz bir dost olan Patroklos ile sert, liyakatli bir delikanlı olan Akhilleus arasındaki aşkı anlatır. Aslında, bu ilişki Homeros'un destanının dayanak noktasıdır.

Erkekliklere dair modern sosyoloji destanlara bel bağlamaz, ancak destanlarda geçen güç, şiddet ve dostluk hikayelerinin ardındaki derin kültürel arka planı hatırlamalıyız. Güney Afrikalı psikolog Kopano Ratele'nin de belirttiği gibi, "geleneksel" erkekliği basite indirgemek en kolay yoldur. Ancak, gerçekte gelenekler çoklu, karmaşık ve ihtilafıdır.

> Ortaya çıkış: cinsiyet rollerinden yapısal teoriye

Erkekliğin anlamı sömürgeci işgallerde, kitlesel işsizliğe kadar yaşanan toplumsal krizlerde ve kadın hareketlerinin mücadelesinde belki bulunabilir. Orta Avrupa'da erkekliğe dair çığır açan psikanalitik araştırmaların (Freud, Jung ve özellikle Adler'in) kadınların oy hakkı hareketi ve "yeni kadın" fikriyle aynı döneme denk gelmesi tesadüf değildir. Bu toplumda, Alman feminist eğitimci Mathilde Vaerting tarafından sosyolojik anlamda ilk kapsamlı toplumsal cinsiyet teorisi ortaya atılmıştır.

Erkeklik üzerine modern araştırmaların dönüm noktasını, 1970'lerde global ölçekte ses getiren Kadın Özgürleşmesi hareketi oluşturmaktadır. Aynı dönemde, toplumsal cinsiyeti anlamak için kullanılan sosyal-bilimsel çerçeve "cinsiyet rolleri" üzerinden inşa edilmekteydi. Bu fikir, kitle iletişim araçları, sosyal psikoloji ile eğitim ve sağlık gibi pratik alanlara da sirayet etmişti. Erkekliğin gelişimi, cinsiyet rollerinin öğrenilmesinden geçmekte ve genç erkekler arasında sigara içmek, kötü beslenmek, hızlı araba kullanmak erkek rollerine dair normların bir sonucu olarak görülmektedir.

Cinsiyet rolleri fikri, ilk bakışta toplumsal cinsiyetin analizi için yararlı bir araçtır. Bu fikir, erkeklik ve kadınlığın genetik ya da Tanrı tarafından verilmiş olduğu inancına alternatif bir bakış açısı getirir. Normları belirleyen ve öğrenmeyi etkile-

yen bireylere (aile, kitle iletişim araçları vb.) vurgu yapar. Bu kavram, cinsiyet rollerinin bu rolleri belirleyen toplumsal normların değişmesiyle değişebileceğini kabul eder. 1970'lerde, birçok feminist grup kadınların rollerine dair normları değiştirmek istedi. Bazı aktivistler aynısını erkekler için de yapmak istedi, kadınların özgürleşmesinin yanında "erkeklerin özgürleşmesinden" de bahsetti. Amerika'da bu gündem, 1981-82 yıllarında kurulan erkekler için ilerlemeci ulusal bir örgütlülüğün de fitilini ateşledi.

Ancak cinsiyet rollerinin zayıf noktası bir süre sonra açığa çıktı. Genel anlamda, toplumda tek bir erkek ve kadın rolünden bahsediliyordu. Öte yandan, ampirik çalışmalar, çoklu toplumsal cinsiyet örüntülerinin olduğunu tekrar tekrar ortaya koyuyordu. Rol teorisi, dünyanın birçok yerinde var olan ve zenginlik, gelir ve toprak sahipliğine göre farklılaşan toplumsal cinsiyeti açıklamakta yetersiz kalıyordu. Olsa olsa, ekonomik eşitsizliğe dair belli düzenlemelerden bahsedebiliyordu. Cinsiyet rolü teorisi, en nihayetinde, güç ve şiddet gibi konuları açıklamakta zorlanıyordu.

1980'lerin sonunda, çoğu ülkedeki sosyal bilimci rol/norm yaklaşımının ötesine geçmeye çalıştı. Toplumsal cinsiyeti, büyük ölçekli bir sosyal yapı olarak ortaya koyup, ekonomi ve devlet ile aile ve kişilerarası ilişkileri de bu yapıya dahil ettiler. Aynı zamanda, erkekliğe dair daha karmaşık tablolar ortaya çıkmış oldu, gay özgürleşmesinden, medeni haklar hareketlerinden ve kadın özgürleşmesinin öne sürdüğü fikirlerden etkilendiler. Bununla birlikte sosyologlar, psikanaliz, etnografi ve nicel araştırmalardan da yararlandılar.

1985'te Sigrid Metz-Göckel ve Ursula Müller Almanya'daki erkeklerin yaşam ve tutumlarını ulusal ölçekte inceledikleri *Der Mann*'i yayınladılar. Aynı yıl, Avustralyalı bir ekip, "Erkekliğin yeni sosyolojisine doğru" adlı bir manifesto yayınladı ve bunu "erkeklik çalışmaları" adı altında Amerika'da aktivist örgütler konferansındaki üç oturum izledi. Bunlardan daha önce ise, Hindistan'da Ashis Nandy, sömürgecilik döneminde erkeklik inşasına dair kaleme aldığı *The Intimate Enemy* (1983) kitabını yayınladı.

> Küresel Alan

On yıl içinde bu konuda bir araştırma alanı ortaya çıkmış oldu, bu alana "erkek çalışmaları" ("kadın çalışmaları"na paralel olarak), Almanca'da "Männerforschung" (erkekler üzerine araştırma), "erkeklik çalışmaları", "erkek ve erkeklik üzerine eleştirel çalışmalar" ya da buna benzer adlar verilmişti. Bu çalışmaların merkezini zengin ülkelerdeki üniversiteler oluşturuyordu: Almanya, İskandinavya, İngiltere, Amerika ve Avustralya. Bu üniversitelerde erkek çalışmalarını bölümü yoktu. Onun yerine, erkeklik üzerine okumalar, toplumsal cinsiyet çalışmaları programlarında ya da sosyoloji, tarih, edebiyat ve diğer insan bilimleri fakültelerinde toplumsal cinsiyet dersi olarak veriliyordu.

1990'lar ve sonrasında ise, bu alana yönelik bilimsel dergiler kuruldu; halihazırda beş ülkede toplamda sekiz dergi erkeklik çalışmaları üzerine yayın yapmaktadır. Bu alana

dair araştırma merkezleri kurulması yönünde girişimlerde bulunuldu ancak sadece birkaçı devam edebildi. Öte yandan, araştırmacılara yönelik konferanslar 1990'lardan beri düzenlenmektedir. 1992'den bu yana da Avustralya'da Michael Flood'ın öncülüğünü yaptığı kapsamlı bir bibliyografya, çevrimiçi olarak bu alana dair yayınları bir araya getirmekte olup; erişime açık olarak www.xyonline.net adresinde bulunmaktadır.

Bu alana dair tartışmalar en başından beri uluslararası düzeydeydi ve araştırma alanları kısa zamanda küresel ölçeğe ulaştı. Yüzyılın başında, yalnızca bireysel yayınlar değil, erkeklikler üzerine yapılan toplu araştırmalar da Hindistan, Şili, Brezilya, Amerika, Britanya, Almanya, Güney Afrika, Avustralya, Japonya ve İskandinav ülkelerinde yapıldı. Güney ve güney-doğu Asya'da da olmak üzere erkeklerle, şiddetin önlenmesine dair yapılan araştırmalar Birleşmiş Milletler ajansları tarafından da desteklenerek, çok uluslu boyuta ulaştı. Erkeklik ve spor, afetler ve erkeklik ile yerel halkların erkekliklikleri gibi birçok alanda çok uluslu çalışmalar yapıldı.

Dünya üzerindeki bu çalışmalar içinde bugüne kadar uluslararası konferanslar, kitaplar ve araştırma projeleriyle önemli bir yer edinen programlardan birini Şili'de aralarında José Olavarría, Teresa Valdés ve meslektaşları yürütmektedir. Bu program yirmi yıldan fazladır etkin olarak çalışmalar yürütmekte ve yakın zamanda *Masculinidades en América Latina: Veinte años de estudios y políticas para la igualdad de género* özel sayısı da yıl dönümünü kutlamaktadır.

Bu alanın her daim pratik bir tarafı da vardır. Özgürleşme hareketlerinin ilk zamanlarındaki amacı erkeklikleri değiştirmek ve baskıyla mücadele etmektir. Buna ilişkin, birçok program toplumsal cinsiyet temelli şiddetin önlenmesine yönelik programlar ortaya koyarak, araştırma ve aktivizmi-her ne kadar bu zorlu bir görev olsa da- bir araya getirdi. Erkeklik araştırmaları erkek çocukların eğitimi, danışmanlık ve psikoterapi, erkek sağlığı (beslenme, erkekler tarafından gerçekleştirilen kazaların önlenmesi, sigara ve alkol kullanımı, iş stresi ve cinsel yolla bulaşan hastalıklar) gibi profesyonel alanlarda da kendine yer buldu.

> Erkeklik hakkında değişen fikirler

Hiçbir araştırma alanı durağan değildir; araştırmalar bilgi-mizi arttırmak ve yanlış bilgileri düzeltmek için yapılır. Son kırk yılda, erkeklik çalışmaları da doğal olarak birçok tartışmaya, değişime ve bazen de şoklara maruz kaldı.

Bu tartışmalardan biri, "hegemonik erkeklik" kavramı üzerineydi. Bu fikir, 1980'lerde yapısal analizin bir parçası olarak ortaya çıkmış, erkeklikler arasındaki hiyerarşiyi kadın ve erkekler arasındaki eşitsizliklerle bağlantılı olarak ele almaktaydı. O zamandan beri, hegemonik erkeklik sosyal yapı analizlerinin temel kavramı olmuştu. Bu basitleştirmeye rağmen, bu kavram toplumsal cinsiyet ilişkilerinde güç ve eşitsizliklerin farkına varılmasında önemli bir aşama olmuştur. Bu nedenle, gerçekleştirilen seçkinlere dair araştırmaların yanı sıra okullarda, işyerlerinde ve kitle iletişim

araçlarına dair çalışmalarda da değer gören bir kavram haline gelmiştir.

Ancak, yapısal belirlenimciliğe ayrı bir parantez açmak gerekir. Bu soruna cevaben, erkekliklere dair tanımlama ve pratiklerde esneklik payı vurgulanmalıdır. Toplumsal cinsiyeti söylemsel olarak ele alan post-yapısalcı yaklaşımlar da bu durumu desteklemektedir. İlginç bir nokta ise, erkekliğin hegemonik biçimlerinin, madun erkeklikler boyutunu da ele alarak değiştirilebilmesine dair iddiaların da olmasıdır. Bu fikir, “hibrit erkeklikler” gibi bir kavramın ortaya çıkarak, toplumsal cinsiyet kurallarının nasıl değiştiğini anlamak için kullanılmaktadır.

Değişime ilişkin soru stratejik olarak önemli bir konuyu ortaya koymaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin olduğu bir toplumda erkeklerin yaşamalarına olanak tanıyan daha eşitlikçi bir erkeklik biçimini nasıl kuramsallaştırabiliriz? Uzun zamandan beri bu soruya dair az sayıda araştırma vardır. Araştırmacılar, çevre hareketleri düzleminde erkekliklerin yeniden tahayyülüne odaklanmakta, “adil ailelerde” eşlerin ev işlerini paylaşması, işçilerin ev-erkeği olması, genç erkeklerin babalıkla yakın ilişki kurması, askerlerin barış aktivistleri olması gibi konular çerçevesinde çalışmalar yapmaktadırlar. Birçok ülkede sosyal tutumlara yönelik anketler kadın ve erkek arasında eşitliğe daha çok önem atfedildiğini, genç nesillere bakıldığında eşcinsel erkeklerin toplum tarafından kabul gördüklerini saptamaktadır. Bu örüntülerin yeni bir erkeklik biçimi oluşturduğunu kesin olarak söyleyemeyiz. Ancak, araştırma pozitif bir değişim hikayesine ışık tutmakla beraber şiddet ve baskı hikayelerini de gün yüzüne çıkarmaktadır.

> Karmaşıklaşan dünya betimi

Sosyolojinin diğer alanlarında olduğu gibi, erkeklik üzerine çalışmalar da kesişimsellik fikrinden etkilenmiştir. Erkeklik araştırmaları uzun zamandan beri özellikle sosyal sınıflarla ilişkili olarak kültürel farklılıkların olduğunu vurgulamıştır. Paul Willis'in Britanya'daki genç işçi sınıfı üzerine olan çalışması *Learning to Labour* (1977) bu konudaki önemli örneklerden biridir. Etnisite, ırk ve yerellik son zamanların en önemli meselelerini oluşturmaktadır.

“Kesişimsellik” paralel sosyal hiyerarşileri anlamak için önemli bir kavramdır ancak geometrik farklılıklara dair durgun bir tablo çizebilir. Mara Viveros Vigoya'nın Kolombiya'da yaptığı çalışma *Les couleurs de la masculinité* (2018), kesişimselliğin tarihsel olarak dinamik izleğinin güç, baskı ve toplumsal mücadele gerçekliklerinin altını çizdiği görülmektedir.

Bu alanın geleceği için de büyük önem taşıyan çalışmaların, erkek ve erkekliğe dair postkolonyal, dekolonizasyon, yerel ve Küresel Güney perspektiflerini de dahil etmesi gerekmektedir. Neredeyse on yıldan beri, Ashis Nandy'nin

Hindistan'da sömürgecilik döneminde erkeklikler ve Jock Phillips'in Aotearoa Yeni Zelanda'daki çalışmaları bu alandaki tek eserlerdir. Tarihsel araştırmalar ise bir hayli zenginleşmektedir. Postkolonyal ve yarı-çeper ülkelerdeki erkeklikler üzerine araştırmalar, etnografiler, kurumsal çalışmaların da sayısı artmaktadır. Şimdi ise, özellikle Latin Amerika'da, emperyalizm, kolonizasyon ve postkolonyal bağlılığın erkeklikleri nasıl şekillendirdiği üzerine çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

> Bilginin politikası

Muktedir çıkarlarla karşı karşıya kalan erkekliklere dair ciddi bir araştırma alanı olduğu için bu makaleye “ateşle oynamak” başlığını uygun gördüm. Toplumsal araştırma ve teori, toplumsal hiyerarşileri koruyan geleneksel inançlar için tehlike arz etmektedir. Bu basit bir mesele değildir. Dünyanın en güçlü gruplarını düşündüğümüzde – milyarlar, ulus-ötesi şirket yöneticileri, generaller, siyasi seçkinler, din otoriterleri – aslında erkekleştirilmiş bir grubu görüyoruz. Bunun ters tepmesi hiç de şaşırtıcı olmayacaktır, ve bu durum tersine çevre olacaktır.

Erkeklik üzerine yazılmış çok-satan kitaplar, araştırma-temelli bir literatürün parçası değildir; aksine hayali “gerçek erkeklik” üzerine popüler psikolojik eserlerdir. 1980'lerde, erkeklik üzerine yapacağım ampirik bir çalışma için aldığım fon, ulusal parlamentoda muhafazakar politikacılar tarafından tepkiyle karşılanmıştı. Toplumsal cinsiyet disiplini, Macaristan'daki otoriter yönetim nedeniyle üniversitelerden dışlanmıştı. Diğer hükümetler de, insan ve toplum bilimlerine destek fonu vermemektedir. “Toplumsal cinsiyet teorisine” yönelik saldırılar, Katolik Kilise'sindeki aşırı-muhafazakarlar tarafından yapılmakta, bu kampanya da sağ partiler ve hareketler tarafından uluslararası arenaya taşınmaktadır.

Araştırmacılar için hiç de barışçıl bir çalışma alanı değildir! Ancak, erkekliklerin anlaşılması hem sosyal bilimler hem de sosyal adalet mücadeleleri için önem taşımaktadır. Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet çalışmalarıyla birlikte aile çalışmalarından endüstriyel sosyolojiye kadar geniş bir araştırma alanının elzem bir parçasıdır. Erkekliklere ilişkin bilgi toplumsal değişim baskısını ve değişime direnci anlamamıza katkıda bulunur. Bu alan, sosyologlara toplumsal hareketler ve profesyonel pratikler arasındaki yeni bağların bulunması konusunda yardımcı olur. Belki de en önemlisi, erkeklik çalışmaları güç ve gücün gündelik hayatımızın nasıl da bir parçası olduğunu anlamamız konusunda bize yeni bir boyut kazandırır. Bu alandaki çalışmaların sürdürülmesi gerekmektedir. ■

Raewyn Connell'e ulaşmak için <raewyn.connell@sydney.edu.au>

> Mona Abaza'ya Veda (1959-2021)

Michael Burawoy, University of California, Berkeley, USA

Mona Abaza, Kahire Amerikan Üniversitesi'ndeki ofisinde.

Mona Abaza, The Cotton Plantation Remembered kitabındaki fotoğraflardan oluşan serginin ziyaretinde.

5 Temmuz 2021'de dünya önemli bir sosyoloğu kaybetti. Mona Abaza, iki yıldan uzun süredir savaştığı kansere yenik düştü. Ömrünün sonuna kadar, hayatını dolu dolu yaşamaya kararlıydı, siyaset ve pandeminin git-gellerini takip etti; arkadaşlarıyla vakit geçirdi. Sonu gelmeyen acılarla birlikte çoklu organ yetmezliği yaşamasına rağmen, Berlin'deki yatağından Kahire Amerikan Üniversitesi'nde ders vermeye devam etti. Parlak kariyeri, kırsal Mısır'daki kadınlar, İslam ve Batı arasındaki ilişki, kentli tüketici kültürü, Mısır resim sanatı ve Arap Baharı üzerine çalışmalarıyla anılmaktadır.

Sosyolojisi, son iki yayınıyla mükemmele ulaşan bir sanat eserine

dönüşmüştür. *The Cotton Plantation Remembered* (2013), ailesinin sahip olduğu arazinin tarihidir, bu arazi harika fotoğraflar ile on yıllara uzanan sohbet ve mülakatlarla muhasebecilerinin, sekreterlerinin, işçilerinin, köylülerin aktarımıyla şekillenmiştir. Son kitabı *Cairo Collages* (2020) ise, 2011 yılının Ocak ayındaki devrimden on yıl sonraki Kahire'ye dair lirik bir çalışmadır. Kahire'nin merkezinde bulunan evinin içindeki ve dışındaki hikayeleri tüm çarpıcılığıyla ele alan bu etnografik dehanın çalışması, durmadan bozulan ve her seferinde tamir edilmeye çalışılan bir asansörün etrafında, şehrin bir metaforu olarak kullanılarak, birbirine geçen ütopya ve distopyayı büyüdü bir biçimde ele alır.

İngilizce, Fransızca ve Almanca ile birlikte Arapça'yı da akıcı bir şekilde konuşan harika bir konektördür, sınıflandırmaların- Kuzey-Güney, Doğu-Batı, yerel-kozmpolit- ötesine taşmış ve her daim diğerlerinin de bunları aşmasını yüce gönüllülük ve sempatiyle karşılamıştır. Arap Baharı'nın yükselişi ve düşüşüne dair unutulmaz fotoğraflarla süslediği, "[Revolutionary Moments in Tahrir Square](#)," ardından "[The War of the Walls](#)," "[The Violence of Egypt's Counter-Revolution](#)" ve son olarak kendisiyle yapılan söyleşinin "[The Fate of Post-Revolutionary Egypt](#)." yer aldığı *Küresel Diyalog*'un da yakın dostuydu. Aşağıda, arkadaşları ve meslektaşlarının kendisinin ölümünün ardından kaleme aldıklarını bulabilirsiniz. ■

Vineeta Sinha, Singapur Ulusal Üniversitesi, Singapur

Mona Abaza'nın ölümü beni kelimelerle anlatamayacağım kadar büyük bir üzüntüye boğdu. Onunla, araştırmasının Güneydoğu Asya ayağı için Singapur'a geldiği zaman tanışmıştık. Olağanüstü bir sosyolog, aktivist, feminist bir bilim insanının-akranları

ve öğrencilerine ilham veren bir akıl hocası- kaybı ardında inanılmaz bir boşluk bırakmıştır. Şüphesiz, onun kendini adanmış, keskin ve tutkuyla mesleğine bağlı akademisyenliği çığır açıcıdır. Dünyada akademinin toplumsal cinsiyet hikayeleri, ırk ve dine yönelik ön yargılarla mücadele ettiği

bir dönemde uluslararası arenadaki saygıdeğer konumu büyük önem taşımaktadır. Mona yorulmak nedir bilmezdi, bitmeyen enerjisi ve ruh zenginliği-özel hayatında sorunlarla karşı karşıya kalsa da- vardı. Mona'nın en hayran olduğum özelliği, ayrımcılık tarihine ve ön yargının günümüze kadar

>>

uzanan izlerine karşı duyarlılığının bir yansıması olan kapsayıcı hümanist vizyonudur. Tanık olduğu vahşetlere sessiz kalmamıştır. Yakın zamanda, ISA'nın çeşitli ülkelerde düzenlenen toplantılarında Mona ile bir araya gelmişim, özellikle Küresel Güney'den

gelen genç ve kadın akademisyenlere gösterdiği ilgi ve duyarlılığı onun insaniyeti hakkında çok şey söylemektedir. Feminist bir bilim insanı olarak sosyal dünyamızı etkileyen cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve güç dinamiklerini yeniden şekillendirmesiyle herkese

ilham veren bir rol model olmuştur. Her şeyden öte, Mona'nın parıldayan gözlerini, gülümsemesini ve sıkıcı bir konferanstan kaçmak için her seferinde bir arkadaşıyla kahve almaya çıkmasını özleyeceğim. Huzur içinde yat Mona- çok özleniyorsun. ■

Bryan Turner, Avustralya Katolik Üniversitesi, Avustralya

Mona, ilgi alanlarının ötesinde parlak karizmatik bir entelektüeldi. Zamansız ölümü dostları, öğrencileri, Kahire Amerikan Üniversitesi ve akademik çevre için üzüntü verici oldu. Mona ile yollarımız kesiştiği için – Avustralya Adelaide'da, Almanya Bielefeld'de, Hollanda'da, İngiltere Cambridge'de, Kahire ve Singapur'da – kendimi şanslı addediyorum. Çalışmaları çoğu

kez Britanya'nın önde gelen kültürel çalışmalar dergisi olan – *Theory, Culture & Society*'de yayınlanmış, ancak araştırma alanları aynı zamanda 2013'te olduğu gibi pamuk yetiştiriciliği tarihi konusuna dek uzanmıştır. Bielefeld Üniversitesi'nden 1990'da aldığı doktora derecesi ve birçok dile olan hakimiyetiyle Mona, Doğu ve Batı'yı birleştiren çalışmalarına da gerçek bir kozmopolitti. İslam üzerine çalışan birçok akademisyen genellik-

le Orta Doğu üzerine odaklanmaktadır, onun çalışmaları ise en başından beri Mısır, Malezya ve Endonezya'yı birleştirmiş ve bu ülkeler arasındaki ilişkileri ele almıştır. 2002'deki ilk önemli yayınında – *Debates on Islam and Knowledge in Malaysia and Egypt* – “Bilginin İslamlaştırılmasına” dair analizleri zamanın ötesindeydi. Bu konu günümüzde giderek önemli bir yer tutmaktadır. ■

Suad Joseph, Kaliforniya Üniversitesi, Davis, ABD

Mona Abaza ile yirmi yıl önce, o zamanlar iki senedir Kahire Amerikan Üniversitesi'nde direktörlüğünü yaptığım Kaliforniya Üniversitesi Yurt Dışı Eğitim Programı sayesinde tanışmıştım. O zamanlar onu yakalamak çok zordu. Çok seçkindi, herkes onun yakınında olmak istiyordu, her daim konferans vermek ya da başka konuşmalar için bir yerlere davet edilir, sürekli seyahat ederdi. Seyahatlerinden arda kalan bir zamanda, ortak bir dostumuzun evinde akşam yemeğinde ayaküstü sohbet etmiş, beni zekasıyla, sosyolojik tespitleriyle, Mısır'a ve Arap bölgesine olan tutkusuyla kendine hayran bırakmıştı. Olaylara bakışı, Mısır'da 2011 yılındaki protestolarla

daha görünür hale gelmişti. Milyonlar gibi kendisi de günümüz Mısır ve Arap bölgesinin en umut verici anlarına iştirak etmiş, siyasi ve akademik kişiliği ile öne çıkmıştı. Devrimci iletişimin yaratıcı dilini oluşturan protestocular, Mona'nın çalışma konusunu oluşturmuştu- Tahrir Meydanı'nı çevreleyen binaların duvarlarındaki grafitiler, sanki insanların seslerini duyurmasını amaçlayan bir hoparlördü. Meydanı her gün dolaştı, isyanın seslerini kaydedercesine grafitiyi fotoğraflayarak, Mısırlı milyonların hayallerini, umutlarını ve ruhunu bu tarihi anda buluşturdu. Onu ziyarete gittiğimde, bana Tahrir'i, meydanın yakınındaki sokakları gezdirerek, insanların seslerini duyurmadaki bu yaratıcı eylemin mücadelesini anlattı. Kaydetti.

Belgeledi. İfade etti. Sanatı tarihe dönüştürdü. Onun anlatısı, devrimci mücadeleyi kavrayışını ve Mısırlıların güçlenme iradesini sahiplenişinden çok etkilendim.

Yıllar sonra, ben ve eş-editör Zeina Zaatari, kendisini *Handbook of Middle East Women* (Routledge) 'a katkıda bulunmaya davet ettik. O zaman hastaydı. Acı içinde olsa bile yazdı. Kitabı, ölmeden birkaç hafta önce tashihe göndermiştik. Ortadan kayboldu. Ancak, elimizde yazdığı muazzam bir bölüm vardı. Kızı, Laura Stauth, muhtemel düzeltmeler için bizimle iş birliği yapmayı kabul etti. Mona yine ortadan kayboldu. Ama, o bizimle. Onun yazdıkları her daim bizimle olacak. ■

Paul Amar, Kaliforniya Üniverstesi, Santa Barbara, ABD

Mona Abaza, kırsal kentten, ekonomik öznelere dini öznelerden, maddi olanı estetikten ayıran geleneksel Batı-merkezli sosyolojinin aşılması güç geçitleri arasında köprü oluşturan küresel bir model oluşturdu. Bu nedenle, Mona'nın çalışmaları sosyoloji için devrim niteliğindedir. Onun ellerinde, Mısır sentezi 21. yüzyıl sosyolojisinin vizyonu haline gelmiştir. Monografik kitapları olağanüstüdür. Her biri, sahayı yeniden şekillendi-

ren eserlerdir. Tüketim kültürüne dair kent sosyolojisi ihtilafı ve metalaşmış alanların ekonomik antropolojisiyle zenginleşmiştir. Kır sosyolojisine dair bakışı, dünyanın farklı yerlerinde (Malezya, Avrupa, Orta Doğu) gündelik İslam'ın karşılaştırmalı çalışmasında ki toplumsal cinsiyet ve sınıf üzerine getirdiği özgün yorumlarla doludur. Sanat sosyolojisi çalışmaları, gündelik "sokak" perspektifiyle birleşmekte, bellek, yas ve anmaya dair analizlerde yeni düşünümsel metodlar orta-

ya koymaktadır. Bu üç tane sahayı şekillendiren müdahaleleri, birbiriyle kesişmekte ve her birini dinamik ve ilham verici biçimlerde etkilemektedir. Mona sadece seçkin bir akademisyen değildi; aynı zamanda yüce gönüllü bir akıl hocasıydı. Dersleri birer efsaneydi, yabancı öğrencilere kapısı her zaman açıktı, Kahire Amerikan Üniversitesi'ndeki bölümü yeniden yapılandırmış ve ismi bilinen bir yer haline getirmişti. ■

Syed Farid Alatas, Ulusal Singapur Üniversitesi, Singapur

Mona olağanüstü bir bilim insanı, ilgili ve sadık bir dost ve mükemmel bir insandı. Onun ölümü bana samimi dostluğumuzun ne kadar kıymetli olduğunu hatırlattı, onsuz bir akademi anlamsız ve yabancı gelirdi bana.

Bana göre Mona'nın birçok konuya temas ettiği bilim insanlığı, yalnızca muhteşem ve aydınlatıcı değildi. Onun çalışmalarında beni kişisel ola-

rak derinden etkileyen şeyler vardı. Erken dönem araştırmaları, Mısır ve Malezya'daki bilgi üretimini irdelemekteydi. Bu özgün bir konuydu ve hem kendi bölgesi, hem Arap dünyası hem de Malezya-Endonezya yarımadası ile ilgilenen az sayıdaki bilim insanlarından biriydi. Güney-Güney araştırmaları ve yarattığı etkileşimler, bilginin dekolonizasyonu bağlamında günümüzde çokça tartışılmaktadır, oysa Mona bunu 30 yıl önce yapmıştı.

Mona ile ilgili en unutulmaz anım, onunla 2020 yılında yaptığım telefon görüşmesiydi. Berlin'de tedavi görüyordu. Ciddi bir hastalığı olmasına rağmen, yine onun gibi hasta olan Singapurlu ortak arkadaşımı sormayı ihmal etmemişti. Mona ciddi ve etkili bir sosyolog idi, ve iyiliksever bir akıl hocasıydı. Ama ben onun en çok sevdiği dolu ve şefkatli halini hatırlıyorum. Elveda Mona, diğer alemdeki hayatın huzur dolu olsun. ■

Sami Zubaida, Londra Doğu Çalışmaları Okulu, İngiltere

Mona'yı, öğrencilik yıllardan beri tanırım, onunla Almanya, Hollanda, İsveç gibi birçok Avrupa ülkesinde çok yönlü çalışmalarını yürütürken de denk geldim. Dostluğu ve sohbeti ister Leiden'da bir şeyler içerken ister Lund'daki gezilerimizde olsun her zaman çok eğlenceli ve neşeliydi. Onun birbirinden farklı çalışmalarını büyük bir ilgiyle ve zevkle takip ettim. Özellikle, Mısır hayatını

ve Mısır'daki olayları hem analitik hem de kişisel bakış açısıyla harmanladığı, alışveriş merkezlerinden binalara, şehri gezme denemelerine değin, akıl dolu ve alaycı mizahıyla yaptığı o canlı tasviri, kent etnografisi çalışması beni çok etkilemiştir. Tahrir'deki olayları anbean ve sonrasını kayıt altına aldığı aralarında grafitiyle ilgili bir araştırmasının da olduğu çalışmalar benim için büyük önem taşımaktadır. Ve sadece

kente dair çalışmaları da değil: ailesinin 'izba ve köy anılarından yararlandığı *The Cotton Plantation Remembered*, köy yaşamının dönüşümünü biyografi ve tarihi birleştirerek ele alan güzel bir çalışmadır. Mona'nın çeşitli etnografileri arasında en göze çarpanı ise, kavrayış ve sanatçılığın birleştiği fotoğraf çalışmalarıdır. Mona'nın erken ölümü, hepimiz ve bilimin zengin çalışma alanları için bir kayıptır. ■

Mona Abaza'nın yayınlanan önemli eserleri:

- *Debates on Islam and Knowledge in Malaysia and Egypt, Shifting Worlds.* Routledge Curzon Press, UK, 2002
- *Changing Consumer Cultures of Modern Egypt: Cairo's Urban Reshaping.* Brill-Leiden co-published with AUC Press, 2006.
- *Twentieth-Century Egyptian Art: The Private Collection of Sherwet Shafei.* The American University in Cairo Press, 2011.
- *The Cotton Plantation Remembered: An Egyptian Family Story.* The American University in Cairo Press, 2013.
- *Cairo collages. Everyday life practices after the event.* Manchester University Press, 2020.

> Giriş: Hindistan Sosyolojisinde Yeni Yönler

Sujata Patel, Umea Üniversitesi, İsveç, ISA Sosyoloji Tarihi (RC08), Kentsel ve Bölgesel Gelişim (RC21), Kavramsal ve Terimsel Sosyoloji (RC35), Tarihsel Sosyoloji (RC56) Araştırma Komiteleri üyesi ve RC08 kurul üyesi

Günümüzdeki siyasi ve toplumsal kalkınma süreçlerini anlamak için, son yıllarda Hindistan sosyolojisinde de yapılandığı üzere, yeni teorik yaklaşımlar ve yönere ihtiyaç duyulmaktadır.
Foto: Evelyn Berg /flickr.

Hindistan'daki sosyolojik bilgi, kolonyalizm ve milliyetçiliğe dair siyasi projelerle yakından ilişkilidir. Ancak, 1980'ler ve 1990'lardan itibaren, bireyleri ve grupları haklara yönelik yeni bir dil oluşturmaya ve Hindistan devletinin pasif yurttaş kavramını sorgulamaya iten iki süreç ortaya çıkmıştır. Bir yanda, kadınların, kabilelerin, kast sisteminin en altındakiler ve etnik grupların toplumsal hareketlerindeki artış, özerkliğe ve ulus-altına yönelik bölgesel hareketler ile Kaşmir ve Kuzeydoğu Hindistan'daki ayaklanmalar; diğer yanda Hindu çoğunlukçuluğunun güçlenmesi gündemi oluşturuyordu.

Bu gelişmeler, etnografinin dikte ettiği yerleşik sosyolojik ilkelere boşluklar oluşturarak sosyolojik düşünceye etki etmektedir. Yeni nesil bilim insanları, yerel sosyolojiyle batı sosyolojisini karşılaştıran tartışmaların ötesine geçerek, araştırma sorularını, perspektiflerini ve çalışma metodlarını yeniden düzenlemektedirler. Sosyolojinin ne olduğunu

ve etnografi gibi kolonyal ve milliyetçi metodlar aracılığıyla "sosyal olanı" anlamaya devam edip etmeyeceklerini sorunsallaştırmaktadırlar. Eğer bu mümkün değilse, yeni hangi metodlar kullanılabilir? Bu metodlar karşılaştırmalı değerlendirmeler ortaya koyabilir mi? Son olarak, sosyoloji yalnızca Hindistan'da değil tüm dünyada sömürülen, ayrımcılığa uğrayan ve dışlananlarla nasıl bir ilişki kurabilir?

Hindistan sosyolojisinin ele alındığı bu özel bölümde yer alan dört makale Hindistan'da yeni inşa edilen "sosyali" anlama yollarını yeniden düşünme çabasının bir parçasıdır. Bu makaleler, Hindistan ulus-devleti tarafından desteklenen modernleşme süreçlerini mercek altına almaktadır. Madun grupları hedef alan açık ve örtük şiddet pratikleri grup içinde ve arasında bireylerin güvenlerini sarsan bölünmeleri ve çatışmaları araştırmaktadır. Bu makaleler etnografiyi hem teori hem de metod olarak kullanan yazarların karşılaştıkları sınırlılıklar ve engeller üzerine tartışmaları ele almaktadır. Yazarlar, şüphelerini ve sorularını, araştırma

sorularına cevap bulmaya katkıda bulunacak yeni kavramlar ve düşünceleri ortaya koyarak, ülkedeki karmaşık değişim süreçlerini anlamaya çalışmaktadırlar.

Rakesh Krishnan, kabileler- Hindistan'ın merkezinde yaşayan sosyal gruplar kolonyal ve bağımsızlık-sonrası politikalara ikilik ilkesinin yön verdiğini aktarmaktadır. Bir yandan, kolonyal ve ardından gelen ulusalcı devletler kabileleri, anaakım “medeni” ve “yerleşik” kırsal bölgelerden ayrı, kültürlerini korumak için belirlenmiş alanlar içinde yaşayan idari bölgeler olarak tanımlamaktadır. Diğer yandan, doğrusal değişim ve kalkınmaya yönelik inanç rejimleri söz konusu grupları medeni ve modern arenalara çekmeye çalışmaktadır. Bu ikilik, çatışmalara ve ikilemlere yol açmakta ve kabile hareketleriyle egemenlik haklarını savunmaya itmektedir. Bu paradoks ailişkin, Krishan sınır kavramının kullanılmasını önermektedir. Orta Hindistan çalışmaları karmaşık olmakla beraber, yalnızca tarihsel bir yaklaşımla sosyologların devlet ve halkları arasındaki diyalektiği değerlendirebileceğini ve bu yolla çatışmaların, çelişkilerin ve karmaşanın çözülebileceğini savunmaktadır.

İkilikleri savunan kolonyal ve milliyetçi politikaları destekleyen kabile etnograf/antropologlarının aksine, toplumsal cinsiyet üzerine çalışmalar yürüten sosyologlar- 1970'lerin sonlarından itibaren- tarihsel bir anlayış adına etnografiden vazgeçmişlerdir. Sneha Gole bu yaklaşımın Hindistan'daki feminizm çalışmalarında, kolonyal ve milliyetçi çerçevelerde “kadın” anlayışının ve Hindistan'daki erken dönem kadın hareketlerinin radikal biçimde sorgulanmasına olanak tanıdığını belirtmektedir. Kesişimsellik üzerine 1990'larda başlayan tartışmalar da bu yeniden okumayı ileriye götürmektedir. Gole, yaşam anlatısı metodu ve bellek çalışmalarının perspektifinden yararlanarak üç nesil feministin kesişimsel perspektiften hareketle yaşamlarını nasıl değerlendirdiğini, aktivist müdahalelerini nasıl yeniden yorumladığını tartışmaktadır. Bu üç kuşağın anlatılarındaki sınıf, kast, cinsiyet, engellilik ve bölgenin kesişimleriyle feminist kimliklerini inşa ettiklerini savunmaktadır. Yazar, bu yaşam anlatılarından hareketle Hindistan bağlamında kesişimselliğin kavramsal bir araç olarak incelebileceğini ortaya savunmaktadır.

Diğer iki makale, etnografinin yeni bağlamlarda ve yeni perspektiflerle kullanımını tartışmaktadır. Britanya tarafından (yine) kabile olarak tanımlanan halkların oluşturduğu Hindistan'ın kuzeydoğu bölgesinde, tarih boyunca ayaklanmalar yaşanmıştır. Bu isyanlar, Hindistan'ın bağımsızlığa kavuşmasından sonra da devam ettiğinden, Silahlı Kuvvetler Özel Güçler Yasası ile dikte edilen devlet-güdümlü sıkıyönetim orduya bölge yönetiminde güç tanıyarak, bu

bölgede yaşayanları yurttaştan ziyade teba haline getirmiştir. Bu nedenle, Soibam Haripriya şu soruyu sormaktadır: bu bağlam bir sosyoloji pratiği olan etnografiyi nasıl şekillendirmektedir? Ordu ve isyancılar arasında artan gerilim güven zaafiyetine ve karmaşaya neden olmuştur. Bununla birlikte, salt şüpheye dayanılarak insanların rastgele öldürülmesi sosyolojik sahanın rivayetlerle bulanmasına ve karşılıklı güvensizlik ortamının yaratılmasına zemin oluşturmuştur. Soibam, bu endişe verici ortamın aynı etnik/kabile toplumunun üyesi yerli/içerideki sosyolog için dahi tehlike oluşturduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda yazar, şu soruya da cevap aramaktadır: Şiddetin hangi yollarla toplumsal ilişkileri etkilediğini incelemek isteyen bir sosyolog böyle bir sahada nasıl araştırma yapabilir? Soibam, şiddet olaylarının yaşandığı bir bölgede saha çalışması yapmanın metodolojisi üzerine düşünmekte ve edebi metinlerden yararlanmanın söz konusu bağlamı etnografik saha çalışmasından daha çarpıcı olarak ifade edebileceğini savunmaktadır.

Bu bölümde yer alan son makale Shireen Mirza tarafından kaleme alınmakla beraber etnografinin kast ideolojisinin moderniteyle kesişimini anlamaya katkıda bulunmaktadır. Yürüttüğü etnografik çalışma kast kirliliğinin nasıl hükümet kontrolü altına alındığına modern Hindistan'daki atık sistemine odaklanarak açıklamaktadır. Çalışmasında Belediye'nin, “kirlili” kastlar olarak nitelediği kast hiyerarşisinin en altındakileri çöplerin alınması ve temizlik işleri için: temizlik, süpürme, imha, atıkların ortadan kaldırılması, istihdam ettiği Bombay'ın atık sistemine yer vermiştir. Yaptıkları işin kirlilikle bağdaştırıldığı kişiler bağlamında stigma ve kast emeği kavramlarının anlaşılabilirliğini ortaya koymaktadır. Dalit Müslümanları ve Dalit Hindularının çöp toplayıcı olarak istihdam edildiği vakadan hareketle yazar, kast ve dinin birbirine paralel kimlik tanımlamalarına dikkat çekmektedir. Bu etnografik çalışma, kastları diğer azınlıklardan ayıran kolonyal anlayışı sorgulamaktadır. Mirza, yerleşik ve kabul edilen kavramları yerinden ederek, Bombay'daki belediye katı atık yönetim bölümünde kast ve stigmanın beden üzerindeki tarihini anlatmayı amaçlamaktadır. Bu etnografik çalışma, kastın maddi bağlamının damgalanan bedendeki üretim yollarını ve bunun belli nesnelere olan ilişkisini ortaya koymaktadır.

Bu makaleler, sosyolojik düşüncede “iyi uygulama” inşası için gereken noktaları vurgulamaktadır. Söz konusu makaleler, yalnızca bilgi üretiminin politikası ve bunun dolaşımına dair düşünümelliği değil aynı zamanda günümüzü anlamak için bilimsel çalışmaların ve bu çalışmaların insanlığa dair sorunlarla ilişkisini de ortaya koymaktadır. ■

Sujata Patel' e ulaşmak için <patel.sujata09@gmail.com>

> Orta Hindistan'da Kabile Coğrafyalarının Yapısökümü

Rakesh M. Krishnan, Haydarabad Üniversitesi, Hindistan

Bu makalede tarihsel sosyolojinin, kabile toplumlarının sosyolojik olarak anlaşılmasında önemli bir yeri olduğunu savunuyorum. Günümüzde, kabile toplumlarına dair sosyolojik analizleri önceleyen antropoloji literatürünün bağlamsal ve tarihsel boyutta eksiklikleri vardır. Dolayısıyla, analize dair kategorilerin karşılaştırmalı olarak tarihsellik içinde yeniden bağlama oturtulmasıyla kabile dünyasındaki karmaşıklığa açıklık getirilebilir. Bu açıdan bakıldığında, “sınır” bir kategori olarak kullanmak, karmaşık ilişkileri, devlet gücünün sınırlarını ve halkların isteklerini anlamaya katkıda bulunacaktır. Burada sınır kavramı hem yerleşim yerlerinin ötesinde var olan bilinmezi hem de belli özneler ve onların eylemlerinin bilinmezliğine ışık tutacaktır. Bir kavram olarak sınır toplumsal düzen ve toplum mühendisliğinin farklı kültürleri arasındaki bağlara eleştirel bir bakış sunacaktır.

> Kolonyal coğrafyalar

Kolonyal politikalar, kabile toplumlarına-ırmakların, sıkı ormanlar ve zengin maden kaynaklarının olduğu orta Hindistan'ın dağlık bölgesinde yaşayan sosyal gruplar, farklılık ve hiyerarşi fikirlerini dikte etmektedir. Kolonyal yayılma “kabile” terimini standardize etmiş; kolonyal güçler bu terimi Afrika'dan devşirmişlerdir. Bu grupları, animizme dayalı dini pratikleriyle kast sistemindeki yerleşik köylü toplumlardan ayırmış, onları “ilkel”, “vahşi” ve “barbar” olarak sınıflandırmıştı. Bu “vahşi bölgeleri” yönetmede yaşanan zorluklar, on dokuzuncu yüzyılın başlarından beri isyan ve ayaklanmalara neden olmuş, kolonyal güçler 1874'te Belirlenmiş Bölgeler Yasası'nı yürürlüğe sokmuştur. Kolonyal yasalar, ayrı coğrafyaların kurulmasına yol açmış, kolonyal devlet medeni toplumun dışında kalan kabile toplumlarını kontrol altına almıştır. Bu idari/coğrafik anklavlarda, kolonyal idare ve misyonerler kabile toplumlarını ana akıma dahil etmek adına “medenileştirme” görevini üstlenmişlerdir. Kolonyal yönetim altındaki madun kabile toplumları, kolonyal öncesi dönemde kabile toplumlarının, devlet idaresinin dışında kalan halklar ve yerler olduğu anlayışını da yıkmıştır.

Kolonyal yasalar, kabile toplumlarının doğal kaynaklarını ve topraklarını gasp ederek, kabile bölgelerinde gerilime sebep olmuştur. Kabile toplumları, İngiltere sömürgeciliğine direnen ilk sosyal gruplar olup, talancı kapitalizmden

beri, topraklara el koyma, kabile toplumlarının yerleştirilmesi ve vergi sistemiyle, bu toplumların yaşam tarzlarına müdahale edilmiştir. Kolonyal yönetim üzerine araştırma yapanlar ve antropologlar, etnografik çalışmalar, belgeleme ve raporlarla, kolonyal güçlerin farklılaştırma ve hiyerarşi kurma projelerine katkıda bulunmuşlardır. Bağımsızlık-sonrasındaki devlet politikaları ve antropolojik çalışmalar da, kabile toplumlarını vahşi olarak tanımlayarak, medeni toplumların dışında konumlandırılması gerektiğine dair savlarını sürdürmüşlerdir.

> Kabile toplumları ve ulus-inşa projesi

Geç kolonyal ve erken bağımsızlık-sonrası dönemde, antropologlar kabile toplumlarının ulus-inşa projesindeki yeri üzerine tartışmışlardır. “Asil vahşilerden” Hindistan toplumuna asimile etmeye kadar birçok yaklaşımı benimsemişlerdir. Bu perspektifler, farklı stratejilere yön vermiş ancak kabile toplumlarına dair süregelen kolonyal farklılık ve hiyerarşi anlayışı yıkılmamıştır. Kabileler üzerine çalışmalar yürüten antropologların da yardımıyla devlet, kolonyal kategorileri sorgusuz kabul etmiş, bu kabile toplumlarını her daim ulus-devlete muhtaç olan cahil gruplar olarak nitelendirmiştir. Antropolojinin de dahil olduğu ulusçu sosyal bilimler dahi üretim güçleri ve bu coğrafyalardaki insanların isteklerinin tarihsel değişimini göz ardı etmiştir. Bununla birlikte, postkolonyal toplumda kolonyal farklılık ve hiyerarşilerin tarihselliğini ve bağlamını sorgulamamışlardır. Böylelikle, kabile toplumları evrimsel basamağın ilk aşamasında takılı kalmış, duruk ve değişime direnç gösteren madun sosyal gruplar olarak görülmeye devam etmiştir. Devamındaki politikaları yönlendiren iki strateji vardı- Hindu köylü toplumlarından bu kabile toplumlarını ayırma ve koruma ile kabile bölgelerinin kapitalist gelişimi. Devlet ve sosyal bilimler, kabile toplumlarının “kalkınması” fikrini, bölgesel düzlemde kabile alt-planı alanlarında ve entegre kabile kalkınma eylemliliği ile sürdürdü. Her ne kadar kabile toplumları kendilerine ayrılan bölgelerde yasal ayrıcalıklardan ve sosyo-kültürel haklarının korunmasından yararlınsa da eğitim, tıp ve diğer altyapısal inisiyatifler bu toplumlara “moderniteyi” taşıdı.

Ulusal hükümetin başlattığı kalkınma, sermayenin ve kabile olmayanların kabile alanlarını gaspını önleyemedi. Bununla birlikte, kurulan ulusal parklar, kabile toplumla-

>>

“Kabileler üzerine çalışmalar yürüten antropologların da yardımıyla devlet, kolonyal kategorileri sorgusuz kabul etmiş, bu kabile toplumlarını her daim ulus-devlete muhtaç olan cahil gruplar olarak nitelendirmiştir.”

rını ulus-devletten uzaklaştırdı. Kabilelerin topraklarında madencilik ve baraj yapımı gibi doğal kaynaklara yönelik talanın artışı, kabilelerin özerklik hareketlerine sahne oldu. 1970’lerden itibaren, komünist devrimciler ve inancını yitirmiş kabile toplumları, mülksüzleştirme yoluyla birikim sürecine dikkat çekmeye çalışmışlardır.

Her kabile bölgesi, belirlenmiş alan değildi ve her kabile halkı da toplumsal yaşamdan izole değildi. Dağlık bölgelerdeki birtakım toplumlar koruma altında değildi ve toprakları kentleşme ve turizmle yeniden şekilleniyordu. Diğer dağ ve orman toplumları, ettikleri ve ormancılık yaptıkları toprakları kaybetmişlerdi. İdari anklavların dışında kalan kabile toplumları ücretli işçiler oldu ve anklavdakiler izole olarak sermayenin dışında yer aldılar. Kolonyal ve postkolonyal sermaye tarafından yaratılan kaotik manzara, Hindistan’daki antropolog/sosyologlar tarafından yeterince değerlendirilememiştir.

> “Sınır”: idari kategorileri yerinden etmek

Kabile toplumları sosyolojisi, kolonyal çerçeveden hayli yararlanmakla beraber bu toplumların hem genel halktan belirli idari coğrafyalarda yaşamlarını sürdürmelerinden dolayı dışlanmasını hem de onları eğitim ve diğer asimilasyona dayalı stratejilerle entegre etmeye çalışan devletin kapsayıcı dışlayıcılığını farklılıklar ve hiyerarşi kavramları üzerinden sürdürmektedir. Sorun-çözme odaklı programlar ve devlet politikalarının tartışılması arasında sıkışıp kalmış-

tır. Bunların arasında, ulusalcı sosyologlar, Hindistan’daki hegemonik sosyolojik tahayyül mirasının bir parçası olan kabile toplumlarının sorunlarını kavramak için tarihsel ve karşılaştırmalı anlayış eksikliğinden muzdariptirler. Kabile halklarının kolonyal ve milliyetçi çerçeve içine sıkışması, kabileye dair kültürel coğrafyanın idari bir alana dönüşmesi, bu idari anklavların içinde ve dışında kabilesel bağların yörüngesinin izlenmesi gibi önemli süreçlerin önünü tıkamaktadır. Epistemik kategorilerle ilişki kurmadaki eksikliği ve kabile kavramına gömülü gücü yerinden etmek için karşılaştırmalı bir perspektiften yararlanarak tarihsel ve coğrafik boyutları yeniden ekleyen hüristik bir araçsallaştırma gerekmektedir. Böylelikle, sınır kavramı antropolojinin sınırlarını, kolonyal ve postkolonyal devletler tarafından yapılandırılan coğrafyalardaki kabile kavramının bağlamını sorunsallaştırmak mümkün olacaktır. Bir kategori olarak sınır, kabile yaşam dünyasındaki hareketlilik ve akış ile devlet ve kabile hakları arasındaki karmaşık diyalektiği ortaya koyabilir. Bununla birlikte, bilinen ve bilinmeyen arasında bir ayırıcı olarak ulusalcı sosyoloji, kolonyal ve postkolonyal ulus-devlet tarafından inşa edilen farklılıklar ve hiyerarşilere dayanmaktadır. Dolayısıyla, sınır kavramı “madun” sosyal gruplardaki yerleşik özneliği şekillendiren coğrafyaların altında yatan ideolojileri ortaya çıkararak, sosyal bilimlere yeniden düşünmemize yardımcı olacaktır. ■

Rakesh M. Krishnan’a ulaşmak için <rakeshmkrishnan@gmail.com>

> Feminist Kesişimsellikler: Yeni Yaklaşımlar

Sneha Gole, Savitribai Phule Pune Üniversitesi, Hindistan

2014 yılında Maharashtra eyaletinin Gadhinglaj-Kolhapur şehrinde kadına yönelik şiddet protestosunda yaşanan gerginlik. Foto: Sanjeev Bonde /Wikimedia Commons.

Bu makale, feminist sahalar ve bu sahalardaki “kadın” kategorisini yeniden tesis etme amacı taşımaktadır. Kesişimsellik ve kesişimselliğin Hindistan’daki (Amerika’daki toplumsal cinsiyet-ırk bağlamının aksine) belli kavramsal izleklerini metodolojik olarak anlatı ve bellek çalışmalarını bir araya getirerek, günümüzdeki anlayışa dair nasıl yeni yollar önerebileceğini inceleyeceğim. Bunu, Maharashtra’daki feminist aktivistlerin (kadın hareketine katılan) yaşam anlatılarını analiz ederek yapacağım. Araştırmamda, feminist politikaların anlaşılmasında ve eyleme geçirilmesinde en büyük katkısı olan aktivist sesleri öncelemeyi seçtim. Mülakat yaptığım aktivistler, aynı dili konuşan toplumun üç nesil üyelerinden oluşmaktadır; mülakatlar, kesişimsellik teorisi bağlamında anılarının nasıl yeni bir açı kazandığını ve bir kategori olarak kadının nasıl yeniden düşünüldüğünü ortaya koymaktadır.

> Monolitik “kadını” çerçevelemek

Hegemonik kolonyal ve milliyetçi perspektifler, bir kategori olarak kadını belli biçimlerde tahayyül etmişlerdir. Kolonyal perspektifte, “yerli kadının” konumu medeniyet (ya da eksikliği) için bir temsil haline gelmiş ve sömürgeciler ile seçkin yerli erkekler arasındaki milliyetçi cephe-

leşme yoluyla “özgün” “Hintli” geleceği üzerine tartışma alanı oluşturmuştur. Bu durum, kadınların ulusun temsilcileri- Anne Hindistan’dan özelin kamusal karşısında, ulusun özerk bir alanı olarak değerlendirilmesi- olmasına yol açmıştır. Savarna/üst kasttaki orta-sınıf kadınlar “Hintli” kadın imgesinin temsili olmuştur. Hegemonik milliyetçi perspektif kadını “kültürün sembolü” olarak nitelermeye devam etmiş, ancak postkolonyal devlet kadını aynı zamanda toplumun “zayıf halkası” olarak hem modernitenin hem de geleneğin içinde konumlandırmıştı. Kadınlar, ya kurumsal aile planlama programı içinde biyolojik olarak nesilleri devam ettirici ya da mahila mandals (milliyetçi bir yapılanma içindeki kadın örgütleri) “çalışmayan” eşler olarak görülmüşlerdir. Alt kasttaki işçi sınıfı kadınların yanı sıra bölgesel farklılıklar da toplumda görünmez hale gelmiş ve postkolonyal düzenin dışına itilmiştir.

1970’lerdeki kadın hareketinin yeni aşaması, kabul gören bu kategorilerin, deneyimin bilgi üretimi alanını, yapısal ayrımcılığı (sol ideolojiler ekseninde) ve kadına karşı şiddeti ön plana alarak yeniden düşünülebileceğini savunur. Hareketin bu aşaması “gelenekle”, özel/kamusal ayrımıyla ve kadının ulusun simgesi olmasıyla mücadele etmekteydi. Kırsaldaki ve işçi-sınıfı kadına odaklanarak, emeklerinin

>>

ve üreticiliklerinin sömürülmesini vurgulamaktaydı. Bu da, egemen milliyetçi ve kolonyal çerçeveye karşı çıkmakta ancak kadını kalkınma/modernleşmenin öznelere olarak görünür kılarak (monolitik olarak) aralarındaki eşitsizliklerin üzerini örtmekteydi.

> Kesişimselliğe doğru

1990'lar, milliyetçi söylemin kadını kontrol söylemi aracılığıyla ele alan bakış açısından kadın hareketleri aracılığıyla kadını, toplumsal cinsiyete taşıyan bir kayma yarattı. Bu bağlamda, kesişimsellik iki düzeyde işlev buldu: analiz için kavramsal bir araç ve Dalitler (kelime anlamıyla "bozuk" olmakla beraber önceden dokunulmaz olan kastların kimlik imlerinden biri olmaktadır) lezbiyenler, Müslümanlar (zor durumdaki dini azınlıklar), GDS'lar (Geri Diğer Sınıflar-sosyal ve ekonomik anlamda geri olan alt kastlar) gibi farklı biçimlerde baskı altında olan kadınları temsil eden tarafsız kadın gruplarının örgütsel stratejisi. Bunların her biri belli kesişimlerin deneyimine odaklanmakta ve Hindistan'daki anaakım feminist politikalarından tarihsel anlamda yok edilmişlerini sorgulamaktadır. Her ne kadar Afro-Amerikan ırk-toplumsal cinsiyet kavramsallaştırılmasından türemiş olsa da, Hindistan'da kesişimselliğin daha karmaşık bir izleği söz konusudur, zira toplumsal cinsiyet bir çok aksın sınıf, kast, kabileler, cinsiyet, engellilik, dil toplulukları ve dini inançlar, üzerinden yeniden düşünülebilir. Dalit feministlerin teorisi, özellikle aile-evlilik-akrabalık sistemini öne çıkararak Dalit kadınlarının farklı deneyim ve mücadelelerine odaklanarak kadının bir feminist özne olarak kırılabilirliğini vurgulamaktadır. Ancak, kademeli eşitsizlik olarak kast sistemi, ırk/sınıf ya da savarna/Dalit gibi ikiliklerden daha karmaşık bir tablo sunmakta ve bu nedenle daha yakından incelenmeyi hak etmektedir. Bu bağlamda, feminist politikaların bir kategori olarak "kadını" kesişimsellik tezi üzerinden okuyarak, değişime uğradığını, farklı dönemlere referans veren aynı aktivistlerin yaşam anlatılarına dayanarak savunuyorum. Sonuç olarak, çalışmam kesişimsellik teorisinin, "kadının" kademeli eşitsizlikler aracılığıyla yeniden inşasının anlaşılması yönünde önemli bir teorik kaynak olduğunu göstermeye çalışıyorum.

> Anlatı ve bellek çalışması

1970'ler feminist aktivistlerin, kasttaki konumlarından yola çıkarak monolitik, evrensel kadın deneyimine ulaşabileceği fikrini önemsizleştiriyse, günümüzdeki siyasi bağlam ve kadın sorununun ele alınma biçimi de bu aktivistlerin hem kendi kast-sınıf konumlarını hem de bunların aile-evlilik-akrabalık-cinsiyetle ilişkisinin deneyimlerini nasıl şekillendirdiğinin yeniden kavramsallaştırılması ve anlaşılması açısından önem taşımaktadır. 1970'ler ve 1990'lar da dahil olmak üzere politize olan aktivistler, çocukluklarını

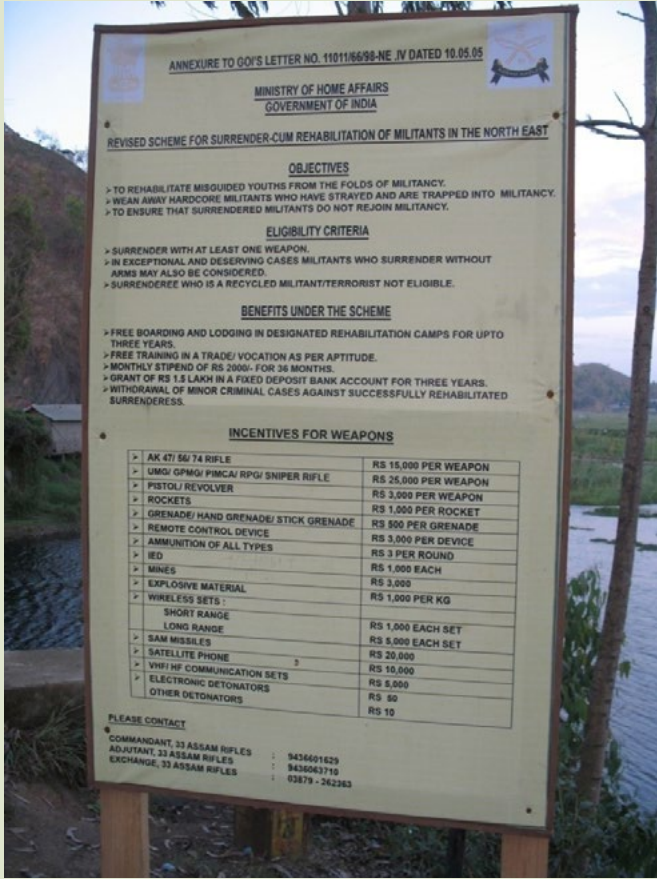
ve ergenlik yıllarını yeni bir ışık altında hatırlayarak, belli bir kastta doğan bir kadın olarak yaşamlarını anlamlandırma ve bu konumun hayat koşullarını ve bu konumun getirdiği fırsatlarla hayatlarının nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır. Her ne kadar aktivistler, ideolojik olarak kastın modernleşme-öncesi bir kategori olduğunu ve modernitede bu kategorinin kimlik politikalarını şekillendirdiğini dolayısıyla ulus-çapında bir feminist politika oluşturmada ayrıştırıcı bir faktör olduğunu belirtse de, günümüz Hindistan'ında kast-sınıf-toplumsal cinsiyet-cinsiyet sisteminin belirlenmesinde kesişimselliği göz önüne alarak yaşamlarını nakletmektedirler. Yaşam hikayesi, kast-sınıf üzerinden sosyalleşme aracılığıyla yapılanan aile, evlilik ve akrabalık kurumlarıyla yeniden hatırlanmaktadır. Yaşam anlatılarının metod olarak kullanımı yalnızca sosyal konum ve ayrıcalıkların kesişimsel gerçeklikler yoluyla yeniden yorumlanan anılar olarak anlatılmasını değil aynı zamanda kesişimselliğin Hindistan bağlamında kuramsallaşmasına da katkı sunmaktadır. Bu süreçte, kesişimselliğin Hindistan versiyonunda yeni feminist teorilerin oluşturulmasını mümkün kılmaktadır.

Yaşam anlatısı metodu ve bellek çalışmaları, feminist sahaya dair günümüz perspektiflerinin yeni feminist-aktivist benliğinin nasıl yeniden inşa ettiğini görmemizi sağlamakta; Hindistan'daki çeşitli hiyerarşilerde ayrıcalık/maduniyetin feminist çalışmalarda sorgulanmasının önünü açmaktadır. Bu metodun kullanımı sadece hegemonik çerçevelerde-kolonyal, ulusal veya erken feminist, "kadın" söyleminin kavramsallaştırılması eleştirisinde feminist düşünselliğin önemini ortaya çıkarmakla kalmamakta, günümüz kesişimselliğinin kavrayışına dair de tek bir anlayışın geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Bununla birlikte, bu metodoloji kolektif politikadaki değişimin ve olası yolların şekillenmesi açısından da bireysel anıları yeni bir bağlamda ele alma imkanı vermektedir. Kesişimsellik teorisi böylelikle, Hindistan toplumundaki ayrılmış kast grupları/dini topluluklar/dil toplumlarının karmaşık konumlarını da işaret etmektedir. Kuşkusuz ki, ortak tek dilin konuşulduğu bir toplumda yapılan mülakatlar ışığında hipotezimiz, bir bölgedeki kesişimselliğin ele alınmasıyla sınırlı kalmıştır. Ancak, Hindistan'daki diğer toplumdaki hiyerarşiler arasındaki farklılıklar ve bağtıların tartışılmasına da zemin hazırlamaktadır. Bu proje, diğer bölgesel ve siyasi bağlamların anlaşılmasına yönelik bir şablon sunmamakta, bunun yerine bu sorulara nasıl yaklaşılabileceğine dair bir yol önermektedir. Bir bölgeyi anlatan bu hikaye, günümüz Hindistan'ında kadın inşasının anlaşılmasına yönelik pek çok ders içermektedir. ■

Sneha Gole'ye ulaşmak için <gole.sneha@gmail.com>

> Zorlu Sahalar: Şiddetin Yaşandığı Bölgelerde Sosyoloji Yapmak

Soibam Haripriya, bağımsız araştırmacı, Hindistan

2011 yılının nisan ayında, Manipur'un Bishnupur şehrinde Karang delaylarında yer alan bir tabela. Foto: Soibam Haripriya.

Bu makale, sosyoloji/sosyal antropolojinin devlet şiddetini nasıl incelemesi gerektiğini ele alacaktır. Hindistan'ın ulus-devlet projesine direnişi, ülkeyi felakete sürükleyen ihtilaflardan yalnızca biridir. Arunaçel Pradeş, Assam, Manipur, Meghalaya, Mizoram, Nagaland, Sikkim ve Tripura'nın da dahil olduğu kuzeydoğu bölgesinin Myanmar, Butan, Bangladeş, Çin ve Nepal ile sınırı vardır. Bu bölge, ulus-devlet projesini, özerklik hareketi sürecinde silahlı kuvvetlerle yapılan çatışmalarla deneyimledi. Sonuç olarak, 1958 yılında Silahlı Kuvvetler Özel Güçleri Yasası (AFSPA) farklı biçimlerde kuzeydoğu bölgesinde yer alan eyaletlerde (Sikkim hariç) uygulanmaya başladı. Assam'ın Naga Dağları'nda 1958'de kurulan AFSPA, bölge yönetiminin siyasi-idari bir aygıtı görevindeydi. Özel güçler, silahlı kuvvetlere geçerek, insanların yaşamları-

nı salt bir şüphe üzerine sonlandırma gücünü elde etmişlerdi. Beklenildiği üzere, AFSPA'nın dokunulmazlık, söylenti ağı ve karşılıklı şüphe kültürünün kol gezdiği bu bölgede ulusun egemenliğinden söz etmek mümkün değildi.

Manipur'da, isyancı gruplar AFSPA'nın kurulduğu ilk yıllarda dörtken, sayıları 32'ye (çeşitli küçük grupları saymazsak) kadar ulaşmıştı. Çoğu araştırma, askeri gücün siyasi meseleleri çözmek için alet edilmesinin şiddetin önüne geçemediğini vurgulayarak; bu durumun hayatın her bölümünü etkilediğini dolayısıyla ölümlerin devlete ya da devlet dışı aktörlere atfedilmesinin hiçbir anlamı olmadığını belirtmektedir. BM ve İnsan Hakları Sivil Toplum Koalisyonu tarafından hazırlanan Ortak Paydaş Raporu (2016), 50.000 Hint askerinin nüfusu 3 milyon dahi olmayan Manipur'a konuşulduğunu altını çizmiştir. Savunma Çalışmaları ve Analizi Enstitüsü, 2000 ve 2004 yılları arasında, Manipur'da militanlar tarafından 450 sivilin öldürüldüğünü ortaya koymuştur. Bu veriler, Manipur'un ulus-devletin düzeni sağlamada başarısız olduğu bir alana işaret etmektedir. Bu alanın, aslında devlet kanunları/politikaları nedeniyle karıştığını anlamak büyük bir soruna yol açmaktadır.

> Etnografinin yaşadığı zorluklar

Sosyoloji ve sosyal antropoloji arasındaki ayrımın flulaştığı Hindistan eğitim sisteminde, etnografik saha çalışması müfredatın odak noktasını oluşturur. M.N. Srinivas'ın sosyoloji okuluna göre, sahaya etnografiyle ulaşılır. Araştırmacı, gündelik hayatın içine katılarak insanların yaşamlarını nasıl anlamlandırdıklarını gözlemler. Bu durum sahayı "doğal ortam" olarak ele alarak, araştırmacının içeriden biri olarak yakınlık kurmasını sağlar. İçeriden/dışardan kimlikleri muğlaktır (ancak genel anlamda, kuzeydoğu bölgesi için "dışarıdaki" o bölgenin toplumunun bir üyesi olmamak demektir). Aynı etnik topluluğun ya da kuzeydoğu bölgesinin yerlisi olmak, o araştırmacıyı içeriden biri gibi kabul eder. Ancak, aynı topluluk/bölgeden olursa dahi, akrabalık ve siyasi ilişkileri nedeniyle o kişi dışarıdan biriymiş olarak da düşünülebilir.

Manipur'daki araştırmamın amaçlarından biri, insanların bu zor ölümlerle ve onun yarattığı korku kültürüyle nasıl başa çıktıklarıydı. Manipurlu olduğum için, içeriden bir araştırmacı olarak görülebildim; ancak güven/güvensizlik konusu üstesinden gelmem gereken en önemli aşamaydı.

>>

Protestolarda buna benzer görüntüler sıklıkla yaşanmaktadır.
Foto: Soibam Haripriya, 2011.

2011 yılında Hindistan ordusu tarafından rastgele alıkonulan genç bir adam için düzenlenen protesto. Foto: Soibam Haripriya.

Güven tesis etmek adına, sahada kullanılan terimleri yeniden düşünmeye başladım. “Muhbir” ve “iş birlikçi” gibi anlamları da olan bu terimleri kullanmak sorun yaratacak. Söz konusu terimler pejoratif olarak devletin askeri aygıtının ajanları anlamına da gelebileceğinden bu terimleri kullanmamak, güven kazanmak adına attığım ilk adımdı. İkinci olarak, araştırmamı yürütürken dirençle karşılaştım. Öyle anlaşılıyordu ki, araştırma araçlarım şiddetin tarihselliğini anlamada yetersiz kalmakla beraber, insanlar, kolonyal etnografide düşmanca tavırlar gösteren, birbirlerinden ve kendi toplulukları dışındakilere de şüpheyle yaklaşan kişiler olarak temsil ediliyordu. Bir yandan, “dışarıdaki” araştırmacı her ne kadar aktif olarak devletin şiddet projesine rıza göstermese de, bu sahaya adım atmalıydı. Öte yandan, sahada karşılıklı şüphe hakim olduğundan, araştırmacının kimliği sahaya giriş için kilit noktadaydı. Toplum, yıllar süren askerileştirmeye şekillenmişken, araştırmada kullanılan araçlar ve metodlar da sorgulanmalıydı. Üçüncü olarak, sözde “içeriden” bir araştırmacı olarak, sahaya girişimde zorluklarla karşılaştım zira sahadakiler, akrabalık, arkadaşlık ve kurumsal bağlar üzerinden devlet ve devlet dışı aktörle olan ilişkimi sorguluyorlardı. Saha ve metoda dair tartışmaların çoğunu, sahadaki “bilgi kaynaklarının” doğruyu söyleyip söylemediği oluşturuyordu. Ama, bu tür sahalarda, araştırmacı karşı bir bakış konumundadır; bu da doğru, yanlış ve güvenilirlik gibi sorunların- genellikle sahanın önemli konuları- araştırmacının sahayla olan ilişkisinden türediğini ortaya koymaktaydı.

> Disiplinlerarası yaklaşımın gerekliliği

“Sahaya” girmek ve saha çalışmasını genişletmek için disiplinlerarası bir anlayışı benimseyerek, sahada yaptığım görüşmelerdeki anlatılara 1980-2010 arasındaki şiirleri de dahil ettim. 1980 yılında AFSPA, Manipur’un tamamına yayılmıştı. O döneme dair şiirleri, korku kültürünün şiire (diğer kültür eserleri olan şarkılar, roman, kısa romanlar da araştırma için güvenilir kaynaklardı) nasıl yansıtıldığını an-

lamak için kullandım. Örneğin, Thangjam Ibopishak’ın hiciv dolu şiiri “Hint malı bir kurşunla öldürülmek istiyorum” a yer verdim. Bu şiirde, beş element-ateş, su, hava, toprak, gökyüzü- şairin evine, hiçbir mantıklı açıklama yapmadan sadece görevleri gereği onu öldürmek için girerler. Şair, onlardan kendisini Hint malı bir kurşunla öldürmelerini ister. Onun bu isteğini yerine getiremedikleri için, şair ölmekten kurtulur. Ben de bu beş elementin, kurbanlarını kaçırın ya da onları evlerinde öldüren ölüm mangalarının (tekrarlamak gerekirse, şiddeti devlete ya da devlet-dışı aktörlere mal edemeyiz) anonimliğini simgelediğini belirttim. İnsanları öldürmeye veya hayatlarını bağışlamaya dair hiçbir haklı gerekçenin olmaması absürt ve keyfi kararların bir sonucuydu. Şair, öldürülmeden önceki son isteğiyle ulus-devletin, bir can simidi gibi anayasal hakları koruyamadığı ile alay ederek; özel alana müdahale eden askerileşmeye karşı öfkesini dile getirmektedir.

Bu şiirler, ölümün sahadaki anlatıların yaşamı tehdit eden bağlamına karşı ölüme dair daha ulaşılabilir kaynak sunmaktadır. Bu, antropologların etnografiyi tamamen bırakıp şiire odaklanmaları gerektiği anlamına gelmez; burada söylemek istediğim elde somut kanıtların olmadığı durumlarda şiddete dair veriyi bu yollarla edinebileceğimizdir. Araştırmacılar, hibrit bir metodolojiye karşı dikkatli olmalıdır; ancak, etnografi bir edebi tür olarak düşünüldüğünde, “nesnel” saha anlatılarının yetersiz kaldığı şiddet deneyimini anlamada şiirleri de çalışmaya dahil etmemek için bir engel yoktur. Şiirler, sahanın gerçekleriyle yan yana toplumsal bilgi yaratarak yok oluşa direnirler. Sosyal antropolojinin de araştırma araçlarını yeniden gözden geçirmesi, kaynaklarını çeşitlendirmesi ve devlet eliyle şiddetin yaratıldığı bu bölgeleri eleştirel gözle analiz etmesi için diğer disiplinlerden yararlanması gerekmektedir. ■

Soibam Haripriya’ya ulaşmak için <priya.soibam@gmail.com>

> Hindistan'ın Kentsel Yerleşim Alanlarında Stigma ve Kast Emeği

Shireen Mirza, Delhi Indraprastha Bilgi Teknolojileri Enstitüsü, Hindistan

Mumbai'nin banliyösünde yer alan, şehrin en büyük katı atık sahası Deonar'ın önemi gün geçtikçe artmaktadır. Foto: Shireen Mirza.

Bu makalede bir yandan, kimlik sosyolojisinin kast ve dinin Hindu ve Müslümanları birbirinden ayıran toplumsal kategoriler yarattığını öne süreceğim. Öte yandan, kapitalizm ve kentleşmenin kast ve dini damgalanmış emek ve mekansal bölünme pratiklerini bir araya getirerek tanımladığının altını çiziceğim. Bu bağlamda, kolonyal-milliyetçi jeneolojideki disipline dair kategorileri yıkmaya ve birbiriyle ilişkili yapıları çalışmaya olanak tanıdığı için stigmatı bir kategori olarak merkeze almak önem taşımaktadır. Bu makale, karmaşık gerçeklikleri anlamak için yeni kategorilere ihtiyaç duyduğumuzu ve etnografiyle yeni kategorilerin oluşturabileceğinin altını çizmektedir.

> Kast ve dinin söylemsel ayrışması

Kastın hegemonik sosyolojisi, damgalanmış emek ve kast arasındaki ilişkiyi Hindular'ın dini ideolojileriyle beraber geleneksel Hindu sosyal pratikleri üzerinden ele alır. Kast, meşruiyetini eski bir Hindu yazması olan Manusmriti'deki *karma* (bireyin eylemlerinden doğan güç), *dharma* (doğruluk yolu) ve *varna* (düzen) düşüncelerinden alır. Bu fikirler saflık ve kirlenme gibi kavramları şekillendirerek, Hint

toplumunu geleneksel anlamda dört sosyal grupta beraber *varnanın* dışında yer alan ve "kirli" işler yapan dokunulmaz (*avarna*) kasta göre sıralar. Saf bir kasta dair söylemin sosyolojik analizi, üst kastlardakilerin kültürel üstünlüğünü yeniden üretirken, ekonomik ve siyasi güçlerini arttırmalarına da olanak tanır. Kastı, Hindu toplumsal sisteminde geleneksel saflık ve kirlenme yönetimi olarak gören söylemsel anlayış aynı zamanda sınırlıdır zira stigma günümüzdeki mekansal pratikleri ve dini gruplar arasındaki kast-temelli emeği anlamlandırmada yetersiz kalmaktadır.

Söylemsel yaklaşımda, kast ve din epistemolojik olarak ayrılmakla beraber farklı alanlara işaret etmektedir. Bu epistemik ayrışmada- ulusun ve politikalarının "içinde" yer alan bir kategori olarak kast, zamansız İslam ideolojisi ya da yerel sosyal bağlamlardaki adaptasyonlarına ilişkin olarak (dini) azınlıkların "dış" bir kategori oluşuyla- kolonyal-milliyetçi jeneolojiyle yapılanmıştır. Söz konusu jeneolojide, "azınlık" kastın kaybıyla ortaya çıkan dinle eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. Kolonyal-milliyetçi jeneolojide, kast ve din aynı sınıf ve üretim biçimlerindeki ayrımdaymış gibi siyasi ve ekonomik emek kategorilerinde de kavramsal olarak farklı konumlara sahip toplumsal alanlar şeklinde üre-

>>

tilmektedir. Kast ve din arasındaki bu jeneolojik ayrışma, kolonyal güçlerin Hint toplumunu Hindular, Müslümanlar, Hristiyanlar gibi belli dini gruplara ayırmasından dolayı kıyaslanması mümkün olmayan sosyal gruplar olarak kategorilendirmiştir. Dolayısıyla, kast ve dinin kuramsallaşması, kapitalizm-odaklı kentleşmeden etkilenmemektedir. Ancak pratikte bu ikilikten, Hristiyan ve Müslümanlar olmak üzere Hindu olmayan grupların, aynı “kirli” işleri yapmalarından dolayı damgalandıklarından bahsedemeyiz. Damgalanmış emek yalnızca bireyi değil toplum-benliğini de ontolojik anlamda kirletir. Bu ontolojik kirlenme, Brahmanlar gibi “saf” kastların geçici bir süre için dokunulmaz olduğu, geçici bir kirlilik ve arındırma ritüeli ile geri çevrilebilen durumundan farklılık gösterir.

Hegemonik sosyoloji, toplumsal değişimi modernleşme teorilerindeki gibi lineer bir süreç olarak ele almasından dolayı günümüzdeki kast emeği pratiklerini açıklamada yeterli değildir. Ekonomik ve sosyal gelişmeler hiyerarşinin kapalı sisteminden bireysel hareketlilik temelindeki sosyal tabakalaşmanın açık sistemine dönüşümünü mümkün kılmadığından, katkı sağlayamamaktadır. Onun yerine, kentleşme ve kapitalist ekonomi özellikle Hindistan şehirlerindeki atık tahliye departmanlarında olduğu gibi kastın kurumsallaşmasına yol açmaktadır.

> Damgalanmış emek ve disipline dair kategorileri yıkmak

Kolonyal Bombay’daki atık tahliye departmanı, kentsel atığı tanımlamak için *kutchra*’yı kullanmakta, *kutchra*’nın yerel tropik iklim şartlarında ve gecekondu mahallelerinde oluştuğunu dolayısıyla yerel çözümlere gereksinim olduğunu öne sürer. Ayrıca, Farslaşmış bir terim olan *halalkhore* da sanitasyonun resmi ifadesi olarak kullanılmaktadır. Halalkhore, alt kasttaki Müslüman işçiler için her yiyeceğin caiz olması anlamına gelmektedir. Bu departman aynı zamanda eskiden “dokunulmaz” kastlar olarak adlandırılan Hindu, Budist, Hristiyan ve Müslüman işçileri de istihdam etmiş, bu işçilerin “geleneksel” görevleri de temizlik, süpürme, hayvan itlafı ve atık imha olmuştur. Belediye’de istihdam edilen kastların kast kimlikleri, kirliliğin kast kimliğine gömülü olduğu, dolayısıyla kast emeğinin ekonomik bir faaliyet olan ücretli emekten farklılık gösterdiği öne sürülerek, yaptıkları temizlik işine sabitlenmiştir.

Mumbai’nin en büyük ve en eski katı atık sahası olup 1899 yılında kolonyal devlet tarafından inşa edilen Deonar’da , çöp toplama işi Matang kastının alt kolu Dalit

Hindu ve Bihari Dalit Müslümanları tarafından yapılmaktadır. Deonar katı atık sahasında çöp toplayan bir Hindu Dalit ile Matang kastından bir Müslüman Dalit’i ayırt etmek güçtür. Her iki toplumun üyesi de polieliten kaplı beyaz plastik torba sırtlarında, içinde cam şişeler, eski ayakkabı ve kıyafetleri taşırlar. Her biri *maal* (kaynak ifadesi yerine geçebilen ganimet anlamında) adı verilen dört ya da beş torba ile çöpleri metal bir sopa olan *akdi* ile karıştırırlar. Kafalarına bir fener bağlarlar ve şırınga ya da kırık cam batmaması için kalın botlarının üzerine çorap giyerler. Ortak noktaları, kapitalist birikim kültürünün artışı ile çalışarak verdikleri emek, eliminasyon fikri, “kötü” koku ve görsel kirliliğe duyulan iğrenmenin verdiği duyguyla bölünmüş mahalleler haline gelen bu sahalar aracılığıyla gözden çıkarılmalarıdır.

Etnografim, kast ve dinin birleşik kavramlarının ortak üreticisi olan kentleşme modelidir. Bu durum, Deonar’ın yakınlarında, “kirli” endüstrilere yer açmak için tasarlanan tehlikeli bölgelerdeki Dalit ve Müslüman yerleşim yerlerinin mekan-oluşturma pratiklerinde görülmektedir. Örneğin, 1974 yılı planında, bu alan *kutchrapatty* (atık bölgesi) olarak belirlenmiş, Dalit ve Müslüman işçi sınıfı bu alana yerleştirilmiştir. Dolayısıyla stigma, kapitalizm-odaklı kentleşmeyi, kast ve dinin birbiriyle ilişkili kimliklerini sağlamlaştıracak biçimde üretilmektedir.

Bir nesne, insan ya da mekanı sıkıntı verici bir deneyimleme söz konusu olduğunda, ona bağlı iğrenme ve rahatsızlık deneyimini stigma olarak tanımlıyorum. Kast, kirlilik, atık, düzensizlik üzerinden düzen ve sınıflandırma sistemini sembolik anlamda ifade eden stigmanın sosyo-politik bir pratiği olarak ele alınabilir. Bu durum, kast ve stigma arasında bir bağa- tarihin beden üzerinde bıraktığı izle- işaret etmektedir. Kir ve pisliği nesnel olarak değil bir kültürel kategori olarak görmek, sosyo-politik bir çevrenin parçası olarak ırksal, etnik, cinsiyete dayalı dini azınlık gruplarını “ötekileştirici” pratikler yoluyla yorumlar.

Stigmayı sosyo-politik süreç olarak ele almak, kast ve dinin disipline dair kategorilerini yıkan genel bir çerçeveye ulaşmayı mümkün kılar. Bunu yapabilmek için, kast ve dini kıyaslanamaz kabul eden kategoriler gibi gören anlayışın ötesine geçerek, aşkın ancak yine de olumsal bir kategori olarak politikten kopmamış damgalanmış emek fikrinde birleşmek gerekmektedir. Bu önemli bir soruyu da beraberinde getirmektedir: modernleşme ve kentleşme stigmanın evrenselleştirilmesi anlamına mı gelmektedir? ■

Shireen Mirza’ya ulaşmak için <shireen@iitd.ac.in>

> Veri Açıkları

Femisidin Saptanmasını ve Önlenmesini Engelliyor

Myrna Dawson, Şiddete Toplumsal ve Yasal Müdahale Çalışma Merkezi, Guelph Üniversitesi, Kanada, Kanada Femisid İçin Adalet ve Sorumluluk Gözlemevi, İSA Şiddet ve Toplum Tematik Grup (TG11), Sapma ve Sosyal Kontrol (RC29) ve Kadın, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum (RC32) Araştırma Komiteleri üyesi

Femisid yeni bir olgu değildir; ancak özellikle COVID-19 pandemisi döneminde uluslararası alanda dikkat çekmesi nispeten yenidir. Bu ilgiye paralel olarak, bu sorunu “femisid” adı altında mı değerlendirmemiz gerektiğine, femisidin nasıl tanımlanabileceğine, diğer cinayet biçimlerinden nasıl ayrıştığına ve bu farklılıkların nasıl işlevselleştirilebileceğine dair küresel boyutta tartışmalar da söz konusudur. Tartışmaları bir adım daha öteye taşımak adına sistematik olarak kadın cinayetlerinin erkek cinayetlerinden- femiside özgü cinsiyet/toplumsal cinsiyete ilişkin motivasyonlar/göstergeler (SGRMI) nasıl farklılaştığını belgelemek gerekmektedir. SGRMI, şiddetin nasıl failerin kadın algısını- kadını erkek tarafından kullanılan bir mal ya da eşya olarak görmenin de dahil olduğu, şekillendiren mizojinik tutumlarından doğduğunu ve bu tutuma eşlik eden ayrımcılık, stereotipler ve önyargıları saptamaktadır.

> Femisidi tanımlamak ve tespit etmek

Femisidi, “tüm kadın ve kızların öldürülmesi” ya da “sev-gili/eş femisidi” olarak tanımlayan iki yaklaşımdan söz edilebilir. Bu yaklaşımlar her ne kadar kolay bir tanımlama sunsa da, yalnızca cinsiyet/toplumsal cinsiyet ya da kurban-fail ilişkisini dikkate alarak karmaşık bir olguyu basite indirgemesi açısından eleştirilmektedir. Kadın ve erkek cinayetlerini birbirinden ayıran ek unsurların belirlenmesi açısından, diğer cinsiyet/toplumsal cinsiyet kombinasyonları arasında femisid tanımına en uygun olduğunu düşündüğümüz erkek fail/kadın kurban cinayetlerini karşılaştırdık.

SGRMI'nın erkeklerin işlediği kadın cinayetlerinde diğer cinayetlere oranla daha yaygın olduğunu tespit ederek, femisidlerin cinsiyet/toplumsal cinsiyet ayrımı ya da ilişkilerinin ötesinde en azından Kanada bağlamında özgün bir yeri olduğu sonucuna vardık. Cinayet öncesine dair ortak özellikler arasında, polise yapılan ihbarlar, henüz karara bağlanmamış/yasal ayrımlar, kurbanların olay öncesi dönemde de tehdit edilmesi, yakınlık/aile ilişkileri ve kasit yer almaktadır. Femiside dair motivasyonlar da dahil olmak üzere (i.e. kıskançlık), en yaygın cinayet unsurları arasında

cinsel şiddet, mutilasyon, aşırı güç kullanımı, kurbanların çıplak/yarı çıplak bırakılması bulunmaktadır. SGRMI'nın sayısı, kadına yönelik erkek cinayetlerinde ortalamanın hayli üzerinde seyretmektedir.

> Belirgin veri açıkları

Önemli değişkenleri açıklayan veriler genellikle eksik olup, daha somut sonuçların elde edilmesi ve bu cinayetleri önlemeye dair araştırmaların yapılmasına engel teşkil etmektedir. Her ne kadar bazı vakalar için gerekli bilgi toplanmışsa da, toplam örneklem ve cinsiyet/toplumsal cinsiyet kombinasyonlarının belirlenmesi açısından yeterli veri yoktur. Kadına yönelik erkek cinayetleri söz konusu olduğunda, kurbanın yaşına dair %3'ten daha az ve failin çocuk istismarı geçmişine dair de %96'dan daha yüksek bir oranda veri eksikliği mevcuttur. Bazı değişkenler için gerekli bilgiler asgari düzeyde mevcut olsa da, femiside ilişkin SGRMI hakkında veri bulunmamaktadır. Örneğin, ayrılık en çok belgelenen risk faktörlerinden biri olmasına rağmen, vakaların %66'ında bu bilgi eksiktir. Dahası, her ne kadar daha yüksek oranda olma ihtimali söz konusuysa da, kadına yönelik erkek cinayetlerinde diğer cinayetlere oranla cinsel şiddet verisine rastlanmamaktadır. Cinayet-öncesi göstergelerle karşılaştırdığında, cinayete dair verilerde eksiklik daha azdır.

“Femisid” tanımını kullanmak ve onu kadın ve kızların cinsiyet/toplumsal cinsiyetine yönelik cinayetlerden ayırmak için-araştırmamızda, eğitimlerimizde ve bilinçlendirme çalışmalarımızda #CallItFemicide etiketini kullanıyoruz. Toplumsal bir sorunu onu adlandırmadan ve tanımlamadan çözemeyiz ancak tutarlı biçimde cinsiyet/toplumsal cinsiyet unsurlarını da tespit etmek ve ölçmek gerekmektedir. Az sayıda ampirik çalışma, veri eksikliği nedeniyle bu duruma açıkça işaret etmektedir. Araştırmamız, femisid odaklı olmasından ve birçok resmi/gayriresmi veri kaynaklarını üçgenleme yöntemiyle ele alması açısından özgündür. Bu nedenle, veri açıklarına dair çıkarımlar daha önemli hale gelmektedir: femisidi önlemeye yönelik inisiyatiflerin geliştirilmesi için genel anlamda kadın ve kızlara yönelik şiddete

“Sorgulama süreci, femisidi ilişkisel bağlam ve ona etki eden koşullar üzerinden anlamaktan ziyade cinayete odaklanmaktadır”

dair veriler düzenli olarak devlet ya da ajanslar tarafından toplanmamaktadır. Verilerdeki bu sapma kadın ve kızların yaşamlarını tehlikeye atmakta, veri toplamada asıl amacın idari gerekliliklerden ziyade bu cinayetleri önleme olduğuna göz ardı etmektedir. Veri toplamayı önlem aracı olarak yeniden kavramsallaştırmanın ilk ayağı kapsamlı veri sağlaması açısından polis sorgusundan başlamak olmalıdır ancak bu da araştırma, dernekler ve devlet arasında sürdürülebilir bir iş birliğini gerekli kılmaktadır.

Hukuk ve yürütme organları araştırma yapmakla yükümlü değildir; ancak araştırmacılar öğrenilebilir ve kanıt-temelli veriyi 1) gerekli bilginin toplanması; ve 2) şiddete nasıl müdahale edilebileceğini ve şiddetin önüne geçilebileceğini anlamada kilit rol oynayan araştırmacıların bu verilere kolay erişimi için erişilebilir kılmalıdır. Tüm çabalara rağmen, bilhassa dünyanın bazı yerlerinde (i.e. Güney Afrika, Latin Amerika) ve bazı toplumlarında yaşayan kadın ve kızlara ilişkin (i.e. yerel halklar, göçmenler ve mülteciler, kırsal ya da ücra bölgelerde yaşayan kadınlar, engelli kadınlar, vb.) verilerin toplanması, bu verilere erişim konusunda yerel ve küresel çapta büyük sorunlar yaşanmaktadır. Birçok ülkede, en iyi senaryo temel verilerin toplanabiliyor olmasıdır. Veri neden ve ne zaman genel anlamda kadın ve kızlara yönelik erkek cinayetleri ve femisidin önlenmesinde önemli hale gelecektir, sistematik ve düzenli olarak neden veri toplanmamaktadır?

> “Kamusal ataerkillik” ve veri toplanması

Veri toplamayı öncelik olarak görmeyen karar-alıcıların tarihsel ve günümüzdeki rolü de olmak üzere, bu durumu tetikleyen en önemli unsurlardan diğeri de ataerkil sosyal yapıların tarihsel ve süregelen etkisidir. Bu karar alıcılar,

veriye ulaşılmasına engel olmakta, verinin nasıl ve kim tarafından kullanılacağına karar vermektedirler. Örneğin, ceza yargılaması sistemi ataerkil, geleneksel olarak eril bir kurumdur; polis sorguları ve davalarda kaydı tutulan veriler bunu göstermektedir. Femisid vakalarında kurban ve fail arasındaki ilişkiyi anlamının önemli olduğunun altını çizen feminist araştırmalara rağmen, çalışmamız sorgulama sürecinde- mevcut veriler dahilinde- ilişkisel bağlam ve ona etki eden koşullar üzerinden femisidi anlamaktan ziyade cinayete odaklanıldığını göstermektedir.

Bu “kamusal ataerkillik” süregelen etkisi ve buna bağlı kararlar kasıtlı ya da değil cinsiyetçi/toplumsal cinsiyetçi veri üretimine yol açmakta, söz konusu veriler halihazırda erkekler tarafından ya da erkekler için hazırlandığından kadın ve kızlar risk altında olmaktadır. Veri toplama araçları en başta erkeğe yönelik erkek cinayetlerini kavramak için tasarlandığından kadınlara ve kızlara yönelik erkek şiddetinin önlenmesine dair veri toplama işlevi göz ardı edilmiştir. Eğer femisidi güvenilir kaynaklar aracılığıyla belgelemeyeceksek, kadın ve kızlara yönelik diğer erkek cinayetlerini nasıl belgeleyebiliriz? Femisidin devlet ve halk tarafından araştırmaya değer bir olgu olduğu kabul görmediği müddetçe bu mümkün görünmemektedir. Bu da, “layık öznelerin” yerleşik hiyerarşisinin çoğu zaman kadın ve kızlar ile belli toplumlardaki kadın ve kızların mağduriyetlerinin görmezden gelinmesiyle mücadeleyi gerektirir. ■

Myrna Dawson'a ulaşmak için <mdawson@uoguelph.ca>

İlave Okuma:

Bu konu üzerine yazarın daha uzun bir metin olarak kaleme aldığı makaleye [İngilizce](#) ve [Fransızca](#) dillerinde ulaşabilirsiniz.

> Amerikan Siyasetinde İrkçilik ve Çevrecilik-Karşıtlığı

Ian Carrillo, Oklahoma Üniversitesi, ABD, ve ISA Ekonomi ve Toplum (RC02) Araştırma Komitesi üyesi

*John E. Amos Termik Santrali gölgesinde kentten bir görünüm, Poca, Batı Virginia.
Foto: Wigwam Jones, CC BY-NC-ND 2.0.*

Amerika'daki ırkçılık ve beyaz üstünlüğü, kolektif eyleme dair sorunların çözümündeki en büyük engel olmakla beraber çevre adaleti ve iklim değişikliği de toplumun refahını tehdit eden en önemli krizlerdir. Yakın zamanda *Current Sociology*'de yayınlanan "[The Racial Fix and Environmental State Formation](#)," adlı makalemden, Amerika politik-ekonomisinde ırkçılık ve çevrecilik-karşıtlığı arasındaki ilişkiyi inceledim. Çevre politikalarının düzenlenmesinde de etkin olan ırkçı politikaların ekonomi-politiğin merkezinde yer aldığı savunuldu.

Bu politik-ekonomi ekseninde ırkçılık ve çevrecilik-karşıtlığını birbirine bağlayarak, ekolojik yıkımı yavaşlatan ya da tersine çevirmeyi önleyen ırk ve ırkçılık düşüncelerini "ırksal çıkmaz" olarak ele alıyorum. Özellikle, sanayide ve hükümette yer alan seçkinler ırkçılığı toplumsal bölünme, kendi çıkarları ve kârlarını tehdit edecek herhangi bir kolektif eylemi önleyebilmek için kullanmaktadırlar.

> İrksal çıkmazın mekansal boyutu

Amerika'da, ırksal çıkmaz üç yolla işlevselliği kazanmaktadır. İlki mekansal olup, ırk ve mekan arasındaki ilişki kimlerin çevre yükünü üstleneceğini tayin etmektedir. İrkin, Amerika'da hangi toplumların kendilerine yaşam alanı bulabileceği ve Amerika'da nerede yaşayacakları sorularına etki etmesi açısından önemlidir. Tarihsel olarak göç politikaları Avrupa vatandaşlarını öncelemekle beraber Amerika'da beyaz üstünlüğünü kalıcı hale getirme amacı taşımaktaydı. Kent, banliyö ve kırsal bölgelerde tarihsel ve günümüzdeki ırk ayrımı, yerleşim alanlarının da ırksallaştırıldığı anlamını taşımaktadır.

Yerleşim alanlarının ayrımını ve göçü şekillendiren ırkçılığın çevresel adalet üzerinde de etkisi vardır. Siyahlara ayrılan bölgeler, istenmeyen atıkların depolanma ve diğer riskli aktivitelerin mekanı olurken, beyazların çoğunluğu oluşturduğu bölgelerde yaşayanlar daha temiz çevresel imkanlar

dan yararlanmaktadır. Bu sırada beyaz çoğulculuğu, siyahilerin çevresel sorunlara işaret etmelerine olanak tanıyan demokratik araçları kullanmalarının da önüne geçmektedir.

> Politik olan ırksal çıkmaz

İrksal çıkmazın ikinci boyutunu siyasi alan oluşturur. Amerika'da, demokratik kurumlar beyazlara fayda sağlarken, siyahılara zarar vermektedir. Bu durum Amerika'nın siyasi gelişiminde uzun yıllardır yer bulmakla beraber ırkçılık, Amerikan siyasetinde günümüzde yaşanan kaymayla da gün yüzüne çıkmaktadır. Örneğin, Seçiciler Kurulu üyelerinin başkanı seçtiği- halkın demokratik katılımını engelleyerek köle endüstrisinin çıkarlarını korumak için kurulmuştur. Amerika, 1965 yılında tüm ırkları kapsayıcı bir demokrasiye geçmiş ancak bu tarihten itibaren ırkçı politikacılar siyahilerin siyasi haklarını sınırlandırmak için ellerinden geleni yapmaya devam etmişlerdir. Bu politikacılar, siyahileri hapse atan ve onları haklarından mahrum bırakan kitlesel hapsedme politikalarının kabulü için baskı kurarken, siyahilerin ve göçmenlerin seçim hilelerine başvurdukları mitinden hareketle oy verme haklarını elinden alan yasaları geçirmektedirler. Yapısal düzeyde, siyasi kurumlar halen beyazlara ayrıcalık yapmaktadır. Beyaz seçmenlerin (özellikle kırsaldaki) siyasi tercihleri Temsilciler Meclisi, Senato, Seçiciler Kurulu ve Yüksek Mahkemeyargıçların senatörler ve başkan tarafından atandığı- fazlaca temsil imkanı bulmaktadır. Beyazlara dair yapısal avantajların sonuçları bellidir: Yüksek Mahkeme, 1965 yılındaki Oy Hakları Yasası'nı yakın zamanda onayladı, seçim bölgeleri giderek muhafazakar beyaz seçmenleri kayırmaya başladı ve Kongre, yasama organındaki anti-demokratik trendlere karşı harekete geçmekte zorlandı.

İrksal çıkmazın politik boyutu çevre politikaları açısından da önem taşımaktadır zira en ırkçı politikacılar aynı zamanda çevrecilik-karşıtı görüşleri de benimsemektedirler. Bu açıdan bakıldığında, ırkçılık, adil ve güvenilir bir çevre gibi kamu mallarının yaratılmasının da önüne geçmek için kullanılan bir araç olmaktadır. Bu durum, politikacıların ırksal olarak kodlanmış dili siyahileri şeytanlaştırmak ve hükümet programlarını yasa dışı kılmak için kullandıkları "köpek düdüğüne" benzemektedir. Her ne kadar köpek düdüğü ilk zamanlarda refah politikalarına odaklanmış olsa da, böylesi ırksal çerçeve eninde sonunda çevre politikalarının alanına da sirayet edecektir. Bu yolla, çevre korumasına dair ırksal öfke ve düşmanlık, muhafazakar politikacılar ve yargıçlarla beraber Amerika siyasetinde fazlaca temsil edilen muhafazakar beyaz seçmenlerin tutumlarıyla paralellik göstermektedir.

> İrksal kimlik politikaları ve bireysel psikoloji

İrksal çıkmazın üçüncü boyutu da ırksal kimlik politikaları ve bireysel psikoloji arasındaki ilişkiyi kapsamaktadır. Bu ilişki halkın çevrenin ve iklimin korunmasına dair hükümet programlarına olan algısının şekillendirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Son yirmi yıldaki trendler, beyaz kimlik politikaları ve çevre-karşıtı tutumlar arasındaki bağı güçlendirdi. İlk olarak, 2008'de Barack Obama'nın seçilmesiyle, muhafazakar liderler ve politikacılar Obama'nın politikalarını, onu etno-ırksal, dini ve yabancı "ötekileştirmelere" maruz bırakarak yasa dışı kılmaya çalıştılar. Söz konusu çabalar, beyaz seçmenlere yalnızca Uygun Bakım Yasası'nı değil ayrıca Paris İklim Anlaşması ve Çevre Koruma Ajansı'nı da reddetmeyi telkin etmekteydi. İkinci olarak, muhafazakar liderler beyazların ırk anksiyetesini de değişen demografik trendleri öne sürerek, artık nüfusun çoğunluğunun beyazlardan oluşmayacağını iddia ederek tetikledi. Bu tehdit, beyaz kimlik politikaları ve çevrecilik-karşıtı tutumlar arasındaki bağı daha da güçlendirdi. Örneğin, Donald Trump gibi çevrecilik-karşıtı politikacılar, yerlililik, ırkçılık ve "beyazların ikame edileceği" korkusunu alevlendirerek siyasi makam kazandı. Bu ırkçı gayretler, korku ve grup tehdidi gibi temel duyguları harekete geçirmekte, dolayısıyla bireysel psikolojiyi politik ekonomiye eklemlenerek, odağı çevre ve iklim sorunlarının çözümünden uzaklaştırmaktadır.

Politik ekonominin merkezinde ırk ve ırkçılığı, çevre ve iklimin korunmasına yönelik kolektif eyleme geçilmesini önlemek için kullanan sanayi ve hükümetteki seçkinler bulunmaktadır. Bu seçkinler stratejisinin Amerika tarihinde büyük bir yeri vardır. Örneğin, Bacon İsyanı'nı-1676'da birçok ırktan kişinin katıldığı işçi ayaklanması-takiben seçkinler beyaz ve siyah işçileri bölen ırkçı kanunları yasalılaştırarak, gelecekteki ırklar-arası işçi dayanışmasının önüne geçtiler. Seçkinler maalesef bugün dahi böl-yönet taktiğini kullanmaya devam etmekte, çevresel ve iklim adaletsizliklerinin artmasına zemin hazırlamaktadırlar. Önceki yıllarda, kamu mallarını yok eden seçkinler projelerde olduğu gibi, bu çabalar da ilk önce ve en fazla siyahılara zarar vermekte ancak eninde sonunda beyazların da yaşamlarını tahdit etmektedir. Çevresel adaletsizlik ve iklim değişikliği nedeniyle gezegende yaşanan dengesizlikler, beyaz üstünlüğünün kendi maddi koşullarını ve destekçilerini nasıl baltaladığını örneklemesi açısından önemlidir. Gelecek nesiller için adil bir çevre ve iklim yaratmak için, ırksal çıkmazdan kurtulmalı, siyahi toplumların yaraları sarılmalı ve ırksal ve sınıfsal adalete dayalı iklim ve çevre politikaları oluşturulmalıdır. ■

Ian Carrillo'ya ulaşmak <icarrillo@ou.edu>